

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Furkan KILINÇ

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE SEÇMEN DAVRANIŞLARINA
ETKİSİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Furkan KILINÇ

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE SEÇMEN DAVRANIŞLARINA
ETKİSİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Furkan KILINÇ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Faruk ATAAY (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER (İmza)

Üye : Doç. Dr. Nedret ÇAĞLAR (İmza)

Tez Başlığı:	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Seçmen Davranışlarına Etkisi
--------------	--

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :26/07/2021

Mezuniyet Tarihi : 26/08/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Seçmen Davranışlarına Etkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Furkan KILINÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Furkan KILINÇ
Öğrenci Numarası	20185218013
Enstitü Ana Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X)Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER
Tez Başlığı	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Seçmen Davranışlarına Etkisi
Turnitin Ödev Numarası	1634799784

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 138 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 23/08/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %12

alıntılar dahil %16'dır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

23/08/2021

Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
ÖNSÖZ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇMEN DAVRANIŞLARI VE SEÇMEN DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

1.1. Demokrasi Kavramı.....	2
1.1.1. Demokrasi Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	2
1.1.1.1. Antik Yunan ve Demokratia	2
1.1.1.2. Feodalizm ve Demokrasi	4
1.1.1.3. Liberalizm ve Demokrasi.....	5
1.1.2. Seçimler ve Seçmen Kavramı.....	8
1.2. Seçmen Davranışları.....	9
1.2.1. Seçmen Davranışlarına Yönelik Teorik Yaklaşımlar	11
1.2.1.1. Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü).....	11
1.2.1.2. Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)	12
1.2.1.3. Ekonomik (Rasyonel Tercih) Yaklaşım	13
1.2.1.4. Hakim İdeoloji Yaklaşımı.....	14
1.2.2. Seçmen Davranışlarını Etkileyen Faktörler.....	14
1.2.2.1. Demografik Faktörler	15
1.2.2.1.1. Yaş	15
1.2.2.1.2. Cinsiyet	16
1.2.2.1.3. Gelir	18
1.2.2.1.4. Eğitim.....	19
1.2.2.1.5. Meslek.....	21
1.2.2.1.6. Yerleşim Yeri.....	21
1.2.2.2. Sosyal – Kültürel ve Psikolojik Faktörler.....	22
1.2.2.2.1. Kişisel Özellikler	22

1.2.2.2.2. Aile.....	23
1.2.2.2.3. Din.....	25
1.2.2.2.4. Etnik Kimlik.....	27
1.2.2.2.5. Siyasal Değerler	28
1.2.2.3. Durumsal Faktörler	29
1.2.2.3.1. Siyasal Katılım.....	29
1.2.2.3.2. Siyasal Memnuniyet.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE

2.1. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi	36
2.2. Kuvvetler Birliği Sistemleri	38
2.2.1. Yürütme Organında Birleşme: Mutlak Monarşi ve Diktatörlük	38
2.2.1.1. Mutlak Monarşi.....	39
2.2.1.2. Diktatörlük	39
2.2.2. Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükümeti Sistemi	40
2.2.2.1. Meclis Hükümeti Sisteminin Genel Özellikleri.....	41
2.2.2.2. Meclis Hükümeti Sisteminin Uygulanması	42
2.3. Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri	43
2.3.1. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Başkanlık Sistemi	43
2.3.1.1. Başkanlık Sisteminin Genel Özellikleri.....	45
2.3.1.2. Başkanlık Sisteminin Uygulanması	46
2.3.1.3. Başkanlık Sisteminde Yasama ve Yürütme Organları Arasında Karşılıklı Etkileşim Araçları	48
2.3.1.4. Başkanlık Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yanları	49
2.3.2. Yarı Başkanlık Sistemi	50
2.3.3. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlamenter Sistem.....	52
2.3.3.1. Parlamenter Sistemin Genel Özellikleri	54
2.3.3.2. Parlamenter Sistemin Uygulanması.....	55
2.3.3.3. Parlamenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları.....	56
2.3.3.4. Parlamenter Sistemde Yasama ve Yürütme Organları Arasındaki Karşılıklı Etkileşim Araçları	60
2.4. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Hükümet Sistemleri	61
2.4.1. 1921 Anayasası ve Meclis Hükümeti Sistemi	61

2.4.2. 1924 Anayasası ve Karma Hükümet Sistemi	62
2.4.3. 1961 Anayasası ve Parlamenter Hükümet Sistemi	66
2.4.4. 1982 Anayasası ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm	69
2.4.5. 2007 Anayasa Değişikliğinin Hükümet Sistemine Etkisi.....	78
2.5. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.....	80
2.5.1. Yasama Organındaki Değişiklikler	82
2.5.2. Yürütme Organındaki Değişiklikler	83
2.5.3. Yargı Organındaki Değişiklikler	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE SEÇMEN DAVRANIŞLARINA ETKİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	87
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları	88
3.3. Araştırmanın Metodolojisi.....	89
3.3.1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme Süreci	89
3.3.2. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Araçları	89
3.3.3. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği.....	90
3.3.4. Araştırmanın Hipotezleri	90
3.4. Araştırma Verilerinin Analizi ve Bulgularının Değerlendirilmesi	92
3.4.1. Katılımcılara Ait Sosyo Demografik Bulgular	93
3.4.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular...	95
3.4.3. Siyasi Partiler Arası Seçim İttifaklarına İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular	102
SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	112
EK 1- Türkçe Anket Formu	120
Ö Z G E Ç M İ Ş	124

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 Katılımcıların Sosyo Demografik Özellikleri	93
Tablo 3.2 Türkiye'nin En Önemli Sorununa İlişkin Seçmen Tercihleri	94
Tablo 3.3 Türkiye İçin En Uygun Yönetim Sistemine İlişkin Seçmen Tercihleri	95
Tablo 3.4 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Olağanüstü Dönemlerde Başarısına İlişkin Seçmen Tercihleri.....	95
Tablo 3.5 Cumhurbaşkanı'nın Seçim Usulüne İlişkin Seçmen Tercihleri.....	96
Tablo 3.6 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular	96
Tablo 3.7 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik T Testi	98
Tablo 3.8 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Yaş Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik Anova Testi	99
Tablo 3.9 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Eğitim Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik Anova Testi	100
Tablo 3.10 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Gelir Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik Anova Testi	101
Tablo 3.11 Seçmenlerin Bir Partiye Oy Verirken Önem Verdiği Unsurlar	102
Tablo 3.12 Siyasi Partiler Arası İttifakların Seçmenlerin Oy Verme Davranışlarına Etkisi ..	103
Tablo 3.13 Siyasi Partiler Arası İttifaklara İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular.....	104

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
HSK	: Hakimler ve Savcılar Kurulu
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
M.Ö.	: Milattan Önce
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
OHAL	: Olağanüstü Hal
Org.	: Orgeneral
RP	: Refah Partisi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	: Sovyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
IMF	: Uluslararası Para Fonu

vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

ÖZET

Hükümet sistemleri kendi içerisinde kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği sistemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuvvetler birliği sistemleri içerisinde meclis hükümeti sistemi, mutlak monarşi ve diktatörlük ön plana çıkmaktadır. Kuvvetler ayrılığı sistemleri ise başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi ve parlamenter sistem olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen anayasa değişikliği ve 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlerle birlikte uygulanmakta olan parlamenter sistem terk edilerek, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Hükümet sisteminin karakteristiğine uygun olarak 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’da değişikliğe gidilerek siyasi partilerin seçimlerde ittifaklar kurabilmelerinin önü açılmıştır. Bu araştırmanın amacı Kütahya ilinden hareketle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yönelik seçmen algısını ortaya koymak ve siyasi partiler arası ittifaklara yönelik seçmen algısının oy verme davranışına olan etkisini belirlemektir. Bu bağlamda birinci bölümde seçmen davranışları ve bu davranışlara etki eden faktörler, ikinci bölümde hükümet sistemleri ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında hükümet sistemlerinin tarihsel gelişimi incelenmekte son bölümde seçmenlerin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile siyasi partilerin seçimlerde ittifaklar kurabilmelerine yönelik seçmen algısını belirleyebilmek amacıyla Kütahya il merkezinde gerçekleştirilen alan araştırmasına yönelik bulgulara yer verilmektedir. Nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket yönteminin uygulandığı çalışmada elde edilen bulgulardan ilki, seçmenlerin yarısının 7102 sayılı kanun değişikliği hakkında bilgi sahibi olduğudur. Ayrıca seçmenlerin %44,4’ü Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Türkiye için en uygun yönetim sistemi olduğunu düşünmekteyken, seçmenlerin %39,4’ü siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile kendi partisinin adayını ve ittifak adayını desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçmen Davranışları, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Anayasa, Siyasi Partiler, Hükümet Sistemleri

SUMMARY
PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM and ITS EFFECT on VOTER
BEHAVIOR

Government systems are divided into two entities: Those that divide power among several groups, and those that unify power under one entity. Parliamentary government system, absolute monarchy and dictatorship are examples of systems united under one entity. Systems which divide power include presidential systems, semi-presidential systems and parliamentary systems. With the constitutional amendment made on 16 April 2017 and the elections held on 24 June 2018, the parliamentary system in Turkey was abandoned and the Presidential Government System was adopted. In accordance with the characteristics of the Presidential Government System, the Law on Basic Provisions of Elections and Electoral Registers (Law No. 7102) dated 13 March 2018, and the Law on Amending Certain Laws, paved the way for political parties to form alliances in elections. The aim of this research is to identify voters' opinion towards the Presidential Government System in Kütahya Province and to determine voter behavior based on voters' perceptions of the alliances between political parties. Voter behaviors and the factors affecting these behaviors will first be examined; government systems and the historical development of government systems in the Constitution of the Republic of Turkey will then be explored. A quantitative survey was used in this research, the first of the findings obtained in the study is that half of the voters have information about the law no. 7102. In addition, while 44.4% of the voters think that the Presidential Government System is the most appropriate management system for Turkey, 39.4% of the voters support their own party's candidate and alliance candidate because of the alliances of the political parties in the elections.

Keywords: Voter Behaviors, Presidential Government System, Constitution, Political Parties, Government Systems

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatım, mesleki yaŐantım ve tez alıŐmam boyunca desteklerini, ilgi ve sevgilerini her zaman hissettiğim değerli annem, babam ve kardeŐlerime; bu s¼rete her zaman yanımda olan değerli dostlarıma, araŐtırmam boyunca bilgi ve tecr¼beleriyle bana yol g¼steren kıymetli danıŐmanım Dr. Őđr. Üyesi Turan ŞENER'e ok teŐekk¼r ederim.

Furkan KILIN
Antalya, 2021

ÖNSÖZ

Seçmenlerin sahip oldukları değer, inanç ve tutumlarını siyasal olaylar karşısında eyleme dökmelerine siyasal davranış adı verilmektedir. Bir başka ifadeyle siyasal davranış, seçmenlerin siyasal alanda meydana gelen olaylara yönelik olarak göstermiş olduğu tepkiler bütünüdür. Seçmen davranışları ise bireylerin merkezi veya yerel düzeyde ki iktidar mekanizmalarını belirlemek amacıyla yapmış olduğu eylemler olarak tanımlanmaktadır. Bireyler bu davranışları ile birlikte yalnızca iktidar mekanizmalarını belirlemekle kalmayıp, siyasal sisteme yönelik durumlarını, davranışlarını ve tutumlarını da yansıtmaktadırlar. Seçmen davranışlarının şekillenmesinde yaş, cinsiyet, gelir gibi demografik unsurların yanında, kişisel özellikler, aile, din gibi sosyal, kültürel ve psikolojik özellikler aynı zamanda siyasal memnuniyet ve siyasal katılım gibi durumsal faktörler etkili olmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın ilk bölümünde demokrasi kavramından hareketle seçmen davranışları, seçmen davranışlarına yönelik teorik yaklaşımlar ve seçmen davranışlarını etkileyen faktörler incelenmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise literatürden hareketle hükümet sistemleri kendi içerisinde kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği sistemleri olarak ikiye ayrılmıştır. Kuvvetler birliği sistemleri içerisinde Meclis hükümeti sistemi, mutlak monarşi ve diktatörlük ön plana çıkmaktayken, kuvvetler ayrılığı sistemleri içerisinde Başkanlık sistemi, Parlamenter sistem ve Yarı başkanlık sistemi ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde sistemlerin genel özellikleri, uygulanması, güçlü ve zayıf yanları ile yasama ve yürütme organlarının karşılıklı ilişkisi belirtilerek diğer sistemlerle karşılaştırılmıştır. Ardından Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları bağlamında Türkiye’de hükümet sistemlerinin tarihsel gelişimi incelenmiş, son olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte yasama, yürütme ve yargı organlarındaki değişikliklere yer verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine ve 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla birlikte siyasal gündemimize giren “ittifak” olgusuna yönelik seçmen algısını ortaya koymak ve bu değişikliklerin seçmenlerin oy verme davranışına olan etkisini belirleyebilmek amacıyla elde edilen bulgular analiz edilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın evreni Kütahya il merkezinde yaşayan ve merkez nüfusuna kayıtlı olan seçmenler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yönteminin kullanıldığı araştırma da elde edilen veriler bir nicel araştırma yöntemi olan anket tekniği ile toplanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇMEN DAVRANIŞLARI VE SEÇMEN DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

1.1. Demokrasi Kavramı

Demokrasi modern siyasetin üzerinde en çok tartışılan konularından biridir. Bunun nedeni, kökeni Antik Yunan'a kadar giden demokrasi kavramının her dönemde toplumsal, ekonomik ve siyasal nedenlerle farklı yorumlanması, gelişme sürecinde çok katmanlı bir kavram haline gelmesidir (Çınar, 2014: 207).

Demokrasi bazılarına göre hali hazırda içinde bulunduğumuz bir yapıyken bazılarına göre daha önce görülmemiş ve görülmesi de mümkün olmayan bir durumu ifade etmektedir. Ancak günümüzde demokrasi farklı yorumlara ve uygulamalara rağmen olması gereken açısından alternatifi ileri sürülmemiş önemli kavramlardan biridir (İnan, 2014: 3).

İnsanın sosyal bir varlık olarak bireysel düşüncesini, toplumsal bir boyuta taşımaya yönelik isteği demokrasinin ortaya çıkış sürecinin temelini oluşturur. Aile ile başlayan sosyalleşme süreci komşuluk ilişkilerine, kulüplere, birliklere vb. sosyal yapılara dahil olunması ile birlikte devam eder. Aidiyet içinde olduğumuz bütün toplumsal gruplarda kararlar, topluluk içinde alınmaktadır. Bu kararlar bireysel kararların birleşmesiyle oluşan, kolektif kararlardır. Demokrasi kavramı bu kolektif karar alma sürecinin bütününe verilen isimdir. Kolektif kararların bütün üyelerin katılımıyla alınması ve katılma sürecinde her üyenin eşit imkanlara sahip olması demokrasi idealinin temel özelliklerindedir (Bentham ve Boyle, 1998: 2-3).

Demokrasi kavramının daha net anlaşılabilmesi, onun tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu dönemleri, o dönemlerin koşullarını göz önüne alarak incelemeyi gerektirmektedir.

1.1.1. Demokrasi Kavramının Tarihsel Gelişimi

Bu başlık altında demokrasinin bir kavram olarak ortaya çıktığı Antik Yunan demokrasinden, Feodal döneme ve son olarak Liberalizmden günümüze geçirmiş olduğu tarihsel süreçler incelenecektir.

1.1.1.1. Antik Yunan ve Demokratia

Demokrasi, Antik Yunan'da M.Ö. 500-300 yılları arasında ortaya çıkmış bir kavram olarak, "demos (halk)" ve "kratos (yönetim, iktidar)" kelimelerinin birleşiminden meydana

gelen “demokratia” kavramıyla ifade edilmiştir. Bu kavram anlamı itibariyle, halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlanmıştır. Antik Yunan’da halk yalnızca eli silah tutan yerli erkekler olarak ifade edilmiş ve kadınlar, yabancılar ve köleler demokrasinin bir parçası olarak görülmemiştir (Çınar, 2014: 207). Polis adı verilen kentsel birimlerde - yaklaşık 1000 kadar polis olduğu tahmin edilmektedir - çeşitli yönetim biçimlerine rastlanmaktadır. Bu polis yerleşimlerinde yönetim bir kişinin elindeyse krallık veya tiranlık, bir gruba aitse oligarşi, kitlenin yönetimi ise demokrasi olarak nitelendirilmektedir (Uslu, 2012: 138-139). Antik Yunan demokrasinin merkezi olan Atina’da katılımcı demokrasinin ilk örneklerini görmek mümkündür. Nüfusun görece az olması ve halkın büyük kesimini oluşturan grupların – kadınlar, çocuklar, köleler ve yabancılar – vatandaş olarak nitelendirilmemesi doğrudan demokrasinin uygulanabilmesine imkan tanımıştır. Burada vatandaşlar siyasi kararlara direkt olarak etki edebilmekte ayrıca Ekklesia adı verilen Genel Meclis’te siyasi kararlara katılma, oy verme ve memur olabilme hakkına sahiptirler (Mayo, 1964: 31-32).

Antik Yunan’da bu haliyle demokrasi, halkın talep ve beklentilerinden ziyade daha çok varlıklı vatandaşların söz sahibi olduğu bir sisteme, nüfus mücadelelerinin ve bireysel çıkarların egemenliğine dayanmaktadır (Dahl, 2017: 13). Ancak Antik Yunan demokrasisinin bireylerin söz söyleme ve taleplerde bulunabilme gibi demokratik unsurları barındırması, devam eden süreçte Aristoteles gibi düşünürlerin mevcut demokratik düzenin sadece bireysel çıkarların dile getirilmesi için bir araç değil, daha iyiye ve daha yüksek bir erdeme ulaşabilmek için bir zemin oluşturduğu düşüncesini ortaya atmasına neden olmuştur. Aristoteles, zenginlik ve özgürlüğün birleşmesiyle orta sınıfların toplum içerisinde erdemi tesis edeceğini böylelikle devlet için en ideal yönetim şeklinin orta sınıflarca tesis edileceğini belirtmektedir (Aristoteles, 2018: 21). Platon ise Devlet adlı eserinde demokrasiyi sert bir şekilde eleştirmektedir. Ona göre demokrasi fakir ve cahillerin, eğitilmiş ve bilgili olanlar üzerinde hükmetme yetkisine sahip olabileceği bir sistemdir. Dolayısıyla tehlikelidir. En uygun yönetim sistemi ancak bilgili ve eğitilmiş olanlar tarafından tesis edilebilir (Platon, 2015: 171).

Günümüzde modern demokrasi, nüfusun doğrudan demokrasiyi olanaksız kılmasının sonucu olarak dolaylı bir yapı arz etmektedir. Halk yönetime temsilcileri vasıtasıyla katılmakta ve temsilciler halk tarafından, halk için yetkilerini kullanmaktadırlar. Bu açıdan modern demokrasi özgürlük, eşitlik, toplum ve siyaset açısından Antik Yunan demokrasinden farklılaşmaktadır. Modern demokrasi asıl değişim ve dönüşümünü 16. Yüzyıl’dan itibaren gelişmekte olan Liberalizm etkisinde gerçekleştirmiştir. Ancak, Liberalizme gelen süreçte ilk olarak feodalizmin demokrasiye olan etkilerinden

bahsedilmelidir. Zira liberalizmin kökenleri feodalizme kadar uzanmaktadır (Çınar, 2014: 210).

1.1.1.2. Feodalizm ve Demokrasi

Kavimler Göçü ile birlikte Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Avrupa'da feodal dönem başlamıştır. Bu dönemde merkezi otorite zayıflarken, yerelde derebeylerin gücü giderek artmış ve siyaset yapmak ancak toprak sahibi zengin derebeylerin sahip olduğu bir ayrıcalığa dönüşmüştür. Aynı zamanda bu dönemde oluşan siyasi boşluk ortamı ekonomik, sosyal ve siyasal alanda derebeylerin etkisini arttırmıştır (Santori, 2014: 28). Bu dönemin en önemli gelişmesi 1215 yılında Kral Yurtsuz John ile baronlar arasında imzalan ve günümüz anayasalarının ilk çekirdek belgelerinden biri olan Magna Carta Libertatum'ın (Büyük Özgürlük Bildirisi) imzalanması olmuştur. Bu belge ile ilk defa kralın yetkileri yasal bir düzenlemeyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca Magna Carta ile birlikte demokrasinin gelişimi için uygun koşulların oluşturulması açısından önemli bir ilerleme kaydedilmiştir (Gözler, 2019: 172).

13. Yüzyıl Avrupa'sında Aristotelesçi düşüncenin güç kazanması ve toplumsal yaşamı günahkarlığın bir ifadesi olarak gören Hristiyan öğretiye yönelik inancın giderek azalması siyasal hayatın kendiliğinden değer kazanmasına ve toplumsal yaşamın yüceltilmesine neden olmuştur. Bu dönemde yönetimin amacının Tanrı'nın rızası değil, halkın rızası olduğuna yönelik görüş ve düşünceler Aristoteles'e gönderme yapılarak kurumsallaştırılmıştır. Feodal dönemde yönetimin Tanrısal öğelerden arındırılması ve yönetenler ile yönetilenler arasındaki karşılıklı ilişkilerin belirlenmesi bu dönemin en önemli özelliğidir. 15. Yüzyıl itibarıyla Avrupa'da çeşitli isimler altında kurulan ve temsili bir nitelik arz eden feodal meclisler yönetimin karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Bu meclislerden hareketle temsil kavramının feodal kökenli bir kurum olduğu ifade edilmektedir (Çınar, 2014: 211).

Uslu (2012: 141) ise demokrasinin tam manasıyla gelişiminin, kapitalizmin yaygınlaştığı ve geliştiği dönem ile paralel olduğu ifade etmektedir. Ona göre demokrasi her ne kadar geçmişten günümüze köklü bir kavram olarak yorumlanıyor olsa da modern bir fenomendir. Dolayısıyla demokrasi bireyler ile siyasal yapı arasındaki ilişkileri ekonomik bir model olarak kapitalizm şartlarında düzenleyen özgül bir sistemdir.

Genel eğilime uygun olarak demokrasinin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminde Feodal dönemin, modern demokrasiye yapmış olduğu katkıları sıralayacak olursak; ilk olarak, toplumun ve sosyal yaşamın Aristoteles'in felsefesi esas alınarak dini kurum ve öğretilerden arındırılarak daha seküler bir yapıya kavuşturulduğu söylenebilir. İkincisi, yöneticilerin,

yönetilenlere ve aynı şekilde yönetilenlerin, yöneticilere karşı görev ve sorumluluklarının, yönetimin dayanması gereken temel esasların belirlenmesi bu dönemde uygulanmaya başlanmıştır. Son olarak, demokrasi kavramına temsil kurumunun dahil edilmiş olması, demokrasinin tarihsel süreç içerisinde gelişimine katkı sağlamaktadır (Çınar, 2014: 212).

1.1.1.3. Liberalizm ve Demokrasi

Hugo Grotius ile başlayan Modern Doğal Hukuk öğretisi ile birlikte ‘‘birey’’, Antik Yunan ve feodal dönemden farklı olarak bir değer kabul edilmiştir. Aristotelesçiliğin ve Klasik Doğal Hukuk öğretisinin aksine Modern Doğal Hukuk bireyi, toplumun bir parçası ve toplumu tamamlayan bir unsur olarak değil, toplumdaki ayrı olarak herhangi bir toplumsal veya siyasal ilişkinin dışında tanımlamaktadır. Bu öğretiye göre insan, bağımsız bir varlık olarak eşit ve özgür aynı zamanda rasyonel kararlar alabilen bireylerdir. Rasyonel karar almak ile ifade edilmek istenen, bireyin kendisi için neyin iyi olduğu ve neyin kötü olduğuna yönelik karar verebilme yetisine sahip olmasıdır. Bu öğreti bireyi topluma kıyasla önceler ve toplumsal düzen ve ilişkilerin ancak bireyden türetilmesi gerektiğini savunur. Bireylerin toplumsal yapıyı inşa etmesi bir ‘‘zorunluluk’’ değildir ancak kendi kararlarıyla öyle bir kuruma ihtiyaç duyduklarını ifade etmeleri halinde ‘‘tercih’’ olarak değerlendirilir. Bu haliyle toplumsal yaşamı oluşturan ortak fikir bir sözleşme niteliğindedir ve bu sözleşmeden hareketle kurulacak olan otorite, bireyin mutluluğunu ve rasyonel karar alma yetisini koruyacak nitelikte ancak belli sınırlar dahilinde oluşturulmalıdır (Çınar, 2014: 212).

15. Yüzyıl’da Fransız siyaset bilimci Jean Bodin, Avrupa’da kilisenin gücünün azalmasının yol açtığı otorite boşluğunun çözümü olarak mutlak egemenliğe sahip merkezi bir yönetiminin gerekliliğini vurguladı. Bu yönetim gücünü Tanrı’dan alan ‘‘ilahi yönetim yetkisi’’ ile donatılmalıydı (Dacombe vd., 2017: 84). 17. Yüzyıl’da liberal düşünce içerisinde demokrasinin gelişiminin kilit aktörlerinden biri olan ve ‘‘Sözleşmeciler’’ olarak bilinen Hobbes, Locke ve Rousseau toplumsal bir uzlaşının tesis edilmediği bir duruma ilişkin farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Thomas Hobbes toplumsal düzenin sağlanmasında güçlü bir yönetimin etkisi konusunda Bodin ile aynı fikirdedir ancak Bodin’in bu yönetimin ilahi kaynaklarla meşrulaştırması fikrine de karşı çıkmaktadır. Hobbes’a göre yönetimin meşruluğu, Tanrısal olandan ziyade yönetilenler ile yapılan bir sözleşme yoluyla sağlanabilir. Her şeyden önce modern demokratik devlet ancak bireylerin üzerinde uzlaşabileceği kurallar çerçevesinde kurulabilir. Rousseau bunun ancak genel iradenin uzlaşması yoluyla tesis edilebileceğini ifade ederken, Hobbes ve Locke bireylerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için modern demokratik devleti kendi rızalarıyla kuracağını vurgulamaktadır (Berktaş, 2007:

61). Bu yaklaşımlar yönetimin meşruluğuna ilişkin önemli çıkış noktalarıdır. Günümüzde yönetim yetkisinin halk tarafından açık veya üstü örtülü bir anlaşmayla kazanıldığı düşüncesinin, modern siyasal sistemin temeli olduğu görülmektedir.

17. Yüzyılın sonlarına doğru uluslararası hukukun babası olarak kabul edilen ve laik devlet düzeninin temellerini atan Hollandalı filozof Hugo Grotius, insan hakları öğretisine yapmış olduğu katkılarla siyaset bilimi literatüründe önemli bir yere sahip olmuştur. Ona göre bireysel hak ve hürriyetler tanrı tarafından bahşedilmemiştir ve her bireyin hak ve hürriyetleri, özel mülkiyetine dahildir. Ortaya attığı bu düşünceyle Liberal düşüncenin gelişimine katkı sağlamıştır. 1689 yılında John Locke ‘‘Two Treatises of Government’’ adlı eserinde bu düşünceleri pekiştirmiştir. Hobbes gibi Locke’da toplumsal sözleşmenin gerekliliğine inanıyor ancak insan doğasına ilişkin Hobbes’un bencil ve kötü olduğu görüşünü reddediyordu. Locke insan doğasına daha iyimser bir şekilde yaklaşmış ve devletin mutlakiyetçi değil, korumacı ve sınırlı olması gerektiğini belirtmiştir (Dacombe vd., 2017: 108-109).

1762 yılına gelindiğinde ise Jean-Jacques Rousseau ‘‘Toplumsal Sözleşme (Du Contrat Social) adlı eserinde yeni bir demokrasi anlayışı ortaya atmıştır. Rousseau’ya göre devletin merkezindeki temel kavram, egemenliktir. Halk iradesinin üstünlüğü anlamında yorumlamış olduğu egemenlik kavramı, ideal demokrasi ile uygulanmakta olan demokrasi arasında farklılık ortaya çıkarmaktadır. İdeal demokrasi de bireylerin kararlarının, halkın çıkarlarına ve isteklerine uygun olması beklenir oysa gerçek demokrasiler de bireyler kendi çıkarlarını, kamunun çıkarlarından üstün tutarlar. Böylelikle bireysel çıkar, kamusal çıkarın önüne geçer ve demokrasi istenen sonuçları vermekte yetersiz kalır. Rousseau demokrasinin tesis edilmesinin ancak ortak yaşamın sürekliliğini sağlayan kurallara riayet edildiği ölçüde gerçekleşebileceğini savunur (Uslu, 2012: 143-144).

18. Yüzyıl itibarıyla başta halk kavramı olmak üzere günümüzde demokrasi ve liberalizm ile özdeşleştirilen kavramların liberal yönetime dahil olmasıyla erken liberal düşünürlerin, sadece belli bir kesimin demokratik haklarını kullanabilmesine ilişkin görüşleri değişime uğramış ve bireyin demokratik hayattaki yeri ve önemi artmıştır (Çınar, 2014: 217). Bu süreçte Amerika ve Fransa’da yaşanan devrimler etkili olmuştur. 1789 Fransız Devrimi’nde kamusal alana ilişkin konularda herkesin söz sahibi olması gerektiği düşüncesi hakim olmuştur. Bu kapsamda devrimden sonra kurulan Ulusal Meclis ile birlikte Fransa, mutlak monarşiden, meşruti monarşiye geçmiştir. Kralın yetkileri kısıtlanmış ve demokrasiye geçişte önemli bir adım atılmıştır (Uslu, 2012: 144-145).

19. Yüzyıl'a gelen süreçte herhangi bir ayrıma tabii olmaksızın herkesin demokratik haklara sahip olabilmesine yönelik mücadeleler sonucu 1918'den günümüze demokratik haklar fiili olarak yaygınlaştırılmıştır. Bu kapsamda genel oy hakkı, kadın hakları, laiklik, demokrasinin kurumsallaştırılması gibi kavramlar işlenmeye başlanmıştır ve teknolojik gelişmeler, posta hizmetleri, vergi kanunları ve bürokrasinin yaygınlaşması da demokrasinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Zira merkez ile yerelin iletişim ve denetim ilişkisinin güçlenmesi demokrasinin yaygınlaşmasında ki önemli faktörlerden biridir (Çınar, 2014: 218).

19. Yüzyıl'da demokrasi kavramını en kapsamlı ele alan siyaset bilimci Alexis de Tocqueville, demokrasiye ilişkin görüşlerini "De la Democratie en Amerique: Tome Second" adlı eserinde ortaya koymuştur. Ona göre halkın kendi kendini yönetmesi olarak demokrasi, 19. Yüzyılın başlarında ABD'de uygulama alanı bulmuştur. ABD'de ki hali ile demokrasi eşitlik ile yakından ilişkilidir. Burada eşitlikten anlaşılması gereken fırsat eşitliğidir. ABD yönetim sisteminin ve federal hükümetin varlığının, fırsat eşitliğinin teminatı olduğunu ileri sürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kurumsal yapının her bir yurttaşa eşit fırsatlar sunduğunu ve bu yapının halk egemenliğinin en büyük destekçisi olduğunu ifade etmektedir. Bunu yaparken demokrasiye karşı iyimser bir yaklaşım benimsemiş fakat bir yandan da demokrasinin genel tehlikelerinden biri olarak nitelendirilen 'çoğunluğun tiranlığı' hakkında uyarılarda bulunmuştur (Tocqueville, 2016: 140).

Artık demokrasi kavramına yönelik olumsuz görüşler, günümüzde yerini demokrasiye ilişkin daha iyimser görüşlere bırakmış ve özellikle 1940'ların sonlarında henüz demokrasiye entegre olmamış ülkelerin eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur (Heywood, 2015: 115). Demokrasinin, liberalizm ekseninde şekillendiği bu dönemde ortaya çıkmış olan Liberal Demokrasi kavramı, halkın yöneticilerini serbestçe seçebilmesi ve aynı zamanda yine halk tarafından seçilen muhalefet temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları ile düşünce ve ifade özgürlüğü gibi mekanizmaların denetleme aracı olarak kullanılmasına dayanmaktadır (Roskin vd., 2013: 66).

Demokrasi kavramının Antik Yunan'dan, Feodal döneme ve en nihayetinde Liberalizm ekseninde günümüze kadar çeşitli değişim ve dönüşümlere uğradığı görülmektedir. Her toplumun içinden geçmiş olduğu ekonomik, sosyal ve siyasal değişimlerin belli ölçüde demokrasi kavramını etkilediği söylenebilir. Günümüzde demokrasi hala üzerinde tartışılan bir kavram olmakla birlikte, genel kabul görmüş bir yönetim sistemi olarak değerlendirilmektedir. Halkın kendi kendini yönetmesi esasına dayanan demokrasinin yaratmış olduğu müzakere ve uzlaşma zemini, bireylerin siyasal otoriteleri belirleme ve düşüncelerini serbest seçimlerle yansıtma imkanı sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Bu açıdan bakıldığında dönemselsel olarak siyasal otoriteleri belirleme kudretine sahip olan seçmenler ve bu seçmenlerin tercihlerini yansıtırken hangi faktörlerden etkilendiği seçmen kavramının ve seçmen davranışlarının temel problemini oluşturmaktadır.

1.1.2. Seçimler ve Seçmen Kavramı

Demokrasinin en önemli unsurlarından biri olan seçimler, halkın kendisini yönetecek kişileri seçebilme prensibine dayanmaktadır. Bu prensip siyasal anlamda demokratik alanın tanımlanmasını sağlamakta ve modern devletin günümüzdeki meşru yönetim tarzı olan demokrasiyi tesis etmekte etkili olmaktadır (Köker, 2006: 199). Aynı zamanda demokratik seçimlerin önemli bir unsuru, seçimlerin belirleyiciliğidir. Dolayısıyla bir askeri darbe yönetiminde veya otoriter bir rejimin etkisinde gerçekleştirilen seçimler demokratik değildir. Zira demokrasi, iktidarın halk tarafından belirlendiği ve yetkilendirildiği, bu yetkiyi kullanırken de aynı şekilde denetlendiği bir sistemdir. Buradan demokratik seçimler ile ilgili şu tanımlı yapmak mümkündür: Demokratik seçimler, etkin siyasal makamların serbest seçimlerle belirlendiği, muhalefetin iktidar olma şansına sahip olduğu, belirli aralıklarla ve düzenli olarak yapılan ve rekabete dayanan seçimlerdir (Çınar, 2014: 219).

Tarihsel süreç içerisinde demokrasinin geçirmiş olduğu değişimler seçmen tanımında da değişikliklere neden olmuştur. Demokrasinin erken dönemlerinde oy kullanmak ve siyasal katılım yalnızca belli toplumsal gruplara ve kişilere aitti. Bu hakkı kullanabilmek için öncelikle sahip olunması gereken mülkiyet, eğitim, cinsiyet ve ırk koşulları bulunmaktaydı. Günümüzde ise değişen ekonomik, siyasal ve sosyal yapı bu durumun değişmesine, siyasal katılım ve oy verme hakkının daha geniş bir alana yayılmasını sağlamıştır (Sezen, 2000: 28). Genel oy olarak nitelendirilen bu anlayış her bireyin eşit bir yurttaş olarak seçmen olabilmesine imkan sağlamaktadır. Bu hakkın kullanımı demokrasinin erken dönemlerinde olduğu gibi mülkiyet, eğitim, cinsiyet ve ırka değil, belirli bir yaş ve kısıtlı olmamak gibi yeterliliklere bağlanmıştır. Günümüzde birçok ülke toplumsal yapılarını göz önünde bulundurarak çeşitli seçmen olabilme kriterleri belirlemektedir. Ancak bu kriterler seçmen olabilme hakkına yönelik olarak değil, seçimlerin düzenli ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla yöneliktir (Taşdelen, 2015: 67-68). Mevcut durumda seçim sürecinin en önemli aktörü olan seçmenler, seçimlere katılma hakkına sahip olan ve seçme eylemini gerçekleştiren aynı zamanda seçimleri doğrultusunda siyasal otoriteleri belirleyen vatandaşları ifade etmektedir (Özbudun, 2014: 28). Bir başka ifadeyle seçmenler; seçme yeterliliğine sahip, kendisine genel ya da yerel seçimlerde oy verme hakkı tanınan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Demokrasinin temel unsurlarından biri olan siyasal otoritelerin

seçimle işbaşına gelmesi anlayışının belirleyicisi konumunda bulunan seçmenler bu davranışları ile siyasal tercihlerini somutlaştırmaktadırlar. Seçmen oy verme davranışı ile siyasal otoritelerin el değiştirmesini sağlamanın yanı sıra mevcut iktidarı veya adayları destekleyerek iktidarı pekiştirici bir tercihte de bulunabilmektedir (Şener, 2018: 92-93).

1.2. Seçmen Davranışları

Seçmenlerin sahip oldukları değer, inanç ve tutumlarını siyasal olaylar karşısında eyleme dökmelerine siyasal davranış adı verilmektedir. Bir başka ifadeyle siyasal davranış, seçmenlerin siyasal alanda meydana gelen olaylara yönelik olarak göstermiş olduğu tepkiler bütünüdür (Turan ve Temizel, 2015: 15). Siyasal davranış, siyasal katılım ile somutlaşmaktadır. Zira demokratik sürecin amaçlarına ulaşabilmesi ancak vatandaşların siyasal olaylara ve süreçlere ilgi duyması ile mümkün olabilmektedir. Bu ilginin göstergesi ise vatandaşların siyasal olaylara ve süreçlere katılmasıdır. Vatandaşlar siyasal katılım ile siyasal otoriteleri belirlemeyi ve etkilemeyi amaçlamaktadır ve bu amaç siyasal katılımın ana unsurudur. Bununla birlikte siyasal katılım, dar ve geniş anlamda yorumlanmaktadır. Dar anlamda siyasal katılım, bireylerin yalnızca seçim dönemlerinde oy kullanmak suretiyle siyasete katılımını ifade ederken; geniş anlamda siyasal katılım ise bireylerin siyasete ve siyasal karar alma süreçlerinin tamamına aktif olarak katılımını ifade etmektedir (Çukurçayır, 2002: 27). Ancak siyasal katılımı yalnızca seçimlerde oy kullanmak olarak görmek yanlıştır. Toplumunu oluşturan bireylerin her biri siyasete eşit ilgi göstermemektedir. Bireylerin bir kısmı siyasete aktif olarak katılım gösteriyorken, bir kısmı ise siyasal olaylara karşı ilgisiz ve duyarsızdır (Kapani, 2016: 143).

Kapani'ye göre bireylerin siyasal katılım düzeyleri birbirinden farklı olmakla birlikte, bu katılım düzeyleri arasında bir ilişki kurmak da mümkündür. Kapani bu ilişkiler düzeyini üç kademeli olarak ele almaktadır; en alt, orta ve en ileri kademe siyasal katılım. Ona göre siyasal olayları dergi, gazete, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarından takip etme, siyasal etkinliklere katılma ve siyasal olayları aktif olarak tartışma gibi faaliyetler en alt kademede siyasal katılımı ifade etmektedir. Bu tarz bir katılım, "seyirci faaliyeti" olarak nitelendirilmektedir. Orta kademe de siyasal katılım ise seyirci faaliyetinin ötesinde siyasal olaylara karşı açıkça pozisyon alma ve eyleme geçmeyi içermektedir. Siyasal olaylara ilişkin görüşlerine paylaşmak, konuşmalar yapmak ve bir siyasal parti içerisinde etki faaliyetlerinde bulunmak örnek olarak gösterilebilir. En ileri kademede siyasal katılım ise direkt olarak siyasal olaylara dahil olmayı, aktif siyasal eylemleri kapsamaktadır. Örneğin; bir siyasal partide aktif siyaset yapmak, aday olmak, siyasal eylem ve olaylara etkide bulunmak en ileri

kademe siyasal katılımın göstergeleridir (Kapani, 2016: 144-145). Siyasal davranış, siyasal katılım ile somutlaşmaktadır. Günümüzde belli aralıklarla yapılan seçimler vasıtasıyla bireyler siyasal olay ve eylemlere yönelik duygu, düşünce ve tutumlarını oy verme davranışlarıyla yansıtmaktadırlar.

Seçmen davranışları ise bireylerin merkezi veya yerel düzeyde ki iktidar mekanizmalarını belirlemek amacıyla yapmış olduğu eylemler olarak tanımlanmaktadır. Bireyler bu davranışları ile birlikte yalnızca iktidar mekanizmalarını belirlemekle kalmayıp, siyasal sisteme yönelik durumlarını, davranışlarını ve tutumlarını da yansıtmaktadırlar. Böylece bireyler belirlemiş oldukları iktidar mekanizmalarının politika ve kararlarına doğrudan veya dolaylı olarak katılabilmektedirler (Özhan, 2018: 8). Seçmen davranışlarının siyasi otoriteleri belirleme ve etkileme fonksiyonu, onun siyaset bilimciler tarafından üzerinde en çok inceleme yapılan konulardan biri olmasına neden olmuştur (Gülmen, 1979: 15).

Seçmen davranışları ve bu davranışlara etki eden faktörler bireyler açısından olduğu kadar, siyasal partiler ve adaylar açısından da önemli bir konudur. Siyasal partiler ve adaylar, seçimlere yönelik stratejilerini belirlerken seçmen davranışlarını göz önünde bulundurmak zorundadır. Siyasal partilerin ve adayların seçmen davranışlarını gözeterik planlamış olduğu stratejiler, buna uygun bir strateji geliştirmemiş parti ve adaylara oranla daha başarılı sonuçlar vermektedir. Bu nedenle seçime yönelik bir strateji belirlenirken öncelikle seçmen davranışlarına etki eden faktörlerin saptanması, seçmen özelliklerinin ne olduğu ve bu özelliklerin siyasal pazarlama unsurları kullanılarak nasıl parti veya aday lehine sonuç doğurabileceğinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Siyasal partilerin veya adayların strateji belirlerken göz önünde bulundurması gereken faktörlerin başında seçmenlerin özellikleri gelmektedir. Partilerin veya adayların rasyonel kararlar alabilmesi ve uygulanan stratejinin başarılı sonuçlar vermesi, seçmen özellikleri ve bu özelliklere etki eden faktörlerin saptanmasıyla mümkün olmaktadır. Seçmen özellikleri kişilerden, gruplara kadar birçok toplumsal yapı içerisinde farklılık göstermekle birlikte çevreden, eğitim durumundan, sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik faktörlerden de etkilenmektedir. Bu nedenle belli bir bölgede ki söz konusu özelliklerin bilinmesi etkin bir siyasal pazarlama faaliyetinin ve stratejisinin yürütülmesini de kolaylaştırmaktadır. Aynı şekilde sosyal yapının değişkenliği ve hareketliliği de belli bir bölgede ki seçmen özelliklerinin ve seçmen davranışlarının değişmesine neden olmaktadır. Bu durum siyasal partiler ve adaylar tarafından geçmiş yıllara ait seçmen davranışlarının bilinmesini gerektirmektedir. Bir seçim çevresinde ki seçmen özelliklerinin, beklentilerinin ve duyarlılıklarının bilinmesi, adayların ve partilerin bu faktörlere uygun olarak stratejilerini şekillendirmesinin yanı sıra bölgeler arası stratejilerinde oluşturulmasına,

dolayısıyla seçim sürecinde siyasal partilerin ve adayların daha hızlı bir şekilde propaganda faaliyetleri yürütmesine olanak sağlamaktadır (Şener, 2018: 91-94).

1.2.1. Seçmen Davranışlarına Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Seçmen davranışları ve bu davranışları yönlendiren ve etkileyen faktörlere yönelik araştırmalar ilk etapta seçmenlerin hangi unsurlara bağlı olarak tercihlerini şekillendirdiğine yönelik teorik yaklaşımları kapsamaktadır. Teorik yaklaşımların seçmen davranışlarına yönelik argümanlarının tartışılması, seçmenlerin karar verme sürecinin ve bu süreci etkileyen değişkenlerin saptanmasını sağlayacaktır (Kalender, 2014: 36).

Seçmen davranışlarına yönelik ilk araştırmalar 1940'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde yoğunluk kazanmıştır. Bu yıllardan günümüze gelen araştırmalarda üç temel görüş hakimdir, bu görüşler; Lazarsfel ve arkadaşlarının "*The People Choice*", Campbel'in "*The American Voters*" ve Downs'un "*An Economic Theory of Democracy*" çalışmalarında ifade ettiği görüşlerdir. Lazarsfel ve arkadaşlarının çalışmaları sosyolojik yaklaşımı, Campbel'in çalışması psikolojik yaklaşımı ve Downs'ın çalışmaları da ekonomik yaklaşımı açıklamaktadır. Araştırmacılar içinde yaşamış oldukları dönemin seçmen davranışlarına yönelik araştırmalarını mevcut teorik yaklaşımlar çerçevesinde ele almışlardır. Bu araştırmaların temelini oluşturan sosyolojik, sosyo-psikolojik ve ekonomik yaklaşım daha sonra ki araştırmalara kaynaklık etmiştir (Kalender, 1998: 41-42).

1.2.1.1. Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)

1940'lı yıllarda ABD'de yapılan seçmen davranışı araştırmalarında, mevcut seçmen davranışı yaklaşımlarının seçmenler ile parti arasındaki bağları tam olarak açıklayamaması nedeniyle kullanılmaya başlanan sosyolojik yaklaşım, bireylerin sahip oldukları sosyal kimliklerin seçmen davranışlarını belirlediğini ifade etmektedir (Beren, 2013: 195).

Yaklaşımın temellerini, ABD'de 1940 Başkanlık seçimlerinde Ohio ve Erie County seçmenleri üzerinde araştırma gerçekleştiren Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet atmıştır. İlk etapta seçmen davranışlarının kişisel tercih ve beklentilerden etkilendiği, aynı zamanda medyanın bu süreçte büyük bir öneme sahip olduğu varsayımıyla hareket etmişlerdir. Ancak araştırmanın sonucunda varsayımlarının tam tersi yönde bulgular elde etmişler ve seçmen davranışlarının bireysellikten ziyade sosyolojik unsurlar tarafından şekillendiği ve bu süreçte medyanın etkisinin oldukça düşük olduğu saptanmıştır. Yazarlar seçmen davranışlarının yaş, sosyo-ekonomik durum ve din gibi faktörlerden etkilendiği sonucuna varmışlardır (Kalender, 1998: 43-44).

Bu yaklaşıma göre seçmen davranışları bireysel eylem, tutum ve davranışlardan ziyade aidiyet hissedilen sosyal grupların tutum ve kararları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu haliyle seçmen davranışlarının oluşmasında grup temelli bir yaklaşım hakim olmaktadır. Aynı zamanda din, ekonomik durum, yaşanan coğrafya ve aidiyet bağı hissedilen grubun görüşleri karar verme sürecinin temel belirleyicileridir (Kalender, 2014: 38-40). Seçmenler, sosyal çevrelerinden ve sosyal gruplardan etkilenmekte, aynı zamanda aidiyet hissettikleri sosyal yapıların tercihlerini baz alarak oy verme davranışlarını şekillendirmektedirler. Bunun nedeni aidiyet hissettikleri sosyal gruplarla aynı yönde tercihte bulunmanın bir ödül ile, farklı yönde bir tercihte bulunmanın ise ceza ile karşılık bulacağına dönük inançlarıdır. Bu yaklaşımda oy verme davranışının kolektif bir görünüm arz etmesi, tercihlerin rasyonellikten görece uzak olmasına neden olmaktadır (Boyraz ve Erdem, 2015: 72). Columbia Üniversitesi bünyesindeki bir grup araştırmacı tarafından başlatıldığı için, Columbia Ekolü olarak da bilinen bu yaklaşım günümüzde yaygın bir kullanım alanı bulamamakta ve parti sistemlerinin her ülke de değişiklik göstermesi nedeniyle yaşanan oy değişimlerini açıklamakta yetersiz kaldığı için eleştirilmektedir (Akgün, 2007: 28).

1.2.1.2. Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)

1950’li yıllarda Michigan Üniversitesi’nde bir grup araştırmacı tarafından temelleri atılan sosyo-psikolojik yaklaşım, seçmenlerin küçük yaşlardan itibaren çevrelerinin ve ailelerinin etkisinde kaldığını dolayısıyla siyasal sosyalleşme sürecinin bu unsurlara bağlı olarak geliştiğini ifade etmektedir (Akgün, 2007: 28). Seçmen davranışlarını gruplardan ziyade bireysel düzeyde açıklamaya çalışan bu yaklaşımda seçmenler, çevrelerinin ve ailelerinin siyasal olaylar karşısında ki tutum, davranış ve eğilimlerini ilerleyen yıllarda tekrar etme eğilimindedir. Çünkü siyasal sosyalleşme sürecinde bireylerin karşılıklı etkileşim içerisinde bulunduğu sosyal yapıların siyasal tutum ve yönelimleri bireyin seçmen davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Beren, 2013: 195).

Bu durum seçmenlerin siyasal olaylar karşısında alacağı pozisyonla birlikte aynı zamanda parti tercihlerinin belirlenmesinde de etkili olmaktadır. Öyle ki bireylerin siyasal sosyalleşme sürecine etki eden bu unsurlar onların küçük yaşlardan itibaren bir partiye yakınlık duymalarına neden olmakta ve durumun yarattığı aidiyet hissi zamanla güçlenerek ilerleyen yıllarda da etkisini sürdürmektedir. Seçmenler ekonomik bunalım, istikrarsızlık vb. nedenlerle bir dönem farklı partilere oy verse dahi bir sonra ki dönem tekrar eski partisine oy verecektir (Akgün, 2007: 28). Bu nedenle kişi farkında olarak veya olmayarak aile

içerisindeki siyasal sosyalleşmenin etkisiyle tercihlerini yansıttığı için rasyonel karar almaktan uzaktır (Boyras ve Erdem, 2015: 72).

Bu yaklaşımın argümanlarına yönelik eleştiriler 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde artmaya başladı. Bu yıllarda ABD'de ve Avrupa'da seçmenlere yönelik yapılan araştırmalar, bireylerin herhangi bir partiye yakınlık duymadığını gösterdi. Aynı zamanda geçmişte ideolojik açıdan benzerliği bulunmayan siyasi partiler seçimlerde başarı göstermeye başladılar. Bu durum sosyo-psikolojik yaklaşımın temel varsayımlarına ayrılık teşkil etmekteydi. Bu nedenle sosyal bilim araştırmacıları seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmeye başlamışlardır (Akgün, 2007: 29).

1.2.1.3. Ekonomik (Rasyonel Tercih) Yaklaşım

Seçmen davranışlarına yönelik yaklaşımlardan biri de ekonomik yaklaşım, diğer adıyla rasyonel tercih yaklaşımıdır. Ekonomik yaklaşıma göre seçmenler faydalarını maksimize etmek amacıyla kendi çıkarlarına en uygun partiye oy vermektedirler. Burada oy verme davranışını gösterirken göz önünde bulundukları en önemli faktör; maddi çıkardır. Ekonomik yaklaşımın teorisyenlerinden Downs'ın, "An Economic Theory of Democracy" adlı eserinde belirttiği üzere seçmenler çıkarlarına uygun olarak en yüksek faydayı sağlayacağına inandığı partiye oy vermektedirler. Bu yaklaşıma göre seçmen, yüksek bir parti aidiyetinden ziyade çıkarlarına bağlı olarak oy verdiği için gerektiğinde oyunu kolayca diğer partilere verebilmektedir (Akgün, 2000: 78-89). Bu yaklaşımın temel dayanağı aynı zamanda liberal iktisadi görüşün temel dinamiklerinden biri olan bireylerin rasyonel karar alacağına yönelik varsayımdır. Bir başka ifadeyle bireylerin kendisi hakkında neyin iyi neyin kötü olduğuna yönelik mantıksal çıkarımlar yapabileceği düşünülmektedir.

Ekonomik yaklaşımda seçmen davranışları aile, çevre ve grup gibi sosyolojik unsurlardan fazlaca etkilenmez. Bireyin seçmen davranışları rasyonel ve tam bilgiye dayalı olarak şekillenir. Bu yaklaşımda birey kararını şu şekilde almaktadır: İktidarda ki partinin görevde kalmasıyla, muhalefette ki partinin iktidara gelmesi halinde elde edebileceği hizmetleri karşılayacak ve buna uygun olarak karar verecektir. Eğer iki partili bir sistem varsa seçmen çıkarına uygun olarak bir partiye oy verebilir. Çok partili bir sistemde ise diğer seçmenlerin tercihleri göz önünde bulundurularak, desteklediği partinin kazanma şansı varsa o partiye yoksa en azından istemediği partinin kazanmasını önlemek için başka bir partiye oy verecektir. Uzun vadede ise seçmenin desteklediği partinin iktidara gelme şansı bulunmuyorsa, seçmen yine de o partiye oy vererek diğer seçimlerde seçeneklerini arttırmış olacaktır. Bütün bu süreçte seçmen rasyonel tercihler de bulunacak, tam bilgeye sahip olacak

ve çıkar odaklı bir yaklaşım sergileyecektir (Kalender, 2014: 49-50). Burada görüldüğü üzere seçmenler parti tercihlerini ve oy verme davranışlarını belirlerken geleceği değil, geçmişini esas almaktadır. Zira geçmişte elde etmiş oldukları deneyimlerin gelecekte rasyonel karar alabilmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.

Rasyonel tercih yaklaşımının bir diğer varsayımı ise iktidar partisinin veya partilerin yapmış oldukları propaganda faaliyetlerine yöneliktir. Buna göre seçmenler partilerin geçmişte yapmış oldukları faaliyetlere ve bu faaliyetlerin çıkarlarıyla örtüşüp örtüşmediğine bakmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşım da partilerin propaganda faaliyetleriyle seçmenleri etkileyebileceği yönündeki düşünceye karşı çıkmaktadır. Geçmişte çıkarlarına uygun olmayan faaliyetlerde bulunan partilere rasyonel seçmenin oy vermeyeceği ifade edilmektedir (Özkan, 2007: 91).

Bu yaklaşımın günümüzün değişen ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısına uygun olduğu düşünülmektedir. Zira günümüzün hakim iktisadi modeli olan Müdahaleci Kapitalizm, Liberalizm ekseninde şekillenmiş ve dünyanın her yerinde bireyselleşmenin önündeki engelleri kaldırmıştır. İletişim teknolojilerinin küresel ölçekte yaygınlaşması enformasyonun, teknolojinin ve fikirlerin çok kısa sürede dünyanın birçok yerinde erişilebilir olmasını sağlamaktadır. Geçmişe bakıldığında değişen ekonomik konjonktürün her zaman toplumsal ve siyasal düzeni de etkilediği söylenebilir. Bu gelişmelerin seçmenlerin, bireyselleşme sürecini de hızlandırdığı ve böylece parti aidiyeti, ideolojik saplantılar gibi kavramların güç kaybettiği düşünülmektedir.

1.2.1.4. Hakim İdeoloji Yaklaşımı

Hakim ideoloji yaklaşımının temel varsayımı kişisel tercihlerin medya aktörleri vasıtasıyla manipüle edilerek şekillendiğidir. Bu yaklaşım kişilerin sosyal konumlarının oy verme davranışına etki ettiğini ileri sürmesi nedeni ile sosyolojik yaklaşıma da benzetilmektedir. Fakat Hakim ideoloji yaklaşımı sosyal yaklaşımdan farklı olarak bireylerin ve toplumsal grupların eğitim, devlet ve kitle iletişim araçlarıyla yönlendirildiğini belirtmektedir. Bu model de medya aktörleri çeşitli gündemler yaratarak, tercihleri yeniden şekillendirmekte ve siyasi bilgi akışını manipüle edebilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak bireylerin siyasal tercihlerinin hakim ideolojik yaklaşıma uygun olması durumunda siyasal partiler politikalarını aksi yönde belirleyemeyecektir (Heywood, 2015: 352-353).

1.2.2. Seçmen Davranışlarını Etkileyen Faktörler

Seçmen davranışlarına etki eden faktörler bu başlık altında demografik faktörler, sosyal, kültürel ve psikolojik faktörler ve durumsal faktörler olarak sıralanmaktadır.

1.2.2.1. Demografik Faktörler

Seçmen davranışlarına etki eden demografik faktörler sırasıyla yaş, cinsiyet, gelir, eğitim, meslek ve yerleşim yeri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu faktörler bu başlık altında sırasıyla incelenmektedir.

1.2.2.1.1. Yaş

Seçmen davranışlarına etki eden demografik unsurların başında yaş faktörü gelmektedir. Bireyin çeşitli değerler, tutumlar, inançlar ve eğilimler kazanabilmesi ve bu kazanımların siyasal davranış olarak somutlaşabilmesi, kişinin belli bir yaş sınırını aşması ile mümkün olmaktadır (Yakışan, 2014: 109). Genç insanlar özellikle 25 yaşın altındakiler politik meselelere daha az ilgi ve alaka gösterirler. Çoğu gelir ve mülkiyet açısından asgari düzeyde bulunan genç insanların siyasal alanı etkileyebileceğine yönelik inançları düşüktür. Ancak ilerleyen yaşlarda aile kurmaları, ekonomik ve toplumsal yaşama giderek daha yüksek düzeyde katılım göstermeleri ve vergi yükünü hissetmeleri ile birlikte siyasal alana yönelik ilgi ve alakaları yükselir. Bu nedenle orta ve üst yaş kategorisinde yer alan insanların, genç insanlara göre oy kullanması daha muhtemel görülmektedir (Roskin vd, 2013: 252-253). Bu durumun bir diğer nedeni ise ilerleyen yaşlarda bireylerin çevrelerine ve toplumsal yaşama ilişkin algılarının değişime uğramasıdır. Erken yaşlardan itibaren siyasal sosyalleşme süreci ile oluşan yerleşik fikirler, ilerleyen yaşlarda sorgulanmakta, değişebilmekte veya pekiştirilerek daha kalıcı hale gelebilmektedir. Böylece bireyin siyasal katılım düzeyi, siyasete ilgi ve alakası artmaktadır (Kalaycıoğlu ve Yaşar, 2000: 22). Yaşlı insanların, genç insanlara göre siyasal katılım düzeyinin yüksek olmasının üç temel nedeni vardır. Sırasıyla; seçmenlerin kuşak özellikleri bir başka ifadeyle aynı kuşağı paylaşan seçmenlerin benzer siyasal davranış özelliklerine sahip olması, geçmişten gelen deneyimler ve oy vermenin bir görev olarak kabul edilmesidir (Goerres, 2007: 91-122). Genç seçmenlerin siyasal tercihleri ise yaşlılara göre henüz yeni olması sebebiyle değişime daha açıktır. Bu nedenle genç seçmenlerin parti aidiyeti, yaşlılara oranla daha düşüktür (Demirtaş, 2015: 198). Siyasete ilgi düzeyi her ülkede farklılık gösterebilmektedir. ABD ve Avrupa ülkelerinde başkanlar ve hükümetler genellikle düşük katılım oranları ile seçilmektedir. Bu durum seçmen davranışları ve bu davranışlara etki eden faktörlerin siyasal kültür ile ilişkili olduğunu göstermekle birlikte siyasal kültür içerisinde kuşaklararası dönemsel farklılıkların da siyasal katılım düzeyine etki ettiği anlamı gelir.

Türkiye’de 1980 öncesi dönemde yaşanan toplumsal kargaşa ve kaos ortamı, siyasete ilgisiz genç seçmenlerin dahi siyasal alana çekilmesine neden olmuştur. Bu kuşağın siyasal

alana yönelik tutum, davranış ve eğilimleri diğer kuşaklara göre daha ideolojik niteliktedir. 1990'lı yıllarda ise yaşanan ekonomik bunalımlar, bu kuşağın siyasal algılarının daha çok ekonomik odaklı olmasına neden olmuştur. Bu dönemlerde elde edilen deneyimler ve gelecekte ki olası kazanımlar ile bireylerin siyasal algılarının değişmesi beklenirken tam aksine ilerleyen yaşlarda mevcut statükoyu muhafaza etmeye yönelik siyasal eğilimler güçlenmiştir (Sitembölükbaşı, 2007: 28-29). Çünkü kuşaklararası farklılığın bir sonucu olarak genç seçmenler, yaşlılara göre daha değişim yanlısı iken yaşlılar ise daha muhafazakar eğilimlidir (Kışlalı, 2008: 15).

1.2.2.1.2. Cinsiyet

Günümüz de siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalarda cinsiyet ayrımına dayanan araştırmaların sayısı giderek artmaktadır. 1980 öncesi dönemde seçmenlerin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin siyasal alana yönelik ortak tutum, davranış ve eğilimlere sahip olduğuyla ilgili irade, yerini kadın ve erkek seçmenlerin ayrı ayrı siyasal yönelimlere, tercih ve beklentilere sahip olduğu düşüncesine bırakmıştır. Parti aidiyetinin, ideolojik eğilimlerin ve parti ile özdeşleşme düzeyinin cinsiyete bağlı olarak değişiklik gösterdiği görülmüştür (Carroll ve Fox, 2006: 76-77).

Lipset (1986: 169)'a göre erkek seçmenler, kadın seçmenlere oranla oy vermeye daha eğilimlidir. Yücekök (1987: 28) bu durumu ülkelerin toplumsal ve siyasal şartlarının, kadınların eğitime ve siyasal haklara erişimini kısıtlayıcı faktörler ile açıklamaktadır. Baykal (1970: 64) ise dünyanın birçok ülkesinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının geç tanınmış olmasının yanı sıra söz konusu hakların yalnızca erkeklere tanınması için ileri sürülmüş argümanların kadınlar tarafından da uzun yıllar boyunca benimsenmiş olduğunu ifade etmektedir. Bu durum kadınların siyasal katılım düzeyinin düşük olmasına neden olmuştur. Carroll ve Fox (2006: 89-90) ise cinsiyetler arası siyasal katılım düzeyleri arasındaki farklılıkları, kadınların iktisadi hayata geç dahil olmaları ve bu sebeple ekonomik bağımsızlıklarına erkeklere oranla daha geç sahip olmaları ile açıklamaktadır. ABD'de yapılan bir araştırmada ise diğer araştırmalarla paralel olarak kadın seçmenlerin, erkek seçmenlere oranla daha az siyasal katılım gösterdiği fakat bu oranın eğitim seviyesi arttıkça azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Bone ve Ranney, 1971: 4).

Cinsiyete dayalı seçmen davranışı araştırmaları incelendiğinde kadınların, erkeklere göre daha muhafazakar sağ partilere oy verdiği ve otoriter yönetimleri desteklediği görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak siyasal alana yönelik enformasyon eksikliği göze çarpmaktadır. Kadın seçmenlerin sosyal hayatta üstlenmiş olduğu ağır sorumluluklar ve

ekonomik bağımlılık, siyasal alana yönelik bilgi ve birikimlerini arttırmalarının önünde bir engel olmaktadır. Dolayısıyla değişiklik, yenilik gibi kavramlara ihtiyatlı yaklaşmakta ve “bilinmeyen”den ziyade güçten ve otoriteden yana tercihte bulunmaktadırlar (Sitembölükbaşı, 2001: 65-71).

Dünya’da kadın haklarının tarihsel kökenlerine bakıldığında Yunan ve Çin medeniyetlerine kadar köklü bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Christine de Pizan’ın 1405 yılında basılmış “*Le Livre de la Cite des Dames*” adlı eseri kadınların eğitim ve siyasal haklar bakımından erkeklerle aynı haklara sahip olmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Fransız Devrimi döneminde Marry Wollstonecraft’ın ünlü eseri “*A Vindication of the Rights of Women*” (1792) tarafından yazılan eser ise kadın hakları savunusunun ilk metni olarak kabul edilmektedir. 19. Yüzyıla gelindiğinde kadınların, erkeklerle aynı sosyal ve siyasal haklara sahip olmaları yönünde ki talepler kitlesel boyutlara ulaşmıştır bu dönem bir diğer adıyla birinci dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç sonunda kadınlar birçok ülke de erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlardır. Bu gelişmelerden sonra 1960 ve 1970’li yıllarda daha radikal bir biçimde özel alanda “kadınların kurtuluşu”nu da içermekte olan ikinci dalga feminizm hareketi başlamıştır. Bu kurtuluş ile anlatılmak istenen kadınların yalnızca hukuki ve siyasi hakları bakımından değil sosyal ve ekonomik hakları bakımından da dezavantajlarının giderilmesi ve toplum tarafından kadına yüklenen rollerin yeniden tanımlanmasıdır. Bunu sağlamak amacıyla geleneksel siyasal kabullere meydan okumak ve diğer ideolojilerden bağımsız yerleşik bir ideoloji geliştirmek amaçlanmıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak en temelde kadınların erkeklerle her alanda eşit haklara sahip olması anlamına gelen feminizm, radikal bir biçimde çeşitlenmiş – Marksist, liberal, radikal feminizm - ve birçok dala ayrılmıştır (Heywood, 2018: 263-264).

Türkiye’de ise Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren sosyal, ekonomik ve siyasal alanda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Medeni Kanunun kabulü ile eğitim alanında ve sosyal alan da cinsiyetler arası eşitsizlikler giderilmiştir. Özellikle Türk Ocakları ve Türk Kadın Birliği’nin bu alandaki çalışmaları etkili olmuştur. Kadınların siyasal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması ise aşamalı olarak gerçekleşmiştir. İlk olarak 1930 yılında kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı, 1933 yılında muhtar seçme ve seçilme ve 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakları tanınmış ve böylece Türkiye 1934 yılında tam anlamıyla genel oya geçmiştir (Özer, 2013: 131). Bununla birlikte 1980’li yıllardan itibaren siyasal katılıma ilişkin araştırmaların artmasıyla cinsiyetler arası katılım düzeylerinin ilgi odağı haline gelmesi, Türkiye’de seçmen davranışlarının cinsiyetler bağlamında değerlendirildiği çalışmaların sayısı arttırmıştır.

2016 yılında seçmen davranışlarında cinsiyet faktörünün etkilerine yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. 800 kişiye anket uygulamak suretiyle elde edilen verilere bakıldığında erkeklerin, kadınlara oranla siyasal katılım düzeyinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca kadın ve erkeklerin siyasal katılım düzeylerinde gelir faktörünün de etkili olduğu belirlenmiştir. Buna göre cinsiyet farkı olmaksızın gelir arttıkça oy verme oranı artmaktadır ancak gelire bağlı oy verme davranışında erkeklerin, kadınlara oranla gelire daha bağlı olduğu görülmektedir. Kadınlarda eğitim seviyesi, okuma oranı ve yaş ile siyasal katılım arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Aynı durum erkeklerde de gözlemlenmekte iken kadınlar da erkeklere oranla daha yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir (Eser ve Sarışahin, 2016: 53-54). Kadınların siyasal alana dahil olması ve süreç içerisinde bu alanda ki konumunun güçlenmesiyle birlikte seçmen davranışlarına etki eden faktörlerin başında cinsiyet gelmektedir. Kalaycıoğlu (1983: 454)'a göre cinsiyet değişkeni, siyasal katılmayı etkileyen en önemli unsurdur.

1.2.2.1.3. Gelir

Sosyolojik ve psikolojik faktörlerin yanında ekonomik faktörlerde seçmen davranışlarına büyük oranda etki etmektedir. Seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlardan Rasyonel Tercih Yaklaşımı'nın temel unsuru olan maddi çıkar, siyasal katılım düzeyinin belirlenmesinde önemli bir etkidir. Buna göre seçmenler politikaları kendi çıkarlarına en uygun aday veya partiye oy vermektedir. Eğer bu parti hali hazırda iktidarda ise oyunu parti lehine kullanarak ödüllendirmekte değilse çıkarlarına uygun bir partiye oy vererek iktidarı cezalandırmaktadır (Kalender, 2014: 49-50). Seçmenlerin Rasyonel Tercih Yaklaşımına uygun olarak siyasal davranış göstermesi durumunda partilerin ekonomiye yönelik kişisel geliri arttıracak politikalarının seçmen nezdinde pozitif karşılanacağını ifade etmek mümkündür.

Roskin vd. (2013: 250-251) yüksek gelirli kimselerin daha az gelirli kimselere göre daha yüksek oranda siyasal katılım gösterdiğini ifade etmektedir. Yüksek gelir neticesinde bireylerin nitelikli eğitime erişebilme ihtimali artmaktadır. Bu durum bireylerin siyasal olaylara ilgi ve alakalarını yükseltmektedir. Dolayısıyla bireylerin siyasal alana yabancılaşmalarının temel nedenlerinden biri olan 'etkisizlik' duygusu, bir başka ifadeyle tercihlerinin siyasal olayları etkilemeyeceğine yönelik inançları kırılmaktadır. Yüksek gelirli kimseler siyasal olaylarla kendi gelecekleri arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Düşük gelirli bireyler ise hali hazırda hayatlarını sürdürülebilmekle fazlasıyla meşgul oldukları için

siyasal olaylara karşı daha ilgisizdirler. Aynı zamanda siyasal alanı etkileyebileceklerine yönelik inançları daha düşüktür. Bu nedenle daha az siyasal katılım göstermektedirler.

Devletin en temel gelir kaynağı olan vergiler gelire bağlı seçmen davranışı araştırmalarında önemli bir parametredir. Zira vergiler yoluyla devlet, bireylerin emekleri karşılığı almış olduğu maaş ve ücretlerin belirli bir kısmını kamu hizmetleri sunmak amacıyla toplamaktadır. Böylece bireylerin harcanabilir gelirinde azalma olmakta ve bu durum tüketim ve yatırım kararlarını etkilemektedir. Ayrıca gelir azaltıcı bir unsur olarak vergilerin seçmen davranışlarına direkt etki ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye’de 2016 yılında yapılan bir araştırmaya göre vergiler, seçmenlerin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda vergiler ve vergi politikaları seçmenler kadar siyasal partiler ve adaylar içinde önemlidir. Zira siyasal partiler ve adaylar vergi politikalarıyla seçmenin ilgisini ve desteğini üzerinde toplamayı amaçlamaktadır. Araştırma verilerine bakıldığında genç seçmenlerin, vergi oranlarında bir azalma olması durumunda siyasal tercihlerini değiştirebileceği görülmekteyken, orta ve üst yaş grubunda vergi oranları düşürülse dahi siyasi tercihlerde anlamlı bir değişikliğin olmayacağı saptanmıştır. Bir başka bulgu ise eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin vergi politikalarına karşı duyarlılığının arttığıdır buna bağlı olarak yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin seçmen davranışlarında vergi politikalarının daha etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya göre seçmenlerin çıkarlarında bir artış olması durumunda vergi oranlarını daha yüksek düzeyde önemseydiği, vergide bir azalmanın oy kararına pozitif etkileri olduğu görülmektedir. Araştırmanın genel bir sonucu olarak bireyler, vergi gibi gelirlerine etki eden faktörlere karşı duyarlıdır ve bu durum oy verme davranışlarını etkilemektedir (Dökmen ve Ova, 2016: 35).

1.2.2.1.4. Eğitim

Bireylerin yaşamı ve dünyayı doğru bir şekilde algılayıp, analiz edebilmeleri ve rasyonel çıkarımlarda bulunarak kendileri ve toplum hakkında isabetli tercihlerde bulunabilmeleri, almış oldukları eğitime bağlıdır. Bireyler almış oldukları eğitimle birlikte toplumun bir üyesi olduğunu ve bireysel kararlarının da doğrudan veya dolaylı olarak topluma etki ettiğini görürler böylece eğitim bireylerin ideolojik eğilimlerini keşfetmelerinde ve siyasete yönelik algılarının oluşmasında önemli bir faktördür (Sitembölükbaşı, 2007: 535).

Eğitimin seçmen davranışları üzerine etkilerine yönelik araştırmalar incelendiğinde genellikle bireylerin, kendileri ve toplum hakkında rasyonel kararlar alabilmelerinde önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak eğitimin hayati öneme haiz olduğu kavramlardan biri de demokrasidir. Demokrasi, halkın kendi yöneticilerini kendisi

seçebilmesi prensibine dayanmaktadır. Bu bağlamda halkın profili (eğitimi, yaş aralığı, kültürü vb.) demokrasinin sürekliliği açısından önemlidir. Demokrasi düşüncesinde toplumsal yaşamı yönlendirecek kararları alması beklenen yöneticileri halk seçer ve yönetim bu anlamda halktan aldığı meşruiyetle hareket etmektedir. Halka dayanan bu sistemde demokrasiye içkin kavramlar eğitimin erken dönemlerinde bireylere aktarılır. Böylece ortak değer ve anlayışlar açısından birliktelik sağlamak, demokrasinin sürekliliğini kalıcılaştırmak amaçlanmaktadır. Böyle bir ülkede demokrasinin kurumsallaşması, demokrasiye içkin kavramları eğitimle aktarmayan ülkelere kıyasla daha muhtemeldir (Uluğ, 1997: 49-50).

Gelir ve eğitim çoğu zaman birlikte seçmen davranışlarına etki etmektedirler. Eğitim bireylerin katılma duygusunu ve soyut entelektüel ilgilerini yükseltmektedir. Eğitimli bireylerin yoğun enformasyona maruz kalması; ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yaşanan değişimlere yönelik daha yüksek bir algılama ve yorumlama yetisine sahip olma ihtimalini arttırmaktadır. Bunlarda bireylerin siyasal haberleri takip etmesine ve katılım göstermesine sebep olabilmektedir. Bu saptama genel olarak kabul edilmiş olmasına rağmen dönemsel olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bunun nedeni eğitim faktörünün yaşamış olduğu anlamsal değişimdir. Eğitim günümüzde bazı ülkelerde eski anlamıyla kullanılmıyor olabilir. Artan nüfusun ve ona paralel olarak daha fazla artan üniversite sayısının yaratmış olduğu mezun fazlası, üniversite mezunu olmanın statüsünü azaltmıştır. Günümüzde üniversite diploması nitelikli eğitimin bir göstergesinden ziyade bir mesleğe sahip olabilmenin aracı olarak görülmektedir. İyi eğitimli kimseler siyasal alana ilişkin daha rasyonel çıkarımlar yapmaktan uzak olabilmektedir. Bu duruma ilişkin post-materyalizm bir başka açıklama getirmektedir. Ona göre günümüzde sanayileşmiş ülkeler de ekonomi, bilgi ve enformasyon endüstrilerine doğru bir kayma göstermiştir. Bu durum bireylerin toplumdan, kendi özüne dönmeye ve bireyselleşmesine neden olmuştur. Ekonomik değişimin yarattığı bu etki günümüzde bireyselliği önceleyen, çıkar odaklı ilişkiler kuran ve kendi içine dönük bir insan profilinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla sosyal ve siyasal alana ait meseleler bireyleri ilgilendirmemektedir (Roskin vd, 2013: 251-252). Bu durum seçmen davranışlarına yönelik yapılan araştırmaların gerçekleştirildiği ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel unsurlarına göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yine aynı ülke içerisinde gerçekleştirilse dahi geçmişten günümüze bu unsurlarda yaşanan değişimlerin de farklı sonuçlara ulaşılabilmesine neden olduğu görülmektedir. Nitekim bilinen anlamıyla eğitimin kişilerin algı, bilinç ve bilgi birikimine olumlu etkileri düşünüldüğünde, eğitimsiz bireylere nazaran siyasal olaylara karşı daha rasyonel bir yaklaşım içerisinde olacağı söylenebilir.

1.2.2.1.5. Meslek

Bireylerin sahip oldukları meslekler ve bu meslekler arasındaki statü farklılıkları bu farklılıkların yaratmış olduğu ekonomik ve sosyal etkenler siyasete yönelik algılamalarının da farklı olmasına neden olmaktadır. Yüksek statüye sahip meslek mensupları daha yüksek gelir ve daha yüksek bir eğitim seviyesine erişme imkanına sahiptir ve diğer bireylere göre daha avantajlı konumdadırlar. Bu nedenle siyasal algıları ve yorumları daha rasyonel olmaktadır ayrıca siyasal olayları etkileme ve siyasal katılım düzeyleri görece daha yüksektir. Mesleğin gelir ve eğitim düzeyine olan etkilerinden hareketle düşük statüye sahip meslek mensuplarının siyasal katılım düzeyinin daha düşük olacağı belirtilmektedir (Yakışan, 2014: 105-106). Mesleğin statü farklılıkları nedeniyle bireylere daha yüksek bir eğitim ve gelir seviyesi sağlaması siyasal katılım ve ilgi düzeylerini arttırmaktadır. Bu durum Roskin vd. (2013: 250-251)'nin bireylerin siyasal alana yönelik yabancılaşmalarının temel nedeninin düşük gelir düzeyi olduğu görüşünü pekiştirmektedir.

Sitembölükbaşı (2001: 44-45)'na göre Türkiye'de memurların genellikle eğitim seviyesi yüksektir dolayısıyla siyasal katılım düzeyleri, eğitim seviyesi memurlara göre daha düşük olan işçilerden yüksek olmaktadır. Memurlar direkt olarak etkilendikleri maaş zammı, kamu politikaları vb. nedenlerle siyasal alana daha ilgili oldukları için ifade edilen politikalara etki etmeye yönelik girişimlerde bulunmaktadırlar. Ancak bu durum sendikalaşma, örgütlenme, siyasal kültür ve karşılıklı etkileşim gibi unsurların etkisiyle ülkeler bazında farklılık gösterebilmektedir. Herhangi bir sendikal bağa sahip işçilerin, sendika üyesi olmayan işçilere nazaran daha yüksek oranda siyasal katılım gösterdiği gözlemlenmektedir.

Mesleğin yaratmış olduğu statü farklılıklarının, toplumun gelir ve eğitim açısından sınıflandırılmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu durum meslek faktörünün seçmen davranışlarına etkisini, gelir ve eğitim gibi faktörlerle birlikte değerlendirmek gerektiğini göstermektedir. Mesleğin statüsel üstünlüğü ile gelir ve eğitim arasındaki doğru yönlü ilişkinin bir sonucu olarak siyasal katılım düzeyinin arttığı buna karşın görece statüsü düşük meslek mensuplarında siyasal katılım düzeyinin düşük olduğu gözlemlenmektedir.

1.2.2.1.6. Yerleşim Yeri

Sanayi Devrimi'nden sonra kırsaldan kente doğru nüfus hareketleri yaşanmıştır. Bu durum psikoloji, sosyoloji, kentleşme ve siyaset bilimi gibi bilim dallarının birey-çevre ilişkisine yönelik ilgisini yükseltmiş buna bağlı olarak son yıllarda bireylerin yaşadıkları çevreyle olan ilişkilerine yönelik araştırmaların sayısı giderek artmıştır (Keleş, 2002: 21-22).

Bireylerin yaşadıkları çevre ile siyasal tercihleri arasında yakın bir ilişki vardır. Yerleşim yerinin büyüklüğü ile siyasal katılım arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ifade eden yaklaşımların yanı sıra şehirleşmenin yarattığı siyasal kültür ve etkileşim ortamının bireylerin siyasal katılım düzeyini arttırdığı da ifade edilmektedir. Kırsal bölgelerden kentsel bölgelere gidildikçe siyasal organizasyonlara dahil olma ve politikaları etkileme eğiliminin yükseldiği ifade edilmektedir (Dursun, 2006: 234-244). Kırsal alanlarda görülen düşük eğitim ve gelir düzeyi, ortak inanç, tutum ve ideolojiler; kozmopolit kent yaşamının oluşturduğu ekonomik, sosyal ve kültürel koşullardan farklıdır. Kent yaşamının sağladığı eğitim, iletişim vb. olanakları sayesinde oluşan siyasi kültür, bireylerin siyasal olayları takip etme ve bu olaylara katılmalarının önünü açmaktadır (Kalaycıoğlu, 1983: 557-558).

Kışlalı (2003:225)'ya göre siyasal katılım açısından kentlerin, kırsal bölgelere oranla daha yüksek katılım gösterdiği görüşü tartışmalıdır. Zira siyasal katılım tek başına birey ve çevre ilişkisinin yaratmış olduğu sonuçlardan etkilenmemektir. Ona göre siyasal katılım açısından kentsel ve kırsal bölgelerde yaşıyor olmaktan kaynaklanan temel farklılık oy verme bilinciyle ilgilidir. Kentlerde bireyler eğitim, gelir vb. olanaklar açısından daha avantajlı konumda olmaları sebebiyle bilinçli ve bağımsız bir şekilde oy kullanırken, kırsal bölgelerde oy verme davranışı genellikle bağımlıdır. Bunda kırsal yaşamın yaratmış olduğu sosyal ve siyasal kültürün etkisi büyüktür. Bireyler üyesi oldukları köy toplumunun eğilimlerine uygun olarak oy vermektedirler. Kışlalı bu durumun yaygın seçmen davranışları araştırmalarından farklı olarak Türkiye'de kırsal bölgelerde yaşayan seçmenlerin siyasal katılım oranının, kentlerde yaşayan seçmenlerden daha yüksek olmasının temel nedeni olduğunu ifade etmektedir.

1.2.2.2. Sosyal – Kültürel ve Psikolojik Faktörler

Seçmen davranışlarına etki eden Sosyal kültürel ve psikolojik faktörlerin başında kişisel özellikler, aile, din, etnik kimlik ve siyasal değerler gelmektedir. Bu faktörler bu başlık altında sırasıyla incelenmektedir.

1.2.2.2.1. Kişisel Özellikler

Kişisel özellikler, bireylerin düşünsel ve davranışsal gelişiminde önemli etkileri olan faktörlerin başında gelmektedir. Bireyler kişisel özelliklerine bağlı olarak aynı durumlar karşısında farklı davranış özellikleri gösterirler. Bu nedenle bu faktör genellikle pazarlama ve psikolojinin temel araştırma konularından biri olmuştur. Ancak yakın zamanda pazarlama teknik ve araçlarının, siyaset bilimi alanında kullanılmasıyla birlikte ürünü alıcısıyla buluşturma ve nihai bir tüketim yaratma amacı siyaset alanına taşınmış ve siyasal pazarlama

araştırmalarının sayısı giderek artmıştır (Hennesberg, 2008: 151-152). Bu bağlamda pazarlama alanında üretilen ürünün tüketicisi konumunda olan bireyler, adaylar ve partiler tarafından üretilen siyasi üründe tüketicisi olmuşlardır. Bununla birlikte yapılan araştırmalara bakıldığında tüketici davranışları ile seçmen davranışları arasında benzerlikler görülmektedir ancak belirtmek gerekir ki iki davranış arasındaki yakın ilişkilere rağmen farklılıklar da bulunmaktadır (Bükümer ve Dölarlan, 2013: 16-17). Tüketici davranış araştırmalarına bakıldığında bireylerin kişisel özelliklerinin, tüketim davranışları ve sadakat oluşumunda etkili olduğu görülmektedir. Aynı şekilde siyasi ürünün tüketicisi konumunda bulunan seçmenlerde, siyasi ürün karşısında belli bir tüketim alışkanlığına ve aidiyete sahip olabilmektedirler (Banerjee ve Chaudhuri, 2016: 561).

Toplumunu oluşturan bireylerin her biri benzer ideolojik eğilimlere sahip olabilecekleri gibi tabiatı gereği farklı kişisel özelliklere de sahiptirler. Bu kişisel özellikler bireysel yaşamlarına etki ettiği kadar siyasi davranışlarında da etkilidir. Toplumunu oluşturan bireyler kişisel özelliklerine göre muhafazakar ya da liberal olabileceği gibi bazı kimseler diğerlerine göre daha otoriter eğilimli olabilmektedir (Demirtaş, 2015: 157).

Günümüzde bir siyasi partinin veya adayın başarılı olabilmesinde ki en önemli etken seçmen tercihini kendi lehine olacak şekilde etkileyebilmesidir (Swinyard ve Coney, 1978: 45). Seçmenlerin kişisel özelliklerinin adaylar ve siyasi partiler açısından önemi, çeşitli politik pazarlama stratejilerinin geliştirilmesine neden olmaktadır. Her ülkede ki politik pazarlama faaliyetleri, hedef kitlenin desteğini sağlamak üzere o ülkenin politik değişkenleri göz önüne alınarak planlanmaktadır (Cwalina vd., 2011: 51). Bu nedenle seçmen özelliklerinin iyi bir şekilde analiz edilmesinin ve parti aidiyetinin sağlanmasının yalnızca araştırmacılar tarafından değil uygulayıcılar açısından da önem taşıdığı ve seçmen davranışlarının da önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir (Bükümer ve Dölarlan, 2013: 18-19).

1.2.2.2.2. Aile

Seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlardan biri olan Sosyopsikolojik Yaklaşım diğer adıyla Michigan Ekolünde belirtildiği üzere aile, siyasi sosyalleşme sürecinde ki en önemli aktörlerden biridir. Bireyler, ailelerinin siyasi alana yönelik tutum, davranış ve ideolojik eğilimlerini özümsemeye yatkındır. Dolayısıyla geçmişte içselleştirmiş olduğu bu tutum, davranış ve eğilimleri yaşamının ilerleyen yıllarında da aynen tekrar etmektedir.

Ailenin siyasal katılıma olan etkisinin yanı sıra parti aidiyetinin sağlanmasında da etkisi büyüktür. Ebeveyn ve çocuk arasındaki siyasal etkileşim, erken yaşlardan itibaren bireyin bir siyasi partiye yakınlık duymasına neden olabilmektedir (Aydın ve Özbek, 2004: 148). Ailenin bireylerin seçmen davranışları üzerine etkilerine yönelik Fransa’da gerçekleştirilen bir araştırma da ebeveyn ve çocuk arasındaki siyasal etkileşimin düşük olduğu saptanmış ve bu nedenle bireylerin yalnızca %28’inin babalarıyla aynı partiye oy verdiği görülmüştür. ABD’de aynı konuda yapılan bir araştırma da ise bu oran %82 seviyelerindedir (Karakoç, 2000: 39-40). Bu durum ailenin seçmen davranışları üzerine etkilerinin, siyasal etkileşimin düzeyi ile yakından ilişki olduğunun da göstergesidir.

Ailenin seçmen davranışları üzerine etkilerine yönelik araştırmalar bölgelerin siyasi kültürleriyle yakından ilişkilidir. Öyle ki siyasal sosyalleşme sürecinin en önemli unsurlarından biri olan ailenin, siyasal etkileşim ile birlikte aktarmış olduğu ideolojik eğilim, tutum ve parti aidiyeti gibi faktörlerin ilerleyen yıllarda aynen tekrar edilebilmesi için mevcut siyasal sistem içerisinde partilerin varlığını koruması gerekmektedir. Batılı ülkelerde siyasal kültürün parti değişimlerine elverişli olması, kısa ömürlü partilerin sıkça kurulması ve köklü partilerin dahi faaliyetlerine son verebilmesi bu bölge de uygulanan seçmen davranışları çalışmalarının her yerde uygulanabilmesine engel olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin siyasal sistemleri içerisinde, bazıları bir asırdır var olan siyasi partiler bulunmaktadır.

Dolayısıyla batılı ülkelerde uygulama alanı bulan seçmen davranışları modellerinin gelişmekte olan ülkelere uygulanamayacağı sonucuna varılmıştır (Ventura, 2001: 667-668).

Ailenin bireylerin seçmen davranışları üzerine etkisi büyüktür ancak bu unsurun tek başına en önemli etken olduğunu söylemek doğru değildir. Zira Niemi, Ross ve Alexander adlı sosyal bilimcilerin 2001 yılında Hollanda’da gerçekleştirdiği bir araştırma da kolej öğrencisi olan ve olmayan bireylerden oluşan bir grup oluşturulmuş ve bu grubun aileleri ile iletişime geçilmiştir. Kolej öğrencilerinden oluşan grubun, olmayanlara oranla ailelerinin siyasal tercihlerine daha yakın tercihlerde bulunduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda ailelerin siyasal tercihleriyle, çocukların tercihleri arasında yüksek oranda bir devamlılık saptanmamıştır. Sonuç olarak erken yaşlarda siyasal sosyalleşme sürecinde etkili olan aile, ilerleyen yaşlarda yerini daha çok gruplara bırakmakta ve birey daha çok bu grupların etkisinde karar almaktadır (Aydın ve Özbek, 2004: 149-150).

Türkiye’de ise Aydın ve Özbek tarafından yapılan ‘‘Ailenin Seçmen Davranışları Üzerine Etkileri’’ isimli araştırma, Kocaeli ili sınırlarında, 620 kişi üzerinde anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada seçmenlere; seçimlerden önce aile bireyleriyle iletişim kurup kurmadıkları sorulmuş ve %69,8 oranında iletişime geçildiği görülmüştür. Bir

diğer soru ise sandığa aile bireyleri ile gidilip gidilmediğiyle ilgilidir. Burada seçmenlerin %68,55'inin aileleriyle birlikte sandık başına gittiği görülmektedir. Aynı şekilde seçmenlere oy verme sürecinde ailelerinden etkilenip etkilenmediklerine yönelik bir soru yöneltilmiş ve %52,4 gibi anlamlı bir oranda "hayır, hiç etkilenmem" yanıtı alınmıştır. Araştırmaya göre erkek seçmenlerin %23,4'ü annesi ile aynı partiye oy vermekteyken, bu oran kadınlarda %12,7'dir. Araştırmada eğitim seviyesi arttıkça aile bireyleri ile paralel siyasi tercihlerde bulunma oranının da azaldığı görülmektedir (Aydın ve Özbek, 2004: 153-161). Seçmen davranışlarının her ülkenin kendine özgü ekonomik, siyasi ve sosyal faktörlerinden etkilendiği görülmektedir. Bu durumun seçmen davranışı araştırmalarında elde edilen bulguların ülkeden ülkeye farklılık göstermesinin temel nedenlerinden biri olduğu düşünülmektedir.

1.2.2.2.3. Din

Seçmen davranışlarına etki eden sosyo-kültürel ve psikolojik faktörlerin başında din faktörü gelmektedir. Özellikle Türkiye'de din-devlet ilişkileri, dinin siyasal alanda kullanımı ve toplumsal hayatta ki konumunun ne olması gerektiğine yönelik tartışmalar ve görüş ayrılıkları dönem dönem ciddi boyutlara varmakla birlikte her zaman varlığını koruyan temel konulardan biridir. Dinin seçmen davranışları üzerindeki etkisinin diğer sosyal faktörlere kıyasla Türk seçmen davranışı üzerinde görece daha etkili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu faktörün daha kapsamlı bir şekilde ele alınması bir zaruret olarak görülmektedir.

Din insan ve toplum yaşamında önemli bir yere sahiptir. Arkeoloji, antropoloji ve etnoloji gibi bilim dallarının ortaya koyduğu bulgular, dinin insanın var oluşu ile birlikte ortaya çıktığına işaret etmektedir. Birçok dinin var olması, üzerinde uzlaşma sağlanmış kapsamlı bir tanımın yapılmasını zorlaştırırsa da genel kabul görmüş tanımlara ulaşmak mümkündür. Buna göre din, üstün bir varlığa bağlanma ve bu bağlılığın gerektirdiği düşünce ve uygulamalara dayanan bir ahlak, ibadet ve inanç sistemidir (Akşit, 2016: 7-8).

Din bireysel yaşamı olduğu kadar toplumsal yaşamı da şekillendiren önemli faktörlerden biridir. Bu özelliğiyle ön plana çıkarılmak istenen dinin, sosyal kontrol fonksiyonudur. Din, doğası itibarıyla bireylerin uyması gereken kuralların ve yasakların altını çizmektedir. Ne şekilde davranılıp davranılmaması gerektiğini, neyin iyi neyin kötü olduğuna yönelik bir yol haritası işlevi görmektedir. Din iki şekilde sosyal kontrol işlevini yerine getirir. İç kontrol, bireysel düzeyde kişilerin dinin prensiplerine uygun davranış göstermeye yönelik inançlarıdır. Dış kontrol ise dini değerler ekseninde şekillenen toplum kurallarına

uymayı gerektirmektedir. Dış kontrolü sağlamak üzere zor kullanan herhangi bir güç – genellikle devlet gücü – meşru kabul edilmektedir. Ancak dış kontrol, zorlama ile tek başına toplumsal düzeni sağlamayacaktır. Dolayısıyla bireylerin kendiliğinden dini içselleştirmeleri ve kontrol mekanizmalarının birlikteliği sağlanmalıdır (Berger, 2009: 130-134).

Orta Çağ'dan itibaren Batı toplumlarında dinin toplumsal sınıflar üzerindeki etkisi demokrasinin de gelişmesi ile birlikte din ve devlet ilişkilerinin yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Dinin, devlet ve toplum üzerinde ki tahakkümü demokrasi ve laiklik lehine azalmıştır. Batı'da din anlayışının uzun ve kademeli değişimi, dinin seçmen davranışları üzerindeki etkisinin azalmasında ki en önemli etkidir. Günümüzde Batı demokrasilerinde din, seçmen davranışları üzerinde ki birincil önemini kaybetmiş yerine demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, ekonomi gibi faktörler ikame edilmiştir (Mardin, 1983: 58). Türkiye'de ise erken cumhuriyet döneminden itibaren din-devlet ilişkileri, dinin sosyal hayattaki yeri ve hukuk düzenince bir normlar bütünü olarak kabul edilip edilmeyeceğine yönelik yasal düzenlemeler yapıldığı bilinmektedir. Bu düzenlemeler genellikle sosyal, hukuki ve siyasi alanın dini öğelerden arındırılması anlamına gelen seküler anlayışa uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ki dönemler de sekülerleşmeye yönelik atılan adımların, parti ve adaylar tarafından siyasal zeminde bir propaganda aracı olarak kullanılması, Türk siyasi hayatından din-devlet ilişkileri ve dinin toplumsal yaşamdaki yerinin ne olması gerektiğine yönelik tartışmaları beraberinde getirmiştir. Tartışmaların ideolojik boyutlarda kamuoyunu uzunca bir süre meşgul etmiş olmasının ve çeşitli görüşlerin ortak zeminde buluşmasında yaşanan güçlüklerin, dinin Türk seçmen davranışları üzerinde diğer ülkelere kıyasla görece daha etkili olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de din faktörünün seçmen davranışları üzerindeki etkisinin ölçüldüğü araştırmaların sayısı giderek artmaktadır. Literatüre bakıldığında 2009 yılında din faktörünün siyasal davranışlar üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma yapıldığı görülmektedir. Eser (2012: 97-136) araştırmasında, 18 yaş ve üstü seçmenlerden oluşan 1500 kişilik bir örneklem grubuna siyasal davranışlarında dinin etkisini ölçmeye yönelik sorulardan oluşan bir anket uygulamaktadır. Araştırmaya göre bireylerin dindarlık düzeyi ile parti ve adayların din faktörünü önceleyen propagandaları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Kendini dindar olarak niteleyen bireylerin, dini ön plana çıkaran parti ve adaylara oy verdiği görülmektedir. Dindarlık ile oy verme davranışı arasındaki ilişki yerleşim yerine göre de farklılık göstermektedir. Araştırmaya göre kırsal yerleşim yerlerinde ikamet etmekte olan seçmenlerde dindarlık düzeyi yükseldikçe, siyasal alanda dini önceleyen parti ve adaylara destek, kentlerde ikamet etmekte olan bireylere göre daha fazla olmaktadır. Araştırmada dindarlık ve oy verme

davranışları arasındaki ilişki de yaş faktörüne bağlı olarak değişiklik gösterdiği belirtilmektedir. Buna göre dindar olmanın, dini önceleyen aday ve partilere destek vermeyi gerektirdiği görüşü 46-55 yaş ile 56 yaş ve üstü seçmenler arasında en yüksek kabul oranına ulaşmaktayken, 18-25 yaş arası seçmenlerde bu görüş en az kabul oranına sahiptir. Bir diğer anlamlı farklılık ise gelir dağılımında görülmektedir. 751-1500 TL arası gelire sahip bireyler büyük oranda dindar olmanın, din temelli siyaset yapan parti veya adayı desteklemeyi gerektirdiğini düşünmektedir. 3001-4500 TL arası gelire sahip bireylerde ise bu görüş en az kabul oranına sahiptir. Araştırmanın genel bir sonucu olarak; din, siyasal davranışın tek başına en önemli belirleyicisi olmasa da seçmen davranışları üzerinde önemli etkileri olan sosyal, kültürel ve psikolojik faktörlerin başında gelmektedir.

1.2.2.2.4. Etnik Kimlik

Kimlik kavramı, 1980'li yıllardan itibaren sosyal bilimlerde kullanılmaya ve üzerinde araştırmalar yapılmaya başlanan kavramlardan biridir. Sosyal bilimlerin kimlik kavramı üzerindeki ilgisinin giderek artmasının nedeni özellikle 1980'li yıllardan itibaren Avrupa, ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde ulus devlet içerisindeki çeşitli azınlıkların hak talepleri ve eylemleridir. Bu talepler sosyal, kültürel ve siyasal alanda etki yaratmış ve entelektüel ilginin kimlik kavramı üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur (Yanık, 2013: 226). Etnisite kavramının ise siyasal bir kavram olarak ilk kez Amerikalı sosyolog David Riesman tarafından 1953 yılında kullanıldığı belirtilmektedir (Yıldız, 2001: 39). Bu kavramla ifade edilmek istenen bireylerin aidiyet hissiyle bağlı oldukları, nesiller aracılığıyla aktarılan ve ortak değer ve yargularla canlı tutulan sosyal bir organizasyondur. Bireyler etnik kimlikleriyle ortak bir mazi, kültür ve geleneği paylaşmaktadırlar (Göka, 2006: 233-234). Önder (2007: 2) etnik kimliği başta din ve dil olmak üzere, töreler ve geleneklerle birlikte belirlenen kültürel bir kavram olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda etnisite bir grup insanın sürekli etkileşim içerisinde olduğu gruptan kendisini çeşitli kültürel değişkenleri göz önünde bulundurarak ayrı tutmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum etnik grupların kendi içerisinde bir birliktelik göstermesinde etkilidir. Zira grup içi birliktelik, siyasal alanda ortak hareket etmekle birlikte etnisiteyi anlamlı kılmaktadır (Yanık, 2013: 229).

Etnisitenin, toplumsal gruplar içerisindeki rolü giderek artmaktadır. Bu durum etnik grupları siyasetin önemli bir unsuru haline getirmektedir. Siyasal partiler ve adaylar, etnik grupların kendilerini dezavantajlı gördükleri alanlara yönelik olarak siyasal faaliyetler yürütmekte ve bu grupların desteğini kendi lehine etkilemeye çalışmaktadırlar. Aynı şekilde liderlerin etnik kimliklerinin de seçmenler açısından önemli olduğu belirtilmektedir.

Seçmenler çoğunlukla kendilerine yakın gördükleri siyasal parti ve adaylara oy vermektedirler. Benzer şekilde aynı etnik kimliğe sahip oldukları adayların söylemlerini daha güvenilir bulmaktadırlar. Bu bağlamda seçmenlerin siyasal parti liderleri ve adaylar ile kendileri arasında bir bağ kurabilmelerinde etnik kimlik önemli bir faktördür (Dunning ve Harrison, 2010: 29-30).

1.2.2.2.5. Siyasal Değerler

Değerler, bireylerin kişilik yapıları ve davranışları üzerinde önemli etkileri olan psikolojik değişkenler olarak tanımlanmaktadır. Bireyler, değerleri doğrultusunda çeşitli sorunları çözmekte, belli sosyal ve siyasal konularda pozisyon almaktadırlar. Aynı zamanda değerler bireylerin herhangi bir siyasal düşünceyi diğerine tercih etmesini sağlamaktadır (Çalışkur ve Aslan, 2013: 85). Bir gruba veya topluma aidiyet hissiyle bağlı olan bireylerin, uyulması gerektiğine inandığı ahlaki kurallar bütünü olarak neyin iyi neyin kötü olduğuna yönelik genel esasları içermekte ve tercihlere doğrudan etki etmektedir (Kalender, 2005: 18).

Bireysel tercihlerden hareketle toplumsal tercihlerde değerlerden etkilenmektedir. Bu durum demokrasinin kurumsallaşmış olduğu ülkelerde değerler sistemini hem seçmenler hem de parti ve adaylar açısından önemli bir değişken haline getirmektedir. Parti ve adaylar, seçimlere yönelik stratejilerini belirlerken seçmenlerin değer yargılarını göz önünde bulundurmaya zorundadır (Şener, 2018: 91-92). Nitekim bireyler, siyasi aktörlerin kararları ile kendi değerleri arasında bir ilişki kurduğu ölçüde bir parti veya aday lehine oy kullanmaktadırlar (Barnea ve Schwartz, 1998: 36).

Siyaset bilimi literatüründe yaygın bir şekilde kullanılan ‘siyasal değer’ kavramı ise bireylerin dünyaya ve bireysel yaşamlarına ilişkin olayları algılamalarında kullandıkları bir çerçeve olarak nitelendirilmektedir. Bireyler değerleri bağlamında sosyal ve siyasal süreçlere katılım göstermektedirler. Aynı zamanda kendilerini ideolojik olarak konumlandırmalarında, siyasal değerlerin rolü büyüktür (Çaha, 2008: 2). Türkiye’de 2016 yılında Köse (2016: 620-633) tarafından ‘2007 Seçiminin Siyasal Değer Haritası: Siyasetçilerin Söylemleri Üzerine Bir Değer Analizi’ adlı araştırmayla Türkiye’nin değerler bağlamında siyasal tercihlerini açıklamaya yönelik kapsamlı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 2002, 2007 ve 2011 seçimlere baz alınarak Türk siyasetinin önde gelen üç aktörü Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi liderlerinin söylemleri çerçevesinde Türk siyasetinin temel değerleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre parti ve dönem farkı olmaksızın politik kültürün temel değerleri sırasıyla şunlardır; yardımseverlik (%20), kendini yönetme (%18), güç (%17), güvenlik (%15) ve

başarı (%14)'dür. Aynı zamanda dürüstlük, sorumluluk bilinci, aidiyet, sosyal düzen, özgürlük gibi değerlerinde temel değerler olduğu görülmektedir. Siyasal partilerin kazanan/kaybeden farkı olmaksızın benzer değerlere dayanan söylemler geliştirdiği belirtilmektedir. Değerlerin, kişisel tercih ve tutumlara etkisi dolayısıyla siyasal davranışı yönlendirdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda siyasal partilerin ve adayların, siyasal faaliyetlerini seçmenin değerleri doğrultusunda şekillendirmelerinin başarılı olmalarında etkili olduğu görülmektedir.

1.2.2.3. Durumsal Faktörler

Seçmen davranışlarını etkileyen durumsal faktörler, siyasal katılım ve siyasal memnuniyettir. Siyasal katılımın koşulları kendi içerisinde sınıflandırılmakta, siyasal memnuniyetin seçmen davranışlarına etkisi bu başlık altında incelenmektedir.

1.2.2.3.1. Siyasal Katılım

Literatürde siyasal katılım üzerine yapılan tanımlamalara bakıldığında bu kavram ile ilgili olarak farklı görüşlerin ve tanımlamaların olduğu görülmektedir. Uysal (1984: 109-110) ortak bir fikir birliğinin sağlanamamasını şu nedenlere dayandırmaktadır: Birincisi, demokrasinin iktisadi değişkenlerle olan ilişkisi sonucu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı siyasal katılım düzeylerinin gözlemlenmesidir. Buna bağlı olarak yapılan araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşıyor olması genel bir tanım yapılmasını zorlaştırmaktadır. Diğer bir neden ise demokrasinin yalnızca katılma ile sağlanabileceğine yönelik dar sınırlamalara tabii tutulmasıdır. Bu dar sınırlama demokrasiye içkin diğer faktörlerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Ancak siyasal katılım kavramına yönelik araştırmaların sayısı arttıkça sosyal bilimcilerin bu kavrama yönelik çeşitli tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Kapani (2016: 143-144)'ye göre siyasal katılım, toplumu oluşturan bireylerin siyasal sisteme yönelik tutumları, algıları ve davranışları olarak tanımlamaktadır. Ayrıca siyasal katılmanın yalnızca seçimlerde oy kullanmak olarak yorumlanmasına da karşı çıkmaktadır. Ona göre siyasal katılma bir süreçtir ve basit bir meraktan yoğun bir ilgi düzeyine kadar gidebilmektedir. Uysal (1984: 110) ise siyasal katılımı hem sistem hem de birey açısından değerlendirmektedir. Ona göre siyasal katılım sistem açısından sürekliliğin sağlanmasıyla, birey açısından karar verme ile ilgili bir süreçtir. Ayrıca bireyler siyasal otoritelerin belirlenmesinde en önemli aktör olmasına rağmen elitler ile arasında hiyerarşik bir düzen de vardır. Bu durum otoritelerin bireyler tarafından etkilenmesini de sağlamaktadır. Bir başka tanımlama da benzer bir şekilde siyasal katılımı, bireylerin siyasal otoriteleri belirlemesi ve bu

otoritelerin faaliyetlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemesini ifade etmektedir (Nie vd., 1989: 35; Özbudun, 1975: 1-4).

Yapılan tanımlamalar çerçevesinde siyasal katılımın bir belirleme ve etkileme süreci olduğu görülmektedir. Katılma ile bireyler, yöneticileri belirlemekte ve politikalara doğrudan veya dolaylı olarak etki etmeye yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Siyasal katılımın demokrasiyle özdeşleştirilmesine yönelik dar sınırlamalara karşı çıkmış ve ilgi düzeylerine göre kişiden kişiye farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Öztekin (2003: 231) ise siyasal katılımın tanımından ziyade nedenlerine eğilmiş ve bireysel/örgütsel düzeyde siyasal katılımın nedenleri açıklamıştır. Bu nedenler sırasıyla: 1) Bireysel ve örgütsel çıkarların korunması ve elde edilmesi, 2) Siyasal alana yönelik bilgi birikiminin artırılması, 3) Siyasal kültürün içselleştirilmesi ve karşılıklı fikir alışverişinde bulunulması, 4) Siyasal olaylarla ilgilenerken, toplum ve birey karşısında siyasal bilgi birikiminin ispatlanması ve buna bağlı olarak hedeflenen mevkilere gelmektir. Bireyler, ülkeyi ilgilendiren ulusal ve uluslararası gelişmelerle ilgilenerken bireysel veya örgütsel düzeyde yabancılaşmanın önüne geçmek amacıyla siyasal katılım gösterilebilmektedir. Demirtaş (2015: 194) ise siyasal katılıma farklı bir açıdan yaklaşmış ve en temel siyasal katılım faaliyetinin oy vermek olduğunu belirtmiştir.

Bu farklı tanımlamalar siyasal katılım ve oy verme davranışı arasındaki ilişkiyi, oy vermenin en temel siyasal katılım faaliyeti olarak seçmen davranışlarındaki önemini ortaya koymaktadır. Bu öneme bağlı olarak seçmen davranışlarının en iyi şekilde anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi, siyasal katılımın kapsamlı bir şekilde ele alınabilmesi ile mümkündür.

Antik Yunan'da doğrudan demokrasinin uygulama alanı bulduğu 'polis' yerleşimlerinde çok kısıtlı bir grubun siyasal katılım göstermesi mümkün olmaktadır. Halkın büyük bir çoğunluğunu oluşturan köleler ve kadınların siyasal hakları bulunmamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde feodal dönem ve liberalizm ile birlikte demokrasi kavramı da gelişmiştir. Siyasal katılımın kitlesel olarak yaygınlaşması, insan haklarının gelişimiyle ve devrimler tarihiyle yakından ilişkilidir. Siyasal katılımın ortaya çıkışında etkili olan dört büyük devrim vardır. 17. Yüzyıl'da gerçekleşen İngiliz Devrimi ile meşruti monarşiye geçilmesi, demokrasinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası kabul edilmektedir. 18. Yüzyıl'da Amerikan Devrimi'nin ve 4 Temmuz 1776 Bağımsızlık Bildirgesi'nin bireylerin doğuştan özgür ve birtakım haklara sahip olduğunu belirtmesi, insan hakları öğretisinin gelişmesinde etkilidir. Bu yüzyılın en önemli olaylarından Fransız Devrimi ve 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile birlikte kanunların üstünlüğü, adil yargılama, insan hak ve özgürlükleri gibi kavramlar geniş kitlelerce kabul görmüştür. 1917 Rus Devrimi ile birlikte devlet ve birey ilişkileri yeniden yorumlanmış akabinde II. Dünya Savaşı sonrasında barışın

ve insan haklarının korunması amacıyla 10 Aralık 1948’de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir. Bu gelişmelerin ortak sonucu; kişisel, ekonomik ve siyasal hakların dünya çapında kabul görmesine etkili olmalarıdır (Eroğlu, 2012: 227-228). Bu tarihsel gelişmeler bağlamında Batı toplumların da siyasal alan, dar toplumsal grupların hakimiyetinden sıyrılmış ve toplumu oluşturan diğer bireyleri de içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu durum kimi siyaset bilimciler tarafından “kitlelerin başkaldırısı” olarak tanımlanmaktadır (Kapani, 2015:143).

Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de siyasal katılım bir tarihsel sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ki en önemli gelişmeler sırasıyla: 1839 Tanzimat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyet ve 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet’tir. II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı Devleti mutlak monarşiden, meşruti monarşiye geçmiştir. Bu dönemde siyasal partiler, sendikalar ve dernekler yoğun bir şekilde kurulmuş aynı zamanda gazete ile dergiler yaygınlaşmış ve kul, birey olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Böyle bir ortamda buyrulani yapan insan tipi artık yerini görüş bildiren ve gerektiğinde katılım göstermekten çekinmeyen çağdaş bir yurttaş tipine bırakmaya başlamıştır. 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, 1923’de Cumhuriyet ilan edilerek egemenlik millete mal edilmiştir. Bu gelişmelerin akabinde çeşitli inkılap ve devrimler gerçekleştirilerek her alanda çağdaşlaşma hedeflenmiştir. 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, Türkiye’de siyasal katılımın yaygınlaştırılmasında ki en önemli gelişmelerden biridir. 1950’de yapılan serbest seçimlerde ilk defa muhalefet iktidar olmuştur. 1960’lardan itibaren Türk demokrasisi açısından sancılı süreçler başlamış ve 1971 ve 1980 darbeleri demokrasinin ve ona bağlı olarak siyasal katılımın Türkiye’de kurumsallaşmasını geciktirmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren ise siyasal katılım artık insan hak ve hürriyetlerinin yasalarla güvence altına alınıp genişletilmesi, hukuk devletinin tam anlamıyla uygulanması ve demokrasinin gereklerine uygun siyasal ve yapısal kurumsallaşmanın sağlanmasına bağlanmıştır (Eroğlu, 2012: 229-230). Siyasal katılımın gelişiminde etkili olan faktörlerin ve tarihsel süreçlerin ardından, kavramın içeriğine ve kurumsallaşmasına etki eden unsurlara geçilebilir.

Siyasal katılım dolaylı ve gönüllü bir faaliyettir. Bireyler demokrasinin bir gereği olarak gerçekleştirilen serbest seçimlere katılıp katılmamakta özgürdür. Bu durum siyasal katılımın birtakım unsurlardan etkilenebilmesine sebep olmaktadır. Katılım derecesinin, ülkenin sahip olduğu kurumsal yapıdan, katılımcının niteliklerinden ve çeşitli örgütlerden etkilenmesi mümkündür. Ülkenin sahip olduğu siyasal sistem, siyasal hak ve özgürlükler, seçim sistemi, seçmen kaydı ve oy verme imkanları, seçimlerin güvenliği ve sıklığı gibi faktörler kurumsal yapının unsurlarıdır. Aynı şekilde katılımcının yaş, cinsiyet, eğitim, sosyo-

ekonomik statü ve beklentileri siyasal katılımı etkilemektedir. Üçüncü bir faktör olarak siyasi partiler, dernekler, sendikalar, aile ve arkadaş grupları gibi sosyal ortamlar ile tarikatlar, cemiyetler, aşiretler ve medya gibi unsurlar siyasal katılım faaliyetinin temel belirleyicileridir (Çınar, 2014: 229).

Eroğlu (2012: 231-232) ise siyasal katılım faaliyetinin koşullarını şu şekilde sıralamaktadır;

- **Bağımsız bir devletin varlığı:** Dünya’da siyasal katılımın yaygınlaşması ancak devletlerin bağımsızlığını ortadan kaldıracak her tür girişimin engellenmesi ile mümkündür. Hükümetlerin bizzat insan hak ve hürriyetlerini ortadan kaldıracı faaliyetleri hariç askeri müdahaleden kaçınılması gerekmektedir. Aynı şekilde IMF, bankalar ve küresel şirketler, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere çeşitli borçlanma imkanları sağlayarak bu ülkelere kendi siyasetlerini dayatmaktadır. Bu durum ekonomik bağımsızlığı ortadan kalkmış ülkelerde halkların kendi geleceklerini tayin edebilmelerinin önünde bir engeldir.

- **Katılımcıların güvenliği:** Bireylerin can güvenliğine yönelik tehditler siyasal katılıma doğrudan etki etmektedir. Terör, savaş, soykırım gibi insanların yaşam hakkına direkt olarak kast eden eylemler karşısında bireyler iradelerini güçlü yönetimlere teslim etmektedirler.

- **Eğitim:** Bireylerin toplumsallaşması ancak görmüş oldukları eğitim ile toplumun bir üyesi olmak için hazırlanmasına bağlıdır. Eğitime erişimin yalnızca küçük bir gruba ait olduğu toplumlarda siyasal katılımın da yalnızca bu gruba ait olduğu görülmektedir. Eğitimin yaygınlaşması ve bireylerin topluma entegre olması siyasal katılım düzeyi ile yakından ilişkilidir.

- **Uygun ideolojik (düşünsel) ortamın varlığı:** Kurumsal ve yapısal ortamın elverişliliği tek başına siyasal katılımın gerçekleşmesini sağlamaz. Bununla birlikte toplumun, sosyal yapının siyasal katılımı teşvik edici olması gerekmektedir. Sosyal yapı içerisinde özellikle yaş farkının yüksek olduğu ortamlarda, yaşça küçük olanın görüş ifade etmesinin, fikir ve önerilerini açıklamasının bir ‘saygısızlık’ olarak görüldüğü toplumlarda, kurumsal ve yapısal hiçbir engel olmamasına rağmen siyasal katılım görülmeyebilir. Dolayısıyla siyasal katılımın yaygınlaştırılması isteniyorsa, katılmanın teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu da ancak uygun ideolojik (düşünsel) ortamın varlığı ile mümkündür.

- **İletişim:** Katılmanın sağlanabilmesinin son koşulu asgari düzeyde bir iletişimin sağlanmasıdır. Bireyler siyasal alana ilişkin doğru bilgiye sahip olabilmelidirler. Bunun yolu ise iletişim kanallarının açık olmasıdır. İletişim kanallarının açık olduğu bir ülke

de bireyler doğru bilgiye erişim sağlayabilecek ve buna uygun olarak siyasal katılım göstereceklerdir.

Sonuç itibariyle siyasal katılımın insan haklarının gelişim sürecine paralel olarak günümüzde bireylerin kendi yöneticileri üzerinde söz sahibi olabilmesinin en önemli araçlarından biri olduğu düşünülmektedir. Ancak bireysel düzeyde siyasal katılımın varlığı her şeyden önce ortamın elverişliliğine bağlıdır. Bağımsız bir devletin varlığı, katılımcıların güvenliği, eğitim, uygun bir ideolojik ortam ve iletişim kanallarının açık olması gibi faktörlerin, siyasal katılımın sağlanması ve yaygınlaştırılmasına doğrudan etki ettiği görülmektedir.

1.2.2.3.2. Siyasal Memnuniyet

Günümüzde geleneksel devlet anlayışı artık yerini büyük oranda bireylerin gereksinim ve beklentilerini önceleyen modern devlet anlayışına bırakmıştır. Bilgi ve teknolojiye yaşanan ilerlemeler ilk olarak toplumsal ilişkileri dönüştürmüş, oluşan bilgi toplumu sayesinde en başta özel sektör olmak üzere devlet de bu değişime yer yer dirense de uyum sağlamıştır. Bilgi ve teknoloji de yaşanan atılımlar sayesinde sermaye ve üretim faktörleri ulusal olmaktan çıkmış ve dünyaya dağılmıştır. Bu durum küreselleşmenin önündeki engellerin kalkmasıyla birlikte şirketler ve devletler için yeni fırsatların doğmasına neden olmuştur (Şahin, 2007: 514). Zamanla liberal iktisadi politikaların yaygınlaşmasıyla birlikte devlet algısı da değişmiş; piyasaya müdahale etmeyen, faaliyetleri ve kendisi gittikçe küçülen aynı zamanda yerel yönetimleri önceleyen ve çoğunlukla yetkilerini devreden bir devlet anlayışı ortaya çıkmıştır (Tortop vd., 2007: 545-555). Literatüre bakıldığında siyasal memnuniyet araştırmalarının genellikle bu yerinden yönetim kuruluşlarından biri olan belediyelerin, sundukları hizmetler bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Türkiye’de belediye başkanları ve belediye meclis üyeleri, siyasi partiler tarafından gösterilen adaylar arasında halk tarafından seçilmektedir. Bu bağlamda belediyelerin sunmuş oldukları kamu hizmetlerinin, vatandaşların siyasal memnuniyetine direkt olarak etki ettiği görülmektedir. Ancak bu araştırmalara geçmeden önce Türkiye’de sosyal, ekonomik ve siyasal memnuniyet düzeylerine ilişkin daha kapsamlı araştırmalar yapma potansiyeline sahip olan ve ekonomik durum, sağlık ve eğitim hizmetleri dahil pek çok makro değişkeni içeren araştırmalar gerçekleştiren Türkiye İstatistik Kurumu ve özel şirketlerin verilerine bakılması gerekmektedir. Zira genel memnuniyet durumuna ilişkin verilerin, özelde siyasal memnuniyete ilişkin çıkarımlar yapmayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in 2019 yılına ilişkin ‘‘Yaşam Memnuniyeti Araştırması’’ sonuçlarına göre Türkiye’de kendisinin ‘‘mutlu’’ olduğunu beyan edenlerin oranı 2018 yılına göre 1 puan düşerek %52,4 olarak hesaplanmıştır. Kendisini ‘‘mutsuz’’ olarak nitelendiren bireylerin oranı ise geçen yıla göre 1 puan artarak %13,1 seviyesine yükselmiştir. Erkeklerde mutluluk oranı %47,6 olarak belirlenmişken, kadınlar da bu oran %57’dedir. Verilere bakıldığında en yüksek mutluluk oranının %58,5 ile 65 ve üzeri yaş grubuna aitken, en düşük mutluluk oranı ise %48,7 ile 55 ve 64 yaş grubundakiler olduğu belirlenmiştir. Araştırmada bireylere hangi kamusal hizmetlerden en yüksek düzeyde memnuniyet duydukları sorulmuş ve sırasıyla %75,5 ile asayiş hizmetleri, %72,2 ile ulaştırma, %67,1 ile sağlık, %61,1 ile Sosyal Güvenlik Kurumu, %54,8 ile eğitim ve %53,5 ile adli hizmetlerden memnuniyet duydukları belirlenmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). Bir toplumu oluşturan bireylerin mutluluk düzeyi, bir diğer ifadeyle yaşam memnuniyeti, toplumun üzerinde yükseleceği değerlerin ve demokrasinin toplumun her katmanına yayılmasını sağlayacak önemli unsurlardan biridir. Bireylerin yaşam memnuniyetini belirleyen unsurların saptanması, içinde yaşadıkları topluma ve gelecekte beklediklerine yönelik varsayımlar yapılabilmesini kolaylaştıran öznel yargılar içermektedir (Ayten vd., 2012: 46-66). 2017 yılında KONDA tarafından gerçekleştirilen ‘‘Ekonomik Sınıflar ve Sınıf Algısı’’ isimli araştırma verilerine göre Türkiye’de bireylerin %12’si kendisini yoksul, %53’ü ortanın altı, %34’ü ortanın üstü ve yalnızca %1’i zengin olarak nitelendirmektedir (KONDA, 2017: 4). Dünya’da değişen ekonomik ve siyasal ortam ile birlikte devletin ve toplumunda bu değişime ayak uydurmasıyla, bireylerin talep ve beklentilerini önceleyen devlet anlayışının yaygınlaşması vatandaş memnuniyetinin önemini arttırmıştır. Böylece siyasi partiler ile merkezi ve yerel düzeyde yöneticiler rakiplerini üstünlük sağlamak amacıyla vatandaşların talep ve beklentileri doğrultusunda kamusal hizmet sunumuna ilişkin politikalar açıklamaktadır (Güler, 2009: 63).

Türkiye’de siyasal memnuniyete yönelik araştırmalara bakıldığında bunların genellikle yerel düzeyde sunulan kamusal hizmetlerden duyulan memnuniyet bağlamında gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda 2011 yılında gerçekleştirilen bir araştırmaya göre son yıllarda Türkiye’de merkezi ve yerel düzeyde yetki bölüşümünde yerelden yana bir eğilimin olması, belediyelerin sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin, halkın yaşam kalitesine ve memnuniyetine olan etkisini arttırmıştır. Araştırma bulgularına göre belediye hizmetlerinde kalite ve memnuniyet düzeyi, vatandaşların siyasi tercihlerinden etkilenmemektedir. Bir başka ifadeyle bireyler genel seçimlerde aynı siyasi eğilim doğrultusunda oy verme davranışı göstermiş olsalar da belediye hizmetlerinin sunumuna ilişkin konularda siyasi bir yaklaşım

göstermemekte daha çok sunulan hizmetin kalitesine bakmaktadır. Aynı zamanda belediye hizmetlerinin sunumunda, personelin yaklaşımının vatandaş memnuniyeti açısından önemli olduğu görülmektedir. Araştırmada memnuniyet düzeyinin etkileyen bir başka değişkenin katılımcıların demografik özellikleri olduğu ifade edilmektedir. Buna göre kadınlarda belediye hizmetlerinden memnuniyet oranı, erkeklerden daha yüksek olmaktadır. Yine aynı şekilde memnuniyet düzeyi yaş faktörüne bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Burada ayırt edici unsur, yaşa bağlı olarak farklılaşan beklentilerdir. 56 yaş ve üzeri bireylerde park ve bahçe temizliği, ağaçlandırma vb. kamu hizmetleri öncelikliken, gençlerde ve orta yaş grubunda daha çok cadde, sokak ve açık alanların temizliği, trafik gibi unsurların öncelikli olduğu görülmektedir (İnce ve Şahin, 2011: 10-19).

2019 yılına ait güncel bir araştırmaya bakıldığında ise belediyelerin sunmuş oldukları bayındırlık, altyapı, ulaşım hizmetlerinin ve bu hizmetlerin sunumundaki kalite artışının vatandaşların memnuniyet düzeylerini arttırdığı buna karşın zabıta hizmetleri, imar planları, yol çalışmaları, şebeke hizmetleri, otopark ve şeffaflık konularında yaşanan olumsuz değişimlerin direkt olarak vatandaş memnuniyetini de olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu araştırmada da kadınların, erkeklere oranla siyasal memnuniyet düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Ek olarak eğitim derecesine göre siyasal memnuniyet düzeylerinin değiştiği görülmektedir. Verilere göre ön lisans ve üstü eğitim derecesine sahip bireylerde memnuniyet oranı düşükken, ilkökul mezunu ya da okur/yazar olmayan bireylerde memnuniyet oranının yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde yüksek gelirli bireylerin, düşük ve orta gelir sınıfına dahil bireylere oranla memnuniyet düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir (Topal vd., 2019: 8-11).

Değişen devlet algısı ile birlikte belediyeler, halka en yakın hizmet sunan kamusal örgütler olarak üstlenmiş oldukları görevler ve sundukları hizmetlerle bireylerin siyasal memnuniyetine doğrudan etki etmektedirler (Yücel vb., 2012: 33). Bu bağlamda siyasal memnuniyet araştırmalarının en önemli yerel yönetim örgütlerinden biri olan belediyeler ekseninde değerlendirilmesi yerinde görülmektedir. Siyasal memnuniyet araştırmaları makro ölçekte TÜİK gibi resmi kurumlar eliyle veya kapasitesi büyük ölçekli araştırmalar yapmaya elverişli özel şirketler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında Türkiye’de siyasal memnuniyetin cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir faktörlerine göre değişiklik gösterdiği yine sunulan hizmetin niteliğine göre farklı düzeyler de önemsendiği görülmektedir. Bu durumun beklentilere bağlı olarak kamusal hizmet sunumundan sağlanan bireysel faydalarda ki farklılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE

2.1. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi

Devlet organlarının ayrılığı ve birlikteliği bağlamında çeşitli ayrımlara tabii tutulan hükümet sistemleri siyaset bilimciler tarafından sıklıkla tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu nedenle demokratik ülkeler de yürütmenin nasıl bir yapılanmaya sahip olması durumunda en iyi sonucu vereceğine yönelik birçok fikir ileri sürülmektedir. Bazı ülkelerde kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanan, yürütme ve yasama organları arasındaki ilişkilerin daha yoğun olduğu parlamenter hükümet sistemi etkili sonuçlar vermekteyken, bazı ülkelerde yasama ve yürütmenin kesin bir şekilde ayrıldığı başkanlık sistemi etkili sonuçlar vermektedir. Bu durum her bir ülkenin kendine özgü siyasi kültürü, sosyal ve toplumsal yapıyla ilişkilidir (Musil, 2018: 190).

Günümüzde birçok ülke de uygulanmakta olan çağdaş anayasalar da kabul edildiği üzere devletin üç kuvveti bulunmaktadır. Bunlar; yasama, yürütme ve yargıdır (Teziç, 2012: 417). Devlet yasama faaliyetleri ile hem toplumsal hayatı düzenlerken hem de devletin ve vatandaşların uyması gereken kuralları belirlemektedir. Bu kurallar çerçevesinde devletin vatandaşlara karşı görevlerinin, yetki ve sınırlarının saptanması aynı zamanda vatandaşların devlet karşısında ki temel hak ve hürriyetlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Yürütme ise yasama organının yayımlandığı kanunların uygulayıcısı, icra makamıdır. Yargı ise anayasalarla yönetilen ülkelerde bağımsız mahkemeler tarafından temsil edilmekte ve vatandaşların hem birbirleri ile hem de devlet ile olan uyuşmazlıklarında, yasama organının koymuş olduğu kanunlar çerçevesinde adaleti sağlamakla görevlidir.

Kuvvetler ayrılığı teorisi devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç erkinin bulunduğu ve bu erklerin birbirinden ayrılarak farklı organlar tarafından temsil edilmesi gerektiğine dayanan teori olarak açıklanmaktadır. Kuvvetlerin bu şekilde ayrımı ile amaçlanan devlet gücünün tek bir elde toplanmasını önlemek suretiyle vatandaşların devlet karşısındaki temel hak ve hürriyetlerini korumaktadır. Bu bakımdan hükümet sistemlerinin temel prensiplerinden biri olan kuvvetler ayrılığı, anayasalcılık hareketleri ile paralellik göstermektedir. Günümüzde kuvvetler ayrılığı teorisi, teoriyi sistematik bir şekilde ele alması sebebiyle sıkça Jeanne Lartique Montesquieu ile özdeşleştirilmektedir. Fakat teorinin kökenlerine bakıldığında ilk uygulamaların İngiliz siyasi tarihinde olduğunu görmek mümkündür. İngiltere’de insan hakları öğretisinin de önemli metinlerinden biri olan 1689

tarihli “Bill of Rights (Haklar Bildirgesi)” ile birlikte yürütme ve yasama birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Devletin üç kuvvetini de temsil eden Kral’a danışmanlık yapmak amacıyla meclisler oluşturulmuş böylece kuvvetler ayrılığına yönelik ilk somut adımlar atılmaya başlanmıştır (Gözler, 2018: 218).

Kuvvetler ayrılığı teorisinin sistematik analizi her ne kadar Montesquieu tarafından yapıldığı belirtilmekteyse de düşünsel altyapısının Aristo ve John Locke’in çalışmalarına dayandığı ifade edilmektedir. Aristo, devletin “Genel Meclis”, “Hükümet Heyeti” ve “Hakimlik Heyeti” olmak üzere üç temel erkinin bulunduğunu belirtmektedir (Küçük vb., 2013: 39). Aristo’nun bu ayrımının bilimsel ifadesi ise John Lock tarafından dile getirilmiştir. Locke devlet organlarının bu şekilde bir ayrıma tabii tutulmasını “kuvvetlerin ayrılığı” olarak nitelendiren ilk kişidir. “Two Treatises of Government (Hükümet Üzerine İki Deneme)” adlı eserinde devlet organlarını yasama, yürütme ve federatif kuvvet olmak üzere üçe ayırmaktadır (Gözler, 2018: 219).

Jeanne Lartique Montesquieu ise siyaset bilimi literatüründe çoğu zaman kuvvetler ayrılığı teorisi ile özdeşleştirilmektedir. Ünlü eseri “De L’esprit Des Lois (Kanunların Ruhu)”nda teoriye ilişkin düşüncelerini ifade etmektedir. Eser de teorisinin kavramsallaştırılması sürecinde soyut düşünceden ziyade somut olaylara odaklanıldığı görülmektedir. İngiliz tarihinde yaşanan insan hakları mücadeleleri sonucunda ortaya çıkan gelişmeler – 1215 Magna Carta Libertatum, 1689 Bill of Rights, 1701 Act of Settlement – ile kralın yetkilerinin kanunlarla sınırlandırılması ile yasamanın yürütme lehine güç kazanması ve insan haklarının yazılı hukuk kuralları haline gelmesi etkili olmuştur (Gözübüyük, 2013: 32-34). Montesquieu kuvvetler ayrılığını bir yönetim sisteminden ziyade siyasi bir teori olarak değerlendirmektedir. Ona göre kuvvetler ayrılığının temel amacı vatandaşların devlet karşısında temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınmasıdır. Zira kuvvetlerin tek bir elde toplanması despotik bir yönetim doğurur ve bu durum hak ve hürriyetlerin tehlikeye girmesine neden olmaktadır. Bu nedenle devlet organlarının fonksiyonel olarak birbirinden ayrılması gerekmektedir. Ayrıca Aristo ve Locke’dan farklı olarak yasama, yürütme ve yargı erklerinin güçler bakımından eşit olması gerektiğini ifade etmesi ve kuvvetler ayrılığının anayasal bir ilke olarak ortaya çıkmasını sağlaması, onun kuvvetler ayrılığı ile özdeşleştirilmesinin temel nedenidir (Teziç, 2012: 492).

Günümüz anayasal devletlerinin kuvvetler ayrılığı temelinde ki örgütlenmeleri, Montesquieu’nun kuvvetler ayrılığı sistemine dayanmaktadır. Ona göre devletin üç kuvveti vardır. Birincisi, sürekli ve geçici kanunlar yapmak, mevcut kanunları değiştirmek ve yürürlükten kaldırmak amacıyla kurulmuş olan yasama kuvvetidir. İkincisi, yasama organı

tarafından belirlenmiş kanunları uygun olarak güvenlik, asayiş vb. hizmetleri sağlayan yürütme kuvveti ve son olarak özel ve kamusal uyumsuzluklar ile suçluların cezalandırılması görevini üstlenen yargı kuvvetidir. Bu organlara ve görevlerine bakıldığında günümüz kuvvetler ayrılığının bu temelde örgütlendiği görülmektedir. Bu kuvvetler oluşturulduktan sonra despotik bir yönetimin hürriyetleri ortadan kaldırmasının önlenmesi amacıyla ayırma tabii tutulması gerekmektedir. Zira bu kuvvetlerden en az birinin diğeri ile birleşmesi hürriyetler üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktayken, tamamının tek bir elde toplanması temel hak ve hürriyetlerin ortadan kalkması anlamına gelmektedir (Akgül, 2010: 83-85).

İngiliz tarihinde yaşanan gelişmelerin kuvvetler ayrılığı teorisine esin kaynağı olduğu görülmektedir. Ancak kimi yazarlara göre bu tarihsel olaylar Montesquieu tarafından yanlış yorumlanmaktadır. Montesquieu'nun, İngiltere'de yaşadığı ve teoriyi sistematik bir şekilde ele aldığı dönemde kralın, yasamaya ilişkin yetkileri ve aynı şekilde Lordlar Kamarası'nın da yargısal fonksiyonları bulunmaktadır. Bu oldukça yumuşak ayrımlar Montesquieu tarafından abartılı bir şekilde yorumlanmış ve İngiliz devlet yapısının oluşmasındaki tarihsel faktörler göz ardı edilmiştir (Gözler, 2007: 19, Allison, 2007: 84). Bu görüşlerle birlikte İngiliz tarihinin kuvvetler ayrılığının sistemli bir analizinde Montesquieu'ü etkilediği ve günümüz anayasal devletlerinin hükümet sistemlerine temel oluşturduğu görülmektedir (Akgül, 2010: 85).

Literatür incelendiğinde hükümet sistemlerinin ikili bir ayırma tabii tutulduğu görülmektedir. Buna göre devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargının birlikteliğinden oluşan kuvvetler birliği sistemleri ve bu kuvvetlerin ayırımına dayanan kuvvetler ayrılığı sistemleri.

2.2. Kuvvetler Birliği Sistemleri

Kuvvetler birliği sistemleri yasama, yürütme ve yargı organlarının ikisinin veya tamamının tek bir organda birleştiği sistemlerdir. Kuvvetler birliği yürütme lehine olabileceği gibi yasama lehine de olabilmektedir. Kuvvetlerin yürütme de birleşmesi mutlak monarşi veya diktatörlüğü ortaya çıkarırken, yasama da birleşmesi meclis hükümeti sistemi olarak adlandırılmaktadır.

2.2.1. Yürütme Organında Birleşme: Mutlak Monarşi ve Diktatörlük

Yasama kuvvetinin, yürütme kuvvetinde birleştiği sistemler mutlak monarşi veya diktatörlük olarak isimlendirilmektedir.

2.2.1.1. Mutlak Monarşi

Hükümet sistemleri siyaset bilimi teorisyenleri tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Aristoteles (2018: 80-86) bu sistemleri, yönetim biçimleri olarak ele almış ve üçlü bir sınıflandırmaya gitmiştir. Monarşiyi tek kişinin yönetimi olarak tanımlarken, azınlığın yönetiminin aristokrasi ve çoğunluğunun yönetiminin de "politea" olduğunu ifade etmektedir. Montesquieu'de benzer biçimde yönetim sistemlerini cumhuriyet, monarşi ve despotizm olarak sınıflandırmaktadır (Gözler, 1999: 53). Jean-Jacques Rousseau (2018: 64-72) ise Toplum Sözleşmesi adlı eserinde hükümet sistemlerini demokrasi, aristokrasi ve monarşi olarak açıklar. Rousseau'nun ayrımında ki temel ölçüt ise yöneten kişi sayısıdır. Demokrasilerde halk yönetimin bir unsuru olabilmekteyken, aristokrasilerde yönetim belli bir grubun elindedir. Monarşiler de ise tek kişi yönetimin sahibidir.

Bu sınıflandırmalarla birlikte mutlak monarşi, yasama ve yürütme kuvvetlerinin tek bir kişi de toplandığı hükümet sistemi olarak adlandırılabilir. Bu sistem içerisinde devletin başı – hükümdar, padişah, kral vb. – tek güçtür ve aynı zamanda yargı yetkisini de elinde bulundurur. Mutlak monarşi de hükümdarın yetkileri, meşruti monarşi de olduğu üzere herhangi bir anayasal veya hukuki sınırlandırmaya tabii değildir (Gözler, 2010: 456).

2.2.1.2. Diktatörlük

Diktatörlük rejimleri, yasama ve yürütme yetkilerinin bir kişi de veya bir grupta toplandığı yönetim sistemleridir. Bu sistem zorunlu olarak yasama organını ortadan kaldırmadığı gibi sembolik olarak varlığını sürdürmesine izin verebilmektedir. Ancak varlığını koruyan yasama organı tamamen yürütme organına bağlıdır. Diktatörler zaman zaman iktidarlarını pekiştirmek üzere halk oylamalarına başvurabildiği gibi seçimler vasıtasıyla iktidara gelen diktatörler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak Napoleon Bonaparte'ın bazı konularda referandum yapması, Adolf Hitler'in Almanya'da seçimle göreve gelmesi örnek gösterilebilir (Teziç, 2003: 400). Günümüzde de diktatör rejimlerde seçimler yapılmaktadır. Ancak çoğu zaman bu seçimler sonucu önceden belli olan, diktatörlerin yönetimlerine meşruluk kazandırmak amacıyla yapılmasına 'izin verdiği' seçimlerdir. Bu şekilde seçim illüzyonu ile iktidarın elde edilmesi "plebisiter diktatörlük" olarak adlandırılmaktadır.

Bu diktatörlüklerin seçim gibi demokratik yollara başvurmasına rağmen demokratik rejimler olarak nitelendirilmemesinin iki temel nedeni vardır. Birincisi, diktatörlükler de sistem alternatiflerin iktidara gelmesi ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Seçimle göreve gelen diktatörler uzun yıllar boyunca veya ölene dek görevde kalmaktadırlar. Bu durum halka

dayanan bir egemenlik anlayışı olan demokrasi ile bağdaşmamaktadır. İkincisi, kullanılan propaganda araçları ve kamu gücü ile birlikte halkın tercihi yönlendirilir. Seçimler çok yüksek katılım oranları ve çok yüksek bir destek oranına sahne olur ve inandırıcılıktan uzaktır (Gözler, 2018: 129-130).

Diktatörlüklerin bir siyasal sistem olarak gelişimi 18. ve 19. yüzyıllara tekabül eder. Diktatörlükler genel itibariyle geleneksel ve totaliter diktatörlükler olmak üzere ikili bir ayrıma tabii tutulmaktadır. Geleneksel diktatörlükler de yönetim sınırsız gücü elinde bulunduran bir kişiye aittir ancak ekonomik ve bireysel yaşamın büyük bir kısmı hükümet müdahalelerinden uzaktır. Totaliter diktatörlükler de ise hükümet devlet gücünü tamamen elinde bulundurduğu gibi ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamdan bireylerin özel hayatlarına kadar ulaşabildiği her alana müdahale eder. Teziç bu iki diktatörlük arasındaki farkı şu şekilde ifade etmektedir; ‘‘Klasik diktatörlükler ile günümüz diktatörlükleri arasındaki temel fark, birincisinin devleti, ikincisinin de toplumun bütününe yönetmesidir.’’ (Teziç, 2003: 401).

2.2.2. Yasama Organında Birleşme: Meclis Hükümeti Sistemi

Meclis hükümeti sistemi, halkın kendisini yönetmek üzere seçmiş olduğu temsilcilerden oluşan mecliste, yasama ve yürütme güçlerinin birleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemde devlet ve millet egemenliği iç içe geçmekle birlikte meclis aynı zamanda bu egemenliğin yegane temsilcisi konumundadır. Bu sistemde yürütme (hükümet) kendi başına bir kuvvet olmayıp meclisin kararlarını uygulayan, onun politika ve talimatları doğrultusunda hareket eden ve meclis üzerinde herhangi bir yetkisi olmayan tali bir görev üstlenmektedir. Meclis hükümeti sisteminin en karakteristik özelliklerinden biri egemenliğin bölünmezliği ilkesine dayanması sebebiyle meclisin de bölünmez bir bütün olduğudur. Bu nedenle yasamadan ayrı bir yürütme organı bu hükümet sisteminde görülmemektedir (Demir, 1998: 69-70).

Teziç (2003: 401-402) ise meclis hükümeti sisteminin dar ve geniş olmak üzere iki anlamı olduğunu belirtmektedir. Geniş anlamda meclis hükümet sistemi, fiilen veya anayasa gereğince yasamanın, yürütme üzerinde siyasi hakimiyetinin olduğu bütün rejimleri ifade etmektedir. Bu tanımlamanın genel dayanağı III. ve IV. Cumhuriyetler dönemi Fransa'sıdır. Bu dönemlerde yasama üzerinde, yürütmenin fesih yetkisinin işlevini kaybetmiş olması ve yasamanın, yürütme üzerindeki hakimiyeti bu dönemlerin meclis hükümeti sistemi olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Dar anlamda meclis hükümeti sisteminde ise yasamanın, yürütme üzerinde çok daha katı bir üstünlüğü bulunmaktadır. Yürütmenin, yasama üzerinde herhangi bir yetkisi olmadığı gibi yasamanın onayı olmaksızın istifa etmesi dahi mümkün

değildir. Bunun nedeni istifanın belirli bir politikayı yasamaya kabul ettirebilmek amacıyla daha çok bir etkileme aracı olarak kullanılabilmesidir. Dar anlamda meclis hükümeti sisteminde yürütme, yalnızca yasamanın emir ve direktiflerini uygulayan bir heyet konumundadır.

2.2.2.1. Meclis Hükümeti Sisteminin Genel Özellikleri

Meclis hükümeti sisteminin teorik altyapısını oluşturan J.J. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi (Contrat Social)" adlı eserinde ifade ettiği üzere sistem, millet egemenliğinin bölünmezliğine ve bu egemenliğin meclis tarafından temsil edildiği görüşüne dayanmaktadır (Teziç, 2003: 402). Bu bağlamda hükümet sistemlerinin her ülkenin kendi ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel değişkenlerine göre farklı düzeylerde farklı özellikler gösterdiği ifade edilebilir ancak uygulamada nispi farklılıklar olsa da süreklilik gösteren özellikler de bulunmaktadır.

Meclis hükümeti sisteminin özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- Meclis hükümeti sisteminde, yasama ve yürütme güçleri mecliste toplanmıştır dolayısıyla meclisin üstünlüğü ilkesi geçerlidir. Bu sistemde yürütme erki, meclisten ayrı olarak düşünülemez.
- Yürütme meclis adına, meclisin seçtiği ve onun içinden çıkan bir kurul tarafından, meclisin emir ve direktifleri doğrultusunda hareket etmek üzere kurulur. Yürütme organı üyeleri tek tek meclis tarafından belirlenir ve görevden alınabilir.
- Yürütmenin, yasama üzerinde fesih gibi yetkileri bulunmamaktadır. Yürütme içerisinde ve yürütme ile yasama arasında herhangi bir konuda yaşanan görüş ayrılıklarında son karar mercii, yasama organıdır.
- Meclis hükümeti sisteminde yasamanın, yürütme üzerinde hakimiyeti vardır. Yürütme tarafından alınan kararları reddedebilir, iptal edebilir ya da değiştirebilir.
- Meclis hükümeti sisteminde bir başbakanlık makamı yoktur. Her bakan meclise karşı bireysel olarak sorumludur. Parlamenter sistemde bakanlar kurulu için kabul edilen "kolektif sorumluluk" ilkesi bu sistemde geçerli değildir.
- Meclis hükümeti sisteminde bir devlet başkanlığı makamı yoktur. Bu sistemde meclis tüm siyasi güçlerin merkezi konumundadır. Meclisten ayrı devletin ve milletin birliğini temsil eden bir devlet başkanlığı ya da cumhurbaşkanlığı makamı sistemin yapısına aykırıdır. Bu sistemde daha çok "meclis başkanı" veya "yürütme kurulu başkanı" gibi makamlar bulunmaktadır.

- Bu sistemde meclis sürekli olarak çalışmaktadır. Bütün siyasi kararların alındığı ve kendi içinden çıkan bir kurul tarafından yürütüldüğü bir sistemde; yasamanın, yürütme üzerinde etkin bir denetim sağlayabilmesi ve devletin işler halde tutulabilmesi için meclisin sürekli olarak çalışması gerekmektedir. Bu nedenle meclisin zorunlu olarak tatile girmesi gerektiğinde, yürütme üzerinde denetim sağlayabilmek amacıyla bir meclis komisyonu oluşturması gerekmektedir (Teziç, 2003: 402-403; Demir, 1998: 70-71; Gözübüyük, 2000: 39).

2.2.2.2. Meclis Hükümeti Sisteminin Uygulanması

Günümüzde meclis hükümeti sistemi denildiğinde akla gelen ilk örneklerden biri İsviçre'dir. İsviçre içerisinde birçok ulustan ve farklı dinden insan barındıran, dört farklı resmi dili olan konvansiyonel bir rejimdir. Bu nedenle İsviçre sosyal yapısının çeşitliliği dolayısıyla siyasal alandaki en önemli ilke "azınlıklara saygı" ilkesidir. İsviçre, 1815 Viyana Kongresinden bu yana hiçbir savaşa dahil olmamış, tarafsız bir ülkedir. Öyle ki İsviçre günümüzde Birleşmiş Milletler'e dahi üye değildir. 1874 İsviçre Konfederasyonu Federal Anayasası ile birlikte federatif bir yapıya kavuşan ülke de savaş ilanı, barış ve güvenlik ile anlaşmaların onaylanması gibi yetkiler federal devlete verilmiştir. 18 Nisan 1999'da kabul edilerek, 1 Ocak 2000'de yürürlüğe giren İsviçre Anayasası ile birlikte ülke federal yapıya sahip bir Meclis hükümeti sistemini benimsemiştir. Bu sistemde federal devletin karşısında Kanton'lar bulunmaktadır. Bu kantonlar ABD'de uygulanmakta olan Başkanlık Sistemi'ndeki federe devletlere tekabül etmektedir. Kendi anayasaları ile yasama, yürütme ve yargı organları vardır. Bu özelliği ile İsviçre, merkezîyetçiliğe karşı bir siyasi yapılanmaya sahiptir. İsviçre'de halkın temsilcilerini seçmekle birlikte yönetime katılma işlevi sona ermemektedir. Halk yasama organında görüşülen veya yasalaşan tüm kanunlara referandum, halk girişimi ve halk vetosu araçlarıyla müdahale edebilmektedir. Referandum Yasasına göre 30.000 yurttaşın ve sekiz kantonun isteği üzerine her yasa referanduma sunulabilmektedir. Böylece halk referanduma konu olan yasa üzerinde karar verici olabilmektedir. Halk girişimi ile halkın seçtiği temsilcilerden bir yasanın yapılması, kaldırılması veyahut değiştirilmesini talep edilebilmektedir. Bu yöntemle halk "yasa yapıcı" konumuna sahip olmaktadır. Son olarak halk vetosu ile birlikte yasalaşp yürürlüğe girmiş bir kanun, uygulanmadan ortadan kaldırılabilir (Demir, 1998: 71-75). Böylece halk yönetim süreçlerine etkin bir şekilde katılabilmekte ve müdahale edebilmektedir. Meclis hükümeti sisteminin İsviçre ile özdeşleştirilmesinde bu karşılıklı etkileşimin yanı sıra İsviçre yasama organının oluşumu ve yapısının da etkisi vardır.

İsviçre’de halkın seçtiği temsilcilerden oluşan Federal Meclis ikili bir yapıya sahiptir. Meclisin bir kanadı Milli Meclis iken diğer kanadında Devletler Meclisi bulunmaktadır. Federal Meclis yürütme görevini ifa etmek üzere ‘Federal Konsey’ üyelerini seçmektedir. Yedi üyeden oluşan ve başkanı da Federal Meclis tarafından seçilen bu konsey, dört yıl süreyle görev almaktadır. Federal Konsey’in başkanı aynı zamanda devlet başkanıdır fakat sembolik yetkilerle donatılmıştır. Bu nedenle devlet başkanının, Federal Konsey’in diğer üyelerinden yetki ve görev açısından herhangi bir farkı yoktur. Sıklıkla parlamenter sistem içerisinde başbakan için ifade edilen ‘eşitler arasında birinci’ konumunda bulunmaktadır. Bu sistem de Federal Konsey üyelerinin ideolojik olarak aynı çizgi de olması da beklenmez. Zira Konsey homojen bir nitelik arz etmemektedir. Ayrıca Federal Meclis, Konsey üzerinde tam bir denetim yetkisine sahiptir. Onun aldığı kararları reddedebilir, ortadan kaldırabilir veyahut değiştirebilir. Meclis, Konsey’e doğrudan emir ve talimat vermekle birlikte her yıl sunulan raporu görüşerek denetim yetkisini kullanmaktadır. Yürütmenin, yasama üzerinde fesih gibi herhangi bir yetkisi olmadığı gibi Federal Konsey üyeleri de parlamentoya karşı bireysel olarak sorumludur ve günümüze değin verilen kanun tekliflerinin reddedilmesi dahil toplu bir istifa eylemi görülmemiştir. Uygulamada ki haliyle Konsey, hukuki niteliği bakımından yasama organına sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak bu durum yönetimde istikrarsızlığa neden olmamaktadır. Zira Konsey üyeleri dönem sınırlaması olmaksızın tekrar tekrar üyeliğe seçilebilmektedir. Böylece istikrarlı bir yönetim tesis edilmektedir. Son olarak İsviçre’de Federal Meclis ve Federal Konsey arasında ki ilişkilerde parlamenter sisteme özgü gensoru, güvenoyu ve siyasi sorumluluk gibi ilişkiler yoktur. Meclis ve konsey arasındaki uyuşmazlıklar çoğunlukla uzlaşma ile çözülebilmektedir. Çözülmesi sürüncemeye giren durumlarda genellikle meclisin almış olduğu karar doğrultusunda hareket edilmektedir (Teziç, 2003: 404-405).

2.3. Kuvvetler Ayrılığı Sistemleri

Kuvvetler ayrılığı sistemleri kendi içerisinde sert kuvvetler ayrılığı ve yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak ikiye ayrılmaktadır. Sert kuvvetler ayrılığı Başkanlık sistemi ile özdeşleştirilirken, yumuşak kuvvetler ayrılığı ise Parlamenter sistem olarak kabul edilmektedir. Bu iki sistem arasında yer alan Yarı başkanlık sisteminde ise parlamenter sistemden farklı olarak devlet başkanı halk tarafından seçilmektedir.

2.3.1. Sert Kuvvetler Ayrılığı: Başkanlık Sistemi

Temsili hükümet sistemlerinden biri olan başkanlık sistemi, yasama ve yürütme organlarının sert bir biçimde birbirinden ayrıldığı ve organlar arasındaki ilişkilerinde bu ayrım

gözetilerek düzenlendiği hükümet sistemidir. Bu sistemde, yasama ve yürütme karşılıklı etkileşim içerisinde fakat bağımsız olarak görevlerini sürdürmektedir. Yürütme tek başlıdır ve yürütmenin başı aynı zamanda devletin de başıdır. Demir (1998: 95) bu durumu ‘demokrasi ile kişisel iktidarın birleşmesi’ olarak nitelendirmektedir.

Teziç (2003: 427)’e göre başkanlık sistemi, parlamenter sistemin ülkelere göre iki veya daha çok siyasal partiye imkan sağlaması ve daha geniş uygulama alanı bulması nedeniyle ‘parlamenter rejimler’ olarak sınıflandırılmasına olanak sağlarken, başkanlık sisteminin klasik uygulamalarının yalnızca Amerika Birleşik Devletleri’nde olması sistemin tekil bir özellik göstermesine neden olmaktadır. Bu nedenle başkanlık sisteminin ortaya çıkışı ve sisteme ilişkin araştırmalar genellikle Amerika Birleşik Devletleri baz alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle Amerikan siyasi tarihine ilişkin genel bilgilerin bilinmesi, başkanlık sisteminin ortaya çıkış sürecinin anlaşılmasında önemli görülmektedir.

Amerika’da, İngiliz sömürgeciliğinin başlangıcı 17. Yüzyıl’ın ilk çeyreğine tekabül etmektedir. 18. Yüzyıl’ın sonlarına doğru, Amerika’da, İngiliz sömürge eyaleti sayısı 13’e kadar yükselmiştir. İngiltere’nin bu yıllarda izlediği sert sömürgecilik politikaları ve artan baskılar nedeniyle İngiltere ve sömürgeler arasında giderek artan şiddet olayları yaşanmaya başlamıştır. 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile sömürge eyaletleri, İngiltere Kralını ve Parlamentosunu tanımadıklarını ilan etmişlerdir. 1781 yılında Konfederasyon örgütlenmesi oluşturan eyaletler, direnişi tek bir çatı altında toplamışlardır. Ancak eyaletler kendi üzerinde bir örgütlenmenin de benzer sonuçlar doğurabileceğinden çekinerek her biri ayrı bir devlet kurma yoluna gitmişler ancak Konfederasyon güçsüz de olsa varlığını sürdürmüştür. İletişim ve birlikteliği sağlamak amacıyla her devlet kendi adına Konfederasyon’un bir organı olan ‘Kongre’ye temsilci göndermiş fakat Kongre dönemin şartlarında ayakta kalmayı başaramamıştır. 1783 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile birlikte ulusal bağımsızlık mücadelesi sona ermiş ve tam bağımsızlık sağlanmıştır. Bu tarihten itibaren özellikle ticaretin ve ekonomik koşulların iyileştirilmesi amacıyla ilk başta zayıf bir oluşum olarak ortaya çıkan Konfederasyon’u daha kurumsal ve güçlü temellere oturtmak hedeflenmiştir. Bu çabaların neticesinde Konfederasyon’un bir organı olan Kongre tarafından Kurucu Meclis oluşturulmuştur. 1787 yılında Philedelphia’da ilan edilen ve 1789 yılında yürürlüğe giren Amerika Birleşik Devletleri Anayasası ile devlet kurulmuş ve başkanlık sistemine geçilmiştir (Gözübüyük, 2000: 35-36).

1787 Anayasası ile birlikte yeni devletin örgütlenmesinde esas alınan başkanlık sistemi, sömürgeler döneminde elde edilen tecrübeler çerçevesinde ele alınmıştır. Sömürgeler döneminde İngiliz Parlamentosunun uyguladığı katı politikalar, Kral’ın ve Kralı temsilen

görev yapan eyalet valilerinin sert uygulamaları ABD kurucuları üzerinde yasama ve yürütme erklerine karşı bir güvensizlik yaratmıştır. Bu nedenle bu organlar arasında tam bir denge sağlanması için çalışılmış ve günümüzde de kullanılan kontrol ve dengeler (checks and balances) teorisini ortaya atmışlardır. Bu nedenle bu sistem parlamenter sistem gibi köklü bir tarihsel sürecin veya olayların neticesi olarak değil, tamamen insan aklının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Teziç, 2003: 429-430).

2.3.1.1. Başkanlık Sisteminin Genel Özellikleri

Başkanlık sisteminin temeli kuvvetlerin sert ayrılığına ve bağımsızlığına dayanmaktadır. Bu nedenle organların fonksiyonel olarak örgütlenmesinde, yapısında ve karşılıklı ilişkilerinde bu faktörler dikkate alınmaktadır (Gözübüyük, 2000: 34).

Bu bağlamda başkanlık sisteminin özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- Başkanlık sistemi, yasama ve yürütme kuvvetlerinin sert ayrımına dayanan bir hükümet sistemidir. Yürütme görevi halkın seçtiği bir Başkan tarafından, yasama görevi ise Kongre tarafından yerine getirilir
- Başkanlık sisteminde yürütme tek kişiden oluşmaktadır. Parlamenter sistemde olduğu üzere bir Bakanlar Kurulu yoktur. Bakanlar, başkan tarafından atanır ve görevden alınabilir.
- Yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden kesin çizgilerle ayrılmıştır. Başkan yardımcısı ve bakanlar –sekreterler- meclis dışından seçilir. Başkan, başkan yardımcısı ve bakanlar yasama organının hiçbir faaliyetine katılamazlar. Hem yasama da hem yürütme de görev alamazlar. Aynı şekilde yasama organı, yürütmenin faaliyetlerine müdahale edemez. Başkan yasama organının da görüşülen bir konuya ilişkin olarak mesaj verebilir. Bakanlar, başkana karşı sorumlu olmakla birlikte, yasama organına karşı yürütmenin siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır.
- Parlamenter sistemde olduğu üzere yasama organının gensoru, güvensizlik oyu vb. yollarla yürütmeyi düşürmesi veya yürütmenin, yasamayı fesih etmesi gibi bir yollar başkanlık sisteminde öngörülmemiştir.
- Yasama ve yürütme kuvvetleri kesin bir şekilde ayrılmış olsa dahi bu erkler arasında kopukluğu gidermek amacıyla çeşitli etkileşim araçları bulunmaktadır. Buna örnek olarak Başkan'ın üst düzey atamalarının bir kısmının Senato'nun onayına tabii olması, Başkan'ın da yasamadan geçen düzenlemeleri veto etme yetkisine sahip olması verilebilir (Teziç, 2003: 428; Gözübüyük, 2000: 34-35; Demir, 1998: 96).

2.3.1.2. Başkanlık Sisteminin Uygulanması

Uygulama da başkanlık sisteminin en tipik örneği Amerika Birleşik Devletleri'dir. Federal bir yapılanmaya sahip olan ülke de bir federal devlet ve elli federe devlet bulunmaktadır. ABD Anayasası, federal devlet ve federe devletlerin görevlerini, işleyişlerini ve birbirleri ile olan ilişkilerini aynı zamanda devlet karşısında bireylerin hak ve hürriyetlerinin tanımlandığı, normlar hiyerarşisinde en üstte bulunan hukuk kurallarını ifade etmektedir. Anayasaya, Montesquieu'nün "kuvvetler ayrılığı" prensibine uygun olarak devletin yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri arasında hukuki açıdan tam bir eşitlik sağlamayı amaçlamaktadır (Demir, 1998: 99-100).

Ülkede federasyon yapısı içerisinde hem federal devletin, hem de federe devletlerin ayrı ayrı yasama, yürütme ve yargı organları bulunmaktadır. Bu organların görevlileri halk tarafından belirli aralıklarla yapılan serbest seçimler vasıtasıyla seçilmektedir. Federe devletlerin yürütme organı Eyalet Valisi (Governor) de halk tarafından seçilmekte ve eyaletin yönetimini üstlenmektedir. Aynı zamanda her federe devletin kendi anayasası bulunmakla birlikte hem federal devletin hem de federe devletlerin anayasalarının üzerinde ABD Anayasası bulunmaktadır. Yazılı ve katı bir anayasa olan ABD Anayasası ile yasama, yürütme ve yargı organları kendi görev alanlarına uygun hareket ederken, anayasanın bu niteliği vatandaşlarında temel hak ve hürriyetlerinin korunması açısından önemli görülmektedir (Gözübüyük, 2000: 36).

ABD'de her dört yılda bir gerçekleştirilen seçimlerle yasama organı üyeleri belirlenmekte ve Kongre şekillenmektedir. Kongre, Senato ve Temsilciler Meclisi olmak üzere çift meclisli bir örgütlenmeye sahiptir. Senato'da her federal devlet, nüfusu ve büyüklüğüne bakılmaksızın iki temsilci ile temsil edilmektedir. Bu temsilcilere "Senatör" adı verilmektedir. Senatörler, temsilcisi oldukları eyaletin halkı tarafından 6 yıllık bir süre için görevlendirilir ve Senato'nun üçte biri her iki yılda bir yapılan seçimlerle yenilenir. Senato'nun, Temsilciler Meclisi ile birlikte yasama faaliyetlerini yürütmek aynı zamanda üst düzey atamaların onaylanması – federal memurlar ve bakanlar – gibi yürütmeye ilişkin görevleri de bulunmaktadır. Son olarak Senato, Başkan'ın vatana ihanet gibi suçlamalar karşısında yargılanmasının gerekli görüldüğü durumlarda üst mahkeme olarak görev yapmaktadır.

Temsilciler Meclisinde ise Kongre'den farklı olarak her federe devlet nüfusuna göre temsil edilmektedir. Bu bağlamda her 300 bin kişi için bir temsilci seçilmektedir. Nüfusu bu sayıdan az olan eyaletlerde de bir temsilci seçilir. Üyelerin seçim süresi 2 yıldır. Bu seçimler senatonun üçte birinin her iki yılda bir yenilendiği seçimlerle birlikte yapılmaktadır.

Temsilciler Meclisi, Senato'dan görev açısından daha dar bir kapsamda çalışır. Görevi yasaların hazırlanmasını sağlamak, yasalara yönelik bürokratik iş ve işlemleri yapmaktır. Bunun yanında üyelerin ve senatörlerin kanun teklifinde bulunma hakları vardır. Son olarak Temsilciler Meclisi, federal memurları ve Başkan'ı yargılanmak üzere suçlayabilmektedir (Demir, 1998: 107-109).

Federal devletin yürütme organı ise iki dereceli bir seçim sistemi ile dört yıl için halk tarafından seçilen Başkan tarafından temsil edilmektedir. Bir başkan en fazla iki defa seçilir. Bu sistemde başkan hem hükümetin, hem de devletin başı sıfatıyla görev yapar. Ayrıca Başkan'ın, yasama organına karşı bir siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Başkan yürütme görevinde kendisine yardımcı olmak üzere başkan yardımcısı ve bakanları atar. Başkan yardımcısı ve bakanlar, Başkan'a karşı sorumludur ve başkan tarafından gerekli görüldüğü takdirde görevden alınabilmektedir. Başkan yardımcılarını aynı zamanda Senato'nun da başkanıdır. Başkan yardımcısının görevi daha çok sembolik nitelikte olup olağanüstü durumlarda – Başkanın ölümü, istifası vb. - Başkanlık makamını temsil etmektir. Başkan kanunları yürütme, dış politikayı belirleme, orduya başkomutanlık etme gibi geniş yetkilere sahiptir ve bu yetkileri anayasadan almaktadır (Gözübüyük, 2000: 36-37). Başkan politika ve kararlarını bakanlarıyla toplanarak alabilir ancak bu toplantılar danışma toplantısı niteliğindedir zira Başkanlık Sistemi'nde nihai karar Başkan'a aittir (Teziç, 2003: 430).

Başkanlık sisteminde yargı organı da yasama organı gibi ikili bir örgütlenmeye sahiptir. Bir tarafta Yüksek Mahkeme diğer tarafta federal alt mahkemeler bulunmaktadır. Bu mahkemeler hem idari hem de adli davalara bakmakla birlikte kanunların anayasaya uygulununun denetimini de yapmaktadırlar. Bütün ceza davalarında jüri adı verilen karar mekanizması işletilir. Yüksek Mahkeme yargıçları Senato'nun onayını almak üzere Başkan tarafından atanırlar. Ömür boyu görev yapan bu yargıçlar, görevleri süresince zorunlu olarak emekli edilemezler. ABD yönetim sistemi ve siyasal yaşamında yargı önemli bir rol üstlenmektedir. Hukuk devletinin ve demokrasinin korunması için adalet sisteminin etkin ve güvenilir olması gerekmektedir. Bu nedenle kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi kurulacak özel bir mahkeme aracılığıyla değil bütün mahkemeler aracılığıyla denetlenmektedir. Yargının bu gücü de kuvvetler ayrılığı prensibine uygun olarak yasama organı lehine sınırlandırılmıştır. Böylelikle yargının siyasal nitelikte kararlar vermesinin önüne geçilmiştir (Demir, 1998: 111-112).

2.3.1.3. Başkanlık Sisteminde Yasama ve Yürütme Organları Arasında Karşılıklı Etkileşim Araçları

Başkanlık sistemini diğer hükümet sistemlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri yasama ve yürütme organının, anayasa tarafından kendilerine verilen görev ve yetkilerin tamamına sahip olmalarıdır. Bu nedenle organların hiçbiri diğerinin yetki sahasını ihlal edememektedir. Yürütmenin hiçbir mensubu yasama faaliyetlerine katılmadığı gibi yasama da yürütmenin faaliyetlerine müdahale edememektedir. Ayrıca organlar arasında karşılıklı fesih veya Başkan'ın, yasama organına karşı siyasi bir sorumluluğunun olmaması da sistemin ayırt edici özelliklerinden biridir (Teziç, 2003: 431-432). Ancak kuvvetlerin sert ayrılığının, kuvvetler arası kopukluğa neden olmaması için karşılıklı etkileşim araçları düzenlenmiştir.

Bu araçların ilki atamalardır. Atamalar çoğunlukla Başkan'ın tasarrufundadır ancak federal memurların ve bakanların atamalarında Senato'nun onayı aranmaktadır. Bu süreçte Başkan ve Senato arasında bir uzlaşma sağlanmalıdır. İkinci etkileşim aracı ise Milletlerarası Antlaşmaların Onaylanmasıdır. Başkan, dış politikayı belirleme ve yürütme aynı zamanda yabancı ülkelerle milletlerarası antlaşmalar yapmaya yetkilidir. Ancak antlaşmaların geçerli olması Senato'nun 2/3 çoğunluğunun uygun bulmasına bağlıdır. Meclis Araştırması ise Kongre'nin, yürütmenin görev alanına giren konularla ilgili olarak araştırma yapmasıdır. Araştırmayı yapmak üzere senatörlerden oluşan bir "Komisyon" görevlendirilir. Araştırmanın olumsuz sonuçlanması Kongre tarafından Başkan'ın suçlanabileceği veya görevden alınabileceği anlamına gelmemektedir. Suçlama (Impeachment) ise Meclis Araştırmasından farklı olarak Başkan'ın cezai sorumluluğuna yol açabilmektedir. Suçlama da Temsilciler Meclisi, Başkan'ı suçlar ve Senato üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile Başkan'ın görevden düşürülmesine karar verilebilmektedir. Başkanlık sisteminde Bütçe de önemli bir etkileşim aracıdır. Zira yürütmenin çalışabilmesi için yeterli ölçüde maddi kaynağa ihtiyacı vardır. Yürütme tarafından hazırlanan bütçe Kongre'ye sunulur ancak Kongre, yürütmenin bütçesini onaylamayabilir veya kesintilere gidebilir. Vaatlerini ve politikalarını uygulayabilecek güçlü bir bütçeye sahip olmak isteyen bir Başkan'ın, Kongre ile uzlaşması gerekmektedir. Yasamanın, yürütmeyi etkilemeye dönük araçları olduğu gibi yürütmenin de yasamayı etkileyebileceği araçlar bulunmaktadır. Bunların başında Veto gelmektedir. Veto yasama organının, yayımlanması ve yürürlüğe girmesi için gönderdiği kanunların yürütme tarafından meclise geri gönderilmesidir. Demokratik ülkelerin birçoğunda güçleştirici veto uygulanmaktadır. Bu sistemde Başkan tarafından geri gönderilen bir kanunun kabul edilebilmesi için Temsilciler Meclisi ve Senato'nun üçte iki çoğunluğunun oyu gerekmektedir. Bu durumda Kongre'nin yasa çıkarabilmek için Başkan ile uzlaşması

gerekmektedir. Başkanlık sistemi içerisinde karşılıklı etkileşim araçlarının sonuncusu Mesaj'dır. Federal memurların veya Başkan'ın kanun teklif etme yetkisi olmaması sebebi ile Kongre'ye lüzum görülen kanunların çıkarılabilmesi için mesaj vermesi düzenlenmiştir (Gözler, 2010: 578-579). Bu karşılıklı etkileşim araçları ile birlikte sert kuvvetler ayrılığının, kuvvetler arası kopukluğa neden olmasının önüne geçmek amaçlanmıştır. Böylece sistem içerisinde yasama ve yürütme erklerinin etkileşimi ve devlet faaliyetlerinin sürekliliği sağlanmaktadır.

2.3.1.4. Başkanlık Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yanları

Her hükümet sisteminin güçlü ve zayıf yanları bulunmaktadır. Başkanlık sistemi yürütmenin tek kişiden oluşması nedeniyle çeşitli avantajlar sağlarken tıkanıklıklara yönelik çözüm yolları geliştirememiş olması nedeniyle eleştirilmektedir. Aynı şekilde parlamenter sistem tıkanıklıklara çözüm bulma açısından çok daha avantajlı bir sistem olmasına rağmen istikrarsız hükümetler yaratabilmektedir.

Gözler (2010: 581-582)'e göre başkanlık sisteminin güçlü yanlarından biri istikrarlı bir yönetim sağlamasıdır. Zira başkanlık sisteminde, Başkan görev süresince yasama organı tarafından gensoru, güvensizlik oyu gibi parlamenter sisteme özgü yöntemlerle düşürülemez. Aynı zamanda yürütmenin bir kişiden oluşması nedeni ile parlamenter sistemde sıkça görülen koalisyonlara bu sistemde rastlanmaz. Ayrıca başkanlık sistemi istikrarlı olduğu kadar güçlü bir yönetim yaratır. Yürütmenin tek kişiden oluşması, yönetim içerisinde görüş ayrılıklarının önlenmesini sağlamaktadır. Bu görüşü destekleyen bir diğer unsur ise Başkan'ın halk tarafından seçilmesidir. Halk tarafından seçilmiş olmanın verdiği meşruiyet, Başkan'ın görevini daha etkin sürdürebilmesi açısından önemli bir motivasyon kaynağıdır. Ayrıca bu durum sistemin çok daha demokratik olmasının sebebidir. Parlamenter sistemde yürütmenin iki kanadı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'dur. Cumhurbaşkanı bu sistem içerisinde yasama organı tarafından belirlenmekte ve halk tarafından seçilmemektedir. Bu farklılık başkanlık sisteminin yürütmeyi, halkın tercihinine bırakması ile daha demokratik bir sistem yapmaktadır. Başkanlık sisteminin demokratik bir sistem olduğuna yönelik bir diğer argüman da hesap sorulabilirlik ile ilgilidir. Başkanlık sisteminde yürütmenin tek kişiden oluşması, hesap sorulabilirlik açısından daha avantajlıdır zira halkın bu sistemde hesap soracağı kişi bellidir. Sonuç itibarıyla başkanlık sisteminin güçlü yanları şu şekilde özetlenebilir; başkanlık sistemi yasama, yürütme ve yargıya ilişkin düzenlemeleri ile güçlü, istikrarlı ve demokratik bir yönetim yaratmaktadır.

Başkanlık sisteminin zayıf yönlerine bakıldığında; darbelere ve antidemokratik rejimlere yol açabilmesi, temel hak ve hürriyetler açısından tehlike oluşturabilmesi, kutuplaşma ve tıkanıklıklara neden olabilmesi yönünde fikirler ileri sürülmektedir. Bu fikirler çeşitli argümanlarla desteklenmektedir. Bu argümanlardan ilki, yasama ve yürütme erkleri arasında atamalar, bütçe, veto vb. etkileşim araçları olmasına rağmen sistemin tıkanıklıklara cevap verecek müdahale araçlarından yoksun olmasıdır. Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organları birbirlerinin görev alanına müdahale edemez ve doğrudan etkide bulunamazlar. Bu durum sistem içerisinde yaşanan bir uyuşmazlığın darbeler gibi antidemokratik yöntemlerle çözülmek istenmesine sebep olabilmektedir. İkincisi, başkanlık sistemi içerisinde yürütme geniş yetkilere sahiptir. Bu yetkiler demokrasiye ortadan kaldıracak şekilde kullanılabilir. Bunun en tipik örneği başkanlık sisteminin yalnızca ABD’de başarılı bir şekilde uygulanmasıdır. Bu sisteme uygulamaya çalışan Güney Amerika ülkelerinde yürütme diğer kuvvetler aleyhine güç kazanmış ve kişisel iktidarlar ortaya çıkmıştır (Tunç ve Yavuz, 2009: 23-24).

Başkanlık sisteminin temel hak ve hürriyetler yönünden de tehlike oluşturabileceği ifade edilmektedir. Sistem içerisinde Başkan’ın güç kazanması ve yürütmenin giderek kişisel iktidara dönüşmesinin bireylerin hak ve özgürlüklerini ortadan kaldıracabileceği ifade edilmektedir. (Tunç ve Yavuz, 2009: 30). Aynı zamanda başkanlık sistemi kutuplaşmalara da neden olabilmektedir. Bu sistemde seçimi kaybedenler, siyasal sistemden dışlanmaktadır. Dolayısıyla kazanan her şeyi kazanırken, kaybeden ise her şeyi kaybetmektedir. Bu durum siyasal kutuplaşmaya neden olabilmektedir. Bir diğer zayıf nokta ise sistem içerisinde çift meşruluk sorununun ortaya çıkabileceğidir. Bu sistem içerisinde hem yürütme hem de yasama organı seçimle göreve gelmektedir. Bu durum organların birbirinden ayrı olarak meşruluk iddiasında bulunmasına ve tıkanmalara neden olabilmektedir (Gözler, 2010: 583-584).

2.3.2. Yarı Başkanlık Sistemi

1920’li yıllardan itibaren yeni hükümet sistemi arayışları farklı bir boyut kazanmıştır. Yeni bir liderlik modeli öngören bu arayışlar sonucunda yarı başkanlık sistemi 1970’li yıllarında Maurice Duverger tarafından kavramsallaştırılmıştır. Fransa Anayasası’nda 1962 yılında yapılan bir değişiklikle devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, başkanın yetkilerinin artırılması ve yürütme de hem halk tarafından seçilen devlet başkanının hem de başbakan ve bakanlar kurulunun bulunduğu çift başlı bir yönetim öngörülmüştür. Fakat bir hükümet sisteminin yarı başkanlık olarak isimlendirebilmesi için devlet başkanının halk tarafından seçilmesi yeterli bir ölçüt değildir. Halk tarafından seçilmeye ek olarak başkanın

yetkileri de o ölçü de arttırılmalı ve parlamenter sistemin devlet başkanına yüklediği sembolik görevlerden ziyade icrai bir nitelik kazanması gerekmektedir. Günümüzde yarı başkanlık sistemini buna uygun olarak benimsemiş Fransa, Avusturya, İrlanda, Finlandiya, İzlanda ve Portekiz gibi Avrupa ülkeleri bulunmaktadır (Elgie, 2007: 59).

Gözler (2010: 585-586) yarı başkanlık sistemini ‘‘Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçildiği parlamenter sistem’’ olarak tanımlamaktadır. Bu sistemde başkanlık sisteminin aksine yürütme iki başlı olarak düzenlenmektedir. Yürütmenin bir tarafına cumhurbaşkanı, diğer tarafını ise bakanlık kurulu oluşturur. Bu özelliği ile sistem parlamenter sisteme benzemektedir. Sistemin diğer bir özelliği ise parlamenter sistemden farklı olarak bu sistemde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesidir, parlamenter sistemde cumhurbaşkanı yasama organı tarafından seçilmektedir. Sistemde bu özelliği ile de başkanlık sistemine benzemektedir. Bu sistemde yürütmenin bir kanadı olan bakanlar kurulu, yasama organının güvenine dayanmaktadır ve ona karşı sorumludur. Yasama organı, bakanlar kurulunu güvensizlik oyu, gensoru gibi yöntemlerle görevinden alabilir veya düşürebilir.

Yarı başkanlık sisteminin de diğer hükümet sistemleri gibi avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. İlk olarak bu sistem içerisinde parlamento da herhangi bir görüş ayrılığı, bölünme veya yasama organınca bakanlar kurulunun görevden el çektirilmesinin sağlanması durumunda halk tarafından seçilen devlet başkanı yönetimin sürekliliğini sağlamak açısından önemlidir. Bu da sistemin istikrarlı ve meşru bir şekilde sürdürülebilmesini sağlamaktadır. Diğer bir avantaj ise yürütmenin iki başlı olması sebebi ile görüş ve politikalarda birlikte hareket etme ve uzlaşma ortamının zorunlu olarak kurulmasını gerektirmesidir (Eldie, 2007: 55).

Sistemin dezavantajları ise dört başlık altında toplanmaktadır. Buna göre ilk olarak devlet başkanının halk tarafından seçilmesi iktidarın kişiselleşmesine neden olabileceği gibi başkanın, yetkilerini daha da arttırmak amacıyla yasama organını ve yürütmenin ortağı olan bakanlar kurulunu pasifleştirmesine neden olabilir (Lijphart, 2004: 102). Diğer bir zayıf yönü ise çift başlılık sorunudur. Bir tarafta halk tarafından seçilmiş devlet başkanı diğer tarafta ise başbakanın bulunduğu bu sistemde görüş ayrılıkları sistemi kilitleyebilir. Aynı zaman da bürokratik kademelerde özellikle askeri ve siyasi makamlar arasında karmaşaya neden olabilir. Bu durum genç demokrasiler için yarı başkanlık sisteminin en önemli dezavantajlarından biri olarak görülmektedir. Üçüncü dezavantajı ise devlet başkanı ve başbakanın farklı siyasi partilerden olması durumunda sistemin kilitlenmesi tehlikesidir. Bu durum yalnızca siyasal sistem için değil, demokrasi için de ciddi sorunlar doğurabilmektedir. Zira genç demokrasilerde bu şekilde tıkanıklar darbeler gibi antidemokratik yollarla çözülebilmektedir. Son olarak herhangi bir parti yasama organında yeterli çoğunluğu

sağlayamazsa siyasi bir tıkanıklık ve bunalım ortamı doğabilir. Bu durum istikrarsız bir yönetimin, işlevini kaybetmiş bir yasama organının ve ekonomik sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Eldie, 2007: 57-58).

Bu özellikleri ile yarı başkanlık sistemi hem parlamenter sisteme hem de başkanlık sistemine ait özellikler taşımaktadır. İki sistem arasında yürütme organının işlevselliğini arttıran fakat aynı zamanda başkanlık sisteminin olası dezavantajlarını da engellemeye çalışan bu sistem, Batı Avrupa ülkelerinde uzun yıllardır uygulanmakta ve başarılı sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte Türkiye’de de yarı başkanlık sistemine benzer bir dönemin yaşandığı ifade edilebilir. 21 Ekim 2007 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa değişikliği referandumu ile Türkiye’de, Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır. 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan seçimlerde Türkiye’nin 12. Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiş ve Bakanlar Kurulu’da varlığını korumuştur. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği referandumu ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kabul edilmiş ve 24 Haziran 2018’de yürürlüğe girmiştir. Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçildiği ve yeni sistemin yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçen süre de Türkiye’de yönetimin, yarı başkanlık sisteminin özelliklerini gösterdiği ifade edilebilmektedir.

2.3.3. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı: Parlamenter Sistem

Parlamenter hükümet sistemi, temsili hükümet sistemlerinden biri olup kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanmaktadır. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin sert bir şekilde ayrıldığı başkanlık sisteminin aksine parlamenter sistemde bu kuvvetler arasında ki ilişkiler daha bağımlı ve yoğun niteliktedir. Parlamenter sistemde kuvvetler arasında ki işbirliği iki açıdan değerlendirilmektedir. Organik açıdan işbirliği, yürütme organının ortaya çıkışıyla ilgilidir. Bu sistem içerisinde yürütme organı, yasama organından çıktığı için kuvvetler arası etkileşim daha kolay sağlanabilmektedir. İşlevsel açıdan ise yürütme çoğunlukla yasamada da en çok üyeye sahip parti tarafından şekillendirilir. Kanunların hazırlanması ve kabulünde bu durum yasama ve yürütme arasında karşılıklı işbirliği sağlamaktadır (Teziç, 2003: 405-406).

Parlamento ve temsili demokrasinin ortaya çıkış süreci, parlamenter sistemin doğuşu ve özelliklerinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Parlamenter sistem esas itibarıyla İngiltere’de ortaya çıkmış bir hükümet sistemidir. Ortaya çıkış sürecindeki en önemli faktör siyasal iktidarın sınırlandırılması düşüncesidir. İlk defa İngiltere’de 1215 yılında Kral Yurtsuz John ve baronlar arasında imzalanan Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Bildirisi) ile birlikte iktidar sınırlandırılmış ve vergi, can ve mal güvenliği ile temel haklar gibi konular düzenlenmiştir. İlk defa bu dönemde Kral’a yönelik şikayetleri incelemek

ve soruşturmakla görevli bir kurul olan Magnum Concilium (Kraliyet Meclisi) kurulmuştur. Kurulun en önemli görevi ise Magna Carta'nın uygulanmasını denetlemektedir. Kurul daha sonra kurulacak olan parlamentonun çekirdeğini oluşturmaktadır (Demir, 1998: 81-82).

Kral'ın önemli işlerde danışmak üzere oluşturduğu meclisler, İngiliz siyasi geleneğinin bir parçasıdır. Bu gelenek içerisindeki en önemli meclis olan Magnum Concilium, ilk başta yalnızca baronların ve din adamlarının katıldığı bir meclisken, ilerleyen dönemlerde eyalet temsilcilerinin içinde yer aldığı çok daha geniş ve etkili bir kurul haline gelmiştir. 14. Yüzyıl'da bu meclisin içinden kendilerini halkın temsilcisi olarak görenlerden – eyalet beyleri ve kent temsilcileri – oluşan Avam Kamarası ve "Lord" unvanına sahip olanlardan oluşan Lordlar Kamarası ortaya çıkmıştır. Bu meclislerin oluşması ile birlikte yasama işlemleri üyelerin hazırlayacakları dilekçeleri Kral'a sunmaları ve Kral'ın uygun bulmasına bağlanmıştır (Demir, 1998: 83).

17. Yüzyıl'da burjuvazinin güç kazanması ile isyanlar ve ayaklanmalar sonucunda 1689'da Bill of Rights (Haklar Bildirgesi) kabul edilmiş ve Kral'ın yetkileri sınırlandırılarak, yasama yetkisinin Lordlar ve Avam Kamarası ile paylaşılması sağlanmıştır. Bu süreç iki meclis tarafından da onaylanan kanunların sadece sembolik olarak Kral tarafından tasdiklenmesi olarak devam etmiş ve böylece parlamento yasama gücünü eline almıştır (Gözübüyük, 2000: 31-32).

İngiltere'de demokrasinin tam manasıyla gelişimi ise 19. Yüzyıl'a tekabül etmektedir. 1832 yılında ilk halk oylamasını yapan ülke de temsili sistem demokratik olmaktan ziyade oligarşik bir nitelik arz etmektedir. Nüfusun büyük bir çoğunluğu oy hakkından mahrum olup ancak küçük bir kısmı oy hakkına sahiptir. 19. Yüzyıl içerisinde temsili sistemin demokratikleştirilmesi için adımlar atılmış hem genel oy hem de gizli oy açık sayım ilkesine geçilmiştir (Demir, 1998: 84). Günümüzde İngiltere'de yürütme, parlamenter sisteme uygun olarak yasama organı içinden seçilen Bakanlar Kurulu ve temsili yetkileri bulunan Kraliçe'den oluşmaktadır. Aynı zamanda devlet başkanı olan Kraliçe'nin yetkileri sınırlı ve sembolik niteliktedir (Kaynar, 2014: 319).

Teziç (2003: 406) İngiltere'den sonra parlamenter sistemin Kıta Avrupası ülkelerinde 19. Yüzyıl ile birlikte ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ancak parlamenter sistemin her ülkede farklı uygulamaları olması nedeniyle "parlamenter rejimlerden" söz etmenin daha doğru olduğunu belirtmektedir. Ona göre her ülke de parlamenter sistemin ortaya çıkışı ve gelişimi, temsili organların gelişmesine paralel olarak monarşilerin zayıfladığı dönemlere tekabül eder. Bu bağlamda parlamenter sistemin liberal ve seçkinci özelliğini öne

çıkarmaktadır. Ona göre parlamenter sistem liberaldir zira monarşiyi ortadan kaldırır aynı zamanda seçkindir çünkü oy hakkı yalnızca belli bir grubun elindedir.

Genel itibarıyla parlamenter sistemin uzun ve tarihsel bir sürecin sonunda İngiltere’de ortaya çıktığı ve daha sonra ki yıllarda Kıta Avrupası ülkelerine yayıldığı ifade edilebilir. Parlamenter sistem bir hükümet sistemi olarak her ülkede farklı dönemlerde uygulanmıştır ancak onun diğer sistemlerden ayırt edilebilmesini sağlayan karakteristik özellikleri bulunmaktadır.

2.3.3.1. Parlamenter Sistemin Genel Özellikleri

Batı demokrasilerinin gelişiminde parlamenter sistemin büyük bir etkisi vardır. Parlamenter hükümet sistemini diğer sistemlerden ayıran temel ölçüt serbest seçimlerle belirlenen yasama organına karşı sorumlu bir yürütmenin olduğu, esnek kuvvetler ayrılığına dayanan bir sistem olmasıdır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus parlamentosu olan her ülkenin parlamenter sistemle yönetilmediğidir. ABD örneğinde olduğu üzere bir ülkenin parlamentosu olsa dahi farklı bir hükümet sistemiyle yönetilebilmektedir (Gözübüyük, 2000: 29).

Parlamenter sistemin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Parlamenter sistemde yürütme çift başlıdır. Bir tarafta yürütmenin sorumsuz kanadında devlet başkanı, diğer tarafta ise sorumlu kanadı olan başbakanın liderlik ettiği kabine bulunmaktadır.
- Devlet başkanının sorumsuzluğu siyasi sorumsuzluktur. Dolayısıyla “çifte imza kuralı” ile iş ve işlemleri, başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır. Parlamenter sistem içerisinde devlet başkanı partiler üstü ve uzlaştırıcı bir konumdadır. Sembolik yetkilerle donatılan devlet başkanı genel siyaseti izler ancak yürütmesine katılmaz.
- Bu sistemde hükümetin göreve başlayabilmesi için yasama organından güvenoyu alması gerekmektedir. Eğer kurulacak olan hükümet güvenoyu alamaz ise devlet başkanı yasama organının başka bir üyesini hükümet kurmakla görevlendirir ya da seçimlerin yenilenmesine karar vermek yoluyla parlamentonun yeniden şekillenmesini sağlayabilir. Bakanlar Kurulu’nun oluşumunda devlet başkanı ülkenin konjonktürel durumunu göz önünde bulundurarak meclisten güvenoyu alabilecek bir hükümetin kurulmasını sağlar. Bu hükümet yalnızca göreve başlarken değil görev süresince de meclisin güvenini sağlamalıdır. Aksi halde meclis tarafından düşürülebilir. Aynı zamanda uygulamada görüldüğü üzere iktidarda kalmak için yalnızca meclisin güvenine dayanmak yeterli değildir. Her iktidar, hükümet etmek üzere

halkın güvenine de dayanmak durumundadır. Halkın güvenine dayanmayan hükümetler, uzun süre iktidarda kalamamaktadır.

- Parlamenter sistem içerisinde hükümet genellikle mecliste en çok sandalyeye sahip partinin lideri tarafından kurulur. Yasamada çoğunluğu elinde bulunduran başbakanın yürütmenin icrai makamı olması parlamenter sistemin ayırt edici bir özelliğidir. Bu durum, yasama ve yürütme organının uyumlu çalışmasını sağlayan temel faktörlerden biridir. Parlamenter sistem içerisinde güçlü ve istikrarlı hükümetler kurulabilmesi yürütmenin, yasama da yeterli çoğunluğu sağlamasına bağlıdır.

- Parlamenter sistem içerisinde yasama ve yürütme organlarının işbirliği önemlidir. Bu sistemde yasaların hazırlanması, ilan ve yayınlanması yürütme organı tarafından gerçekleştirilir ve yasama organınca görüşülerek kabul edilir. Söz konusu işbirliği sistemin ayırt edici özelliklerinden biridir.

- Bakanlar Kurulu üyeleri yasama organına karşı hem bireysel hem de kolektif olarak sorumludurlar. Bu durum hükümetin dayanışma ve işbirliği içerisinde olmasını sağlamaktadır.

- Yasama organı tek meclisli olabileceği gibi çift meclisli de olabilmektedir. Bu durumda Bakanlar Kurulu genellikle bir meclise karşı sorumludur, ikinci meclis daha çok yasama işlemlerine yönelik danışma meclisi niteliğindedir.

- Parlamenter sistem içerisinde yasama ve yürütme organları arasında çeşitli etkileşim araçları bulunmaktadır. Bu araçlar sayesinde yasama, yürütmeyi denetleyebilmekte, yürütme de meclisi fesih ederek tikanıklıkları önleyebilmektedir (Kaynar, 2014: 319; Demir, 1998: 79-81; Musil, 2018: 190).

2.3.3.2. Parlamenter Sistemin Uygulanması

Parlamenter sistemin beşiği konumunda bulunan İngiltere’de ve İngiliz devlet sisteminin özellikleri sistemin anlaşılabilmesi ve nasıl uygulandığı açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda İngiliz devlet sistemi ve bu sistem içerisinde yasama ve yürütme organlarının karşılıklı etkileşimi irdelenecektir.

İngiltere parlamenter bir monarşi ile yönetilmektedir. İngiltere’de katı ve yazılı bir anayasa bulunmamakla birlikte hukuk kesin bir şekilde geleneklere bağlıdır. Anayasalar normlar çeşitli kanunlar ve geleneklerle düzenlenmektedir. İki parti sisteminin uygulandığı ülke de partiler arası karşılıklı nezaket kuralları önemli bir unsurdur. Seçim sonuçlarına uygun olarak nöbetleşe iktidar modeli uygulanmaktadır. Seçim sistemi, iki parti sistemine ve demokratik kurallara uygun olarak düzenlenmektedir. Çift meclisli olan İngiliz

parlamentosunda yasamanın asıl organı seçimler vasıtasıyla göreve gelen Avam Kamarasıdır. Diğer meclis ise deneyimli politikacı, din adamları ve soylulardan oluşan Lordlar Kamarasıdır. Bu meclis seçimle göreve gelmemekle birlikte Avam Kamarasınca yasalaştırılması uygun görülen teklifleri geliştirmek üzere bilgi ve görüşlerini paylaşan bir danışma meclisi niteliğindedir. Kanunlar Avam Kamarası ve Lordlar Kamarasında görüşüldükten sonra Kraliçe tarafından onaylanarak yürürlüğe girer. 18. Yüzyıl'dan bu yana krallar ve kraliçeler herhangi bir yasayı geri göndermemiştir. Bu sistem içerisinde Kraliçe sorumsuz kanadı oluşturur ve iş ve işlemleri karşı imza kuralına tabiidir. Sistem içerisinde hükümet ve kabine birbirinden farklı kavramlar olarak kullanılmaktadır. Hükümet daha geniş kapsamlı olarak iktidarda bulunan partinin bütün üyelerini kapsamaktayken, asıl güç sahibi ve karar verici konumda bulunan kabine daha az üyeden oluşmaktadır. Başkanlık sisteminde olduğu gibi yürütme ve yasama birbirinden kesin sınırlarla ayrılmadığı için bir yürütme mensubu, yasama faaliyetlerine katılabilmektedir. Aynı zamanda sistem içerisinde yürütme, yasamayı fesih edebilir. Genellikle yasama organını fesih etme yetkisi parlamenter sistemler de devlet başkanındayken, İngiltere'de bu yetki başbakana aittir (Gözübüyük, 2000: 32-33).

İngiliz demokrasi ve devlet anlayışına bakıldığında I. Charles döneminden bu yana kurumsallaşmış ve köklü bir geleneğin izleri görülmektedir. Genel seçimler tek başına temsilcileri seçmek amacıyla değil bir hükümet kurmak amacıyla gerçekleştirilir. Bu nedenle parlamenterler seçim dönemlerinde, seçmenlere vaatlerde bulunmazlar. Seçimleri durumunda uygulanacak olan politikaları anlatırlar. Seçmenlerde bu politikaları değerlendirerek her beş yılda bir yapılan seçimler vasıtasıyla temsilcileri, hükümeti kurmak amacıyla parlamentoya göndermektedir. İngiliz devlet sistemi içerisinde yazılı bir anayasanın bulunmayışı devlet idaresi ve yönetiminde kargaşaya neden olmamaktadır. Zira bütün kamu kurumları devlet geleneğine ve parlamentonun üstünlüğe ilkesine uygun olarak bir bütünlük içinde çalışmaktadırlar. Bütün sistem ve bu sistemin aktörleri yazılı bir anayasa ile saptanmamış olmasına rağmen tarihsel bir sürecin ortaya koyduğu ‘parlamentonun üstünlüğü’ ilkesine uygun olarak faaliyet gösterir (Demir, 1998: 94-95).

2.3.3.3. Parlamenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları

Parlamenter sistemin en ayırt edici avantajlarından biri sistemin kilitlenmesini önleyecek mekanizmalara sahip olmasıdır. Kuvvetlerin yumuşak ayrımına dayanan bu sistem de yasama ve yürütme organları arasındaki etkileşim yoğundur. Sistemin herhangi bir şekilde kilitlenmesi durumunda ‘fesih’ ve ‘güvenoyu’ gibi araçlarla tıkanıklıklar önlenmektedir (Efe vd., 2015: 156). Bu şekilde kuvvetlerin yeniden göreve getirilmesiyle

parlamentar hükümet sistemi içerisinde demokrasinin, tıkanıklar karşısında yaşanabilecek antidemokratik müdahalelere maruz kalma ihtimalinin daha düşük ifade edilebilir.

Parlamentar sistem içerisinde yürütmenin, yasama organının güvenine dayanması ve onun içinden çıkması sebebiyle siyasi kriz ihtimali düşüktür. Buna rağmen kriz çıkması durumunda ise bu kriz güvensizlik oyu ve fesih gibi yöntemler ile çözülebilmektedir. Yasama organı, yürütmeyi düşürebilmekte; yürütme de yasama organının fesih ederek yeniden seçilmesini sağlayabilmektedir. Bu özelliği nedeniyle sert kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sistemine kıyasla parlamentar sistem içerisinde siyasi tıkanıklıkların önlenmesi amacıyla çözüm yolları sunulmuştur. Bir diğer güçlü yanı ise sistemin esnek bir yapıya sahip olmasıdır. Halkın güvenine dayanmayan hükümetler, başkanlık sisteminde ki gibi belli bir süre beklenmeksizin değiştirilebilir. Aynı zamanda parlamentar sistem, başkanlık sistemine kıyasla kutuplaşmalara yol açmaz. Yürütmenin sürekli olarak parlamentonun güvenine dayanıyor olması ve seçimleri kaybedenin başkanlık sisteminde olduğu gibi siyasal sistemin dışına itilmemesi kutuplaşmaları önlemektedir. Son olarak yürütmenin çift başlı olması sebebi ile devlet başkanının partiler üstü konumu sayesinde uzlaştırıcı bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu durum çatışmaların ve krizlerin önlenmesinde etkili olabilmektedir (Gözler, 2010: 612-613).

Parlamentar sistem karşılıklı etkileşim ve uyum ortamı yaratabilir. Yasama organı ile yürütme organının kanunların yapım süreci, bütçe vb. yollarla sürekli olarak etkileşim içinde olması siyasal sürecin gelişime açık olmasında önemli bir etkidir. Halk nezdinde güvenini yitirmiş bir hükümet, başkanlık sisteminin aksine zorunlu süreler beklemeksizin yasama organının güvensizlik oyuyla düşürülebilir. Aynı zamanda başkanlık sisteminde ki kazananın her şeyi kazandığı, kaybedenin ise her şeyi kaybettiği model, parlamentar sistemde yer almamaktadır. Böylece kaybeden kesimlerin, siyasal sistemin dışına itildiği ve bir kutuplaşma zemininin ortaya çıktığı başkanlık sisteminin aksine parlamentar sistem, kutuplaşmalara yol açmamaktadır. Yürütme organının, siyasal sistem içerisinde yasamanın sürekli güvenine dayanması ve kaybeden kesimlerin yasama organın da muhalefet olarak temsil ediliyor olması da kaybeden kesimlerin siyasal sistemin dışına itilmesini engellemektedir (Gözler, 2010: 612). Öte yandan sistem koalisyon hükümetlerine elverişli olması nedeni ile seçimleri kaybetmiş olan partilere bile hükümette yer alma imkanı sağlamaktadır (Kalaycıoğlu, 2005: 24).

Son olarak parlamentar sistemin güçlü yanlarından biri de devlet başkanının ılımlaştırıcı ve uzlaştırıcı etkisidir. Parlamentar sistemde yürütme organı iki kanatlı olup sorumlu kanadını bakanlar kurulu, sorumsuz kanadını devlet başkanı oluşturur. Devlet

başkanı, devletin ve milletin birliğini, bütünlüğünü temsil etmektedir. Bu durum devlet başkanının tarafsız ve partiler üstü bir konumda bulunmasını sağlar. Tarafsız ve partiler üstü konum da bulunan devlet başkanı, tıkanıklıkların çözüme kavuşturulmasında ve siyasal rekabetin demokratik sınırlarda kalmasında önemli bir faktördür (Gözler, 2010: 613).

Parlamenter sisteme yönelik eleştirilere bakıldığında ilk olarak istikrarsız hükümetler ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir. Parlamenter sistemde hükümetin, yasama tarafından güvensizlik oyu ile düşürülebilir olması istikrarsız hükümetlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Çağlar, 2017: 115). Türkiye’de parlamenter sistemin uygulandığı 1961-1980 ve 1990-2002 yılları arasında yaşanan hükümet istikrarsızlıkları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yüksel (2013: 44) ise farklı bir açıdan hükümet istikrarsızlıklarının demokrasinin kurumsallaşmasında ki etkisine dikkat çekmektedir. Türkiye’de 1971-1980 yılları arasında kurulan istikrarsız hükümetler, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi gibi antidemokratik müdahalelerin ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve bu durum yalnızca sistemlerin değil, demokrasinin ortadan kalkabileceği dönemler yaratabilmektedir.

Parlamenter sisteme yönelik bir diğer eleştiri ise istikrarsız hükümetlerin yanı sıra zayıf hükümete yol açmasıdır. Gözler (2010: 617-618) bu durumun nedenlerini şöyle sıralamaktadır. İlk olarak, parlamenter sistemde hükümet tek partiden oluşsa dahi yasama organından kesin olarak ayrılmadığı için parlamento da ki çoğunluğunu göz önünde bulundurarak hareket etmek zorundadır. Bu durum iktidar partisinin hareket alanını kısıtlamaktadır. İkincisi, parlamenter sistemin çift başlı yapısı krizlere neden olabilmektedir. Zira sorumsuz kanadı oluşturan devlet başkanı her ne kadar sembolik yetkilerle donatılmış olsa da uygulama da çatışmalar ve tıkanıklar ortaya çıkabilmektedir. Üçüncüsü, parlamenter sistem içerisinde bakanlar kurulunun kolektif hareket etmesi gerekmektedir. Bu durumda bir veya birden fazla bakanın muhalif kalması, istifa etmesi kamuoyu nezdinde zayıf hükümete sebebiyet verebilmektedir. Öte yandan parlamenter sistem çoğu zaman koalisyonlara neden olmaktadır. Koalisyon birden fazla partinin, bir araya gelerek iktidar gücünü temsil etmesidir. Koalisyon partilerinin birbirleriyle olan rekabetleri, hükümette görüş ayrılıkları ve siyasal bunalımlara neden olabilir. Aynı zamanda bir koalisyon hükümeti, tek partinin hükümet olduğu bir sisteme nazaran daha yavaş karar alır. Hemen hemen her konu koalisyonu oluşturan partilerin ve liderlerinin görüşmesini, ortak bir karar alınmasını gerektirir. Bu durum zayıf ve istikrarsız hükümete neden olmaktadır. Son olarak, parlamenter sistem düşük nitelikli demokrasiler yaratır. Bu durumun başlıca nedeni parlamenter sistemde halkın, hükümeti dolaylı olarak belirlemesidir. Halk parlamento üyelerini, parlamento üyeleri de hükümeti seçmektedir. Öte yandan istikrarsız hükümetler hesap sorulabilirlik sorunu da

yaratmaktadır. Çok kısa sürelerle iktidarda kalan partiler mevcut problemlerin sorumlusu olmaktan kaçınır. Halk da sürekli değişen iktidarlar karşısında muhatap bulmakta zorlanmaktadır.

Parlamente sisteminin zayıf yanlarından biri de tek meclisli bir yasama organı ile uygulandığında, yürütme organına yasama organı karşısında üstünlük sağlayabilmesidir. Başkanlık sisteminde ki gibi kuvvetlerin sert ayrılmadığı bu sistem içerisinde yasama ve yürütme organları arasındaki etkileşim daha yoğundur. Bu sistem içerisinde hükümet parlamento da çoğunluğu elde eden siyasi parti veya partilerce kurulur. Dolayısıyla hem yürütme hem de yasama organında aynı görüş hakim olur. Yürütmenin aktif kanadı hükümet, yasamadan istediği kanunları rahatça çıkarabilmektedir. Dolayısıyla kuvvetler ayrılığının bir gereği olarak yasamanın çıkardığı kanunları, yürütmenin uygulaması prensibi bu sistemde teorik olarak varlığını korurken, pratikte yürütmenin yasama üzerinde üstünlüğü olabilmektedir. Bu durumda yasama, yürütmenin bir aracına dönüşebilir. Diğer bir dezavantajı ise bu sistem içerisinde yürütmenin, yasama organını kontrolüne almasıyla birlikte yasamanın asli görevlerinden biri olan yürütmenin denetlenmesi görevi geçerliliğini yitirebilir. Zira hükümet mecliste çoğunluğu bulunan parti veya partilerin oluşturduğu koalisyonlardan doğar. Dolayısıyla meclis araştırması, meclis soruşturması, gensoru vb. denetim yolları yeterli oy sağlanamadığı için uygulanamayabilir (Kaynar, 2014: 320).

Parlamente hükümet sisteminin kimi siyaset bilimciler tarafından avantaj kimisi tarafından dezavantaj olarak nitelendirilen karakteristik bir özelliği bulunmaktadır. O da koalisyonlardır. Koalisyonu parlamente sisteminin avantajı olarak gören yazarlar daha yüksek bir temsiliyete olanak sağlayabilecek hükümetler kurulabilmesi, farklı görüş ve ideolojilere sahip siyasi partiler arasında bir diyalog ve uzlaşma ortamı yaratılabilmesi ve toplumsal barışa hizmet edebilmesi nedeniyle bir avantaj olarak değerlendirmektedir. Dezavantaj olarak gören yazarlar ise koalisyonların karar alamayan istikrarsız hükümetler yaratabileceğini, bu durumun siyasi tıkanıklıklar ve ekonomik bunalımlara neden olabileceğini ifade etmektedir (Kaynar, 2014: 320).

Sonuç itibarıyla, parlamente sisteminin güçlü ve zayıf yanlarının tek başına sistemden kaynaklandığını ifade etmek mümkün değildir. Zira aynı sistem bir ülke de son derece başarılı sonuçlar verirken, başka bir ülke de askeri darbelere kadar giden antidemokratik sonuçlar yaratabilmektedir. Bu durum her ülkenin kendine özgü koşullarına bağlıdır.

2.3.3.4. Parlamenter Sistemde Yasama ve Yürütme Organları Arasındaki Karşılıklı Etkileşim Araçları

Parlamenter sistemin yumuşak kuvvetler ayrılığına dayanan bir sistem olması nedeniyle yürütme ve yasama organları karşılıklı olarak birbirini etkileyebilmekte ve kısıtlayabilmektedir. Bu bağlamda ilk olarak yürütme, yasamanın güvenine dayanmak zorundadır. Güvenoyu adı verilen bu yöntemle yasama organı, yürütmenin oluşumunu tasdik eder. Diğer mekanizmalar ise meclis araştırması ve meclis soruşturması gibi yöntemlerle hükümetin denetlenmesini içermektedir. Bu yöntemlere ek olarak sözlü ve yazılı sorular vasıtasıyla Başbakan veya ilgili bakan yasama üyelerince yöneltilen sorulara cevap vermektedirler. Yürütme görevini başarılı bir şekilde sürdürdüğüne yönelik konsensusun kaybolduğu bir yasama organı, güvenoyu ile iktidarı tasdik etmeyecek ve bu durumda hükümet düşecektir. Bu durum yürütme organının, yasama organı aracılığıyla halka karşı sorumlu olmasının bir sonucudur (Musil, 2018: 191-192).

Gözler (2010: 596-597) ise Parlamenter sistem içerisinde yasama ve yürütme organlarının ayrılığını vurgularken, karşılıklı bağımlılığını da ön plana çıkarmaktadır. Ona göre yürütmenin, yasamanın içinden çıkması ve organların karşılıklı fesih hakkına sahip olması, kuvvetleri kaçınılmaz şekilde işbirliğine itmektir. Bunun dışında sistem içerisinde kuvvetler çeşitli nedenlerle etkileşim içerisindedir. İlk olarak bu sistemde kanun yapım sürecinde yürütme, yasamayla etkileşim içerisindedir. Yürütme kanun tekliflerinde bulunabileceği gibi, yasama organı tarafından kabul edilen kanunlar yürütmenin bir kanadı olan devlet başkanının onaylamasına tabiidir. Bu durumda devlet başkanı kanunları geri gönderme veya veto etme yetkisine sahiptir. İkinci bir etkileşim aracı ise bütçelerdir. Bütçe icra makamı olan yürütme organının hareket edebilmesi, devlet faaliyetlerinin sürdürülebilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Yürütme organı tarafından hazırlanan bütçelerin, yasama organınca onaylanması gerekmektedir. Üçüncüsü, uluslararası antlaşmaların onaylanmasıdır. Bütçeye benzer şekilde uluslararası antlaşmalar yürütme organı tarafından yapılmakta ancak yürürlüğe girmesi yasama organının antlaşmayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Son olarak, yasama organı yürütme organın soru, gensoru, meclis araştırması, meclis soruşturması gibi yöntemlerle denetleyebilmektedir.

Parlamenter sistem bazı özellikleri ile meclis hükümeti sistemi bazı özellikleri ile başkanlık sistemiyle benzerlik göstermektedir. Yürütme organının, yasamadan çıkması nedeni ile meclis hükümeti sistemine, kuvvetler ayrılığı ve yürütme organının, yasamadan bağımsız bir tüzel kişiliğinin olması nedeni ile başkanlık sistemine benzemektedir. Ancak bu benzerliklerin yanı sıra yasamanın, yürütmeye emir ve talimat verememesiyle meclis

hükümeti sisteminden ayrılırken, yürütme üyelerinin yasama faaliyetlerine katılabilmesi ile başkanlık sisteminden ayrılmaktadır. Bu bağlamda parlamenter sistemin bu iki sistem arasında bir yerde konumlandırılabilceği ifade edilebilir.

2.4. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Hükümet Sistemleri

Türkiye’de hükümet sistemleri incelendiğinde 1920’li yıllardan itibaren meclis hükümeti sisteminden, parlamenter sisteme, yakın tarihimizde devlet başkanını halkın seçtiği yarı başkanlık sisteminin özellikleri ağır basan bir parlamenter sistem modelinden, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine kadar çeşitli hükümet sistemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Literatürde yasama, yürütme ve yargı organlarının birlikteliği ve ayrılığına dayanan sınıflandırma, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kendine özgü – sui generis – özelliği ve yalnızca Türkiye’de uygulanan yeni bir sistem olması nedeni ile hangi sınıfa dahil olduğuna ilişkin çeşitli fikirlerin ileri sürülmesine neden olmaktadır. Kimi siyaset bilimciler bu sistemi bir kuvvetler birliği sistemi olarak değerlendirirken, kimi siyaset bilimciler ise sistemi sert kuvvetler ayrılığı sistemleri içerisinde değerlendirmektedir. Bu sistemin özellikleri ve ne anlam ifade ettiğinin daha iyi anlaşılabilmesi, Türk siyasi hayatının hükümet sistemleri açısından geçirmiş olduğu dönemlerin incelenmesini gerektirmektedir.

2.4.1. 1921 Anayasası ve Meclis Hükümeti Sistemi

Osmanlı Mebusan Meclisi 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul’u işgal eden İngiliz kuvvetlerince basılmış ve bazı mebuslar tutuklanırken bazıları da yurtdışına kaçmışlardır. Bu nedenle 23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılmış ve yeni anayasa çalışmalarına başlamıştır. Çalışmalar neticesinde 20 Ocak 1921’de “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” kabul edilmiş ve yeni devletin altyapısını oluşturacak temel ilkeler belirlenerek, devlet anlayışı ortaya konmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki 1921 Anayasası kendinden önce yürürlükte bulunan 1909 Anayasasını yürürlükten kaldırmamış, 1909 Anayasasının yeni anayasa ile çelişmeyen hükümlerinin yürürlükte kalacağı kabul edilmiştir. 1921 Anayasasının Türk anayasal tarihinde getirmiş olduğu en önemli yenilik ‘‘hakimiyet-i millie’’ ilkesidir. Bu ilke ile egemenliğin yalnızca ulusa ait olduğu belirtilmektedir (Demir, 1998: 226).

Türkiye’de, 1921 Anayasası ile belirlenen ilk hükümet sistemi, güçlerin yasama organın da toplandığı bir kuvvetler birliği modeli olan Meclis Hükümeti Sistemidir. Anayasanın 2. Maddesinde “*İcra kudreti ve teşrii salahiyyeti millet’in yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder.*” denilerek yürütme ve

yasama yetkilerinin mecliste toplandığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte Anayasasının 9. maddesinde

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi tarafından intihap olunan reis bir intihap devresi zarfında Büyük Millet Meclisi Reisi’dir. Bu sıfatla Meclis namına imza vazına ve Heyeti Vekile mukarreratını tasdika salahiyettardır. İcra Vekilleri Heyeti içlerinden birini kendilerine reis intihap ederler. Ancak Büyük Millet Meclisi Reisi vekiller heyetinin de reisi tabiisidir.” hükmü konularak meclis başkanının aynı zamanda hükümetin de başkanı olduğu ifade edilmektedir.

Bu sistemde İcra Vekilleri Heyeti (Hükümet) üyeleri meclis tarafından seçilir ve görevden alınır. Öte yandan parlamenter sistemin aksine bakanlar meclise karşı sorumludurlar. Anayasa devletin idaresini Türkiye Büyük Millet Meclisine vermekle birlikte, hükümeti de “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” olarak isimlendirmektedir (Kaynar, 2014: 322-323). Ayrıca bu sistemin ayırt edici özelliklerinden biri de sistem içerisinde devlet başkanlığı ve başbakanlık makamlarının bulunmamasıdır. Bu sistem içerisinde devlet başkanına ait olması gereken yetkiler meclis başkanına verilmektedir (Gözler, 2011: 25).

1921 Anayasasında, 29 Ekim 1923 günü yapılan değişiklikle Cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Bu rejim değişikliği ile birlikte bir Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuş ve yürütme organına ilişkin düzenlemelere gidilmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı dört yıl için meclis tarafından seçilecektir. Başbakan ise TBMM üyeleri arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek, Başbakan tarafından oluşturulan Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanınca meclisin onayına sunulacaktır. Meclisin güvenoyunu alamayan Bakanlar Kurulunun düşmesi hükme bağlanmıştır. 1921 Anayasasında yapılan bu değişiklikle meclis hükümeti sisteminden, parlamenter sisteme doğru biri geçiş olduğu ifade edilebilir.

Demir (1998: 228-229) meclis hükümeti sisteminin uygulandığı ülkelerde yürütmenin genellikle yasamaya baskın geldiğini ve bu durumun diktatörlükler gibi otoriter yönetimleri ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Ancak ona göre Türkiye’de meclis hükümet sisteminin uygulandığı dönemde siyasal yaşam başarılı bir şekilde gelişmiştir. Bunun nedeni ulusal bağımsızlık mücadelesinin bütün ayrılıkları bir kenara iterek, ulusun her bir ferdiyle bir bütün olmayı gerektirmesidir. Bu dönemde ulusun Türk bağımsızlığını korumak için bir araya gelmesi ve Atatürk’ün liderliği ile çökmüş bir imparatorluğun içinden bağımsız bir Türk devleti kurulmuş ve yeni devletin yeni ilkeleri çerçevesinde özgürlük ve demokrasiye yönelik önemli adımlar atılmıştır.

2.4.2. 1924 Anayasası ve Karma Hükümet Sistemi

Türkiye’de, parlamenter sisteme yönelik ilk ciddi adımlar 1921 Anayasasında, 29 Ekim 1923 tarihinde yapılan değişikliklerle atılmıştır. Bu dönemde meclis hükümeti sistemi

ile parlamenter sistem arasında karma bir hükümet sistemi kabul edilmekle birlikte yapılan değişikliklerle hükümet başkanı ve devlet başkanı makamları oluşturulmuş ve yürütmenin iki ayrı kurum tarafından temsil edilmesi sağlanmıştır. Böylelikle parlamenter sisteme teorik bir geçiş yaşanmıştır. Geçişin “teorik” ve sistemin karma bir sistem olarak nitelendirilmesinin nedeni, parlamenter sistem içerisinde devlet başkanının partiler üstü ve sembolik görevinden ziyade bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk’ün, devlet başkanı olarak siyasal sistem içerisinde son derece aktif rol oynamasıdır. 1923 Değişiklikleri ile birlikte Cumhurbaşkanı’nın, devletin başkanı olduğu ve gerekli gördüğü takdir de meclise ve vekiller heyetine başkanlık edeceği hükme bağlanmıştır. Yine aynı değişiklikle Başvekil’in (Başbakan’ın), Cumhurbaşkanı tarafından meclis içinden seçileceği ve diğer hükümet üyelerinin (Bakanların), Başvekil tarafından meclis içerisinden seçilerek, Cumhurbaşkanı’nın onayı ile göreve başlayacağı belirtilmektedir (Kaynar, 2014: 323). Özbudun (2014: 31-32) ise bu sistemin karma bir sistem olarak nitelendirilmesinin nedenini, anayasasının hazırlanış sürecinde Polonya ve Fransız Anayasalarının etkisinde kalınmasıyla açıklamaktadır. Zira o dönemde Polonya Anayasası, meclis hükümeti sistemini; Fransız Anayasası, parlamenter hükümet sistemini benimsemektedir. 1924 Anayasası yürütmenin, yasamayı feshetme yetkisinin olmaması buna karşın yasamanın, yürütmeye fesih edebilmesi öte yandan meclisin her zaman yürütmeyi denetleyebilme imkanının olması gibi nedenlerle meclis hükümeti sisteminin özelliklerini barındırmaktayken, yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında taksim edilmiş olması, Başbakanın, Cumhurbaşkanı tarafından Meclis üyeleri içerisinden seçilmesi ve Bakanlar Kurulu’na özgü – kolektif sorumluluk gibi – özellikler taşıması nedeniyle parlamenter sisteme özgü özellikler barındırmaktadır.

1921 Anayasası diğer kanunlar gibi kolayca değiştirilebilmesi anlamına gelen “yumuşak anayasa” niteliği ve yalnızca devletin temel ilkelerinin belirlendiği bir “çerçeve anayasa” olması bakımından 1924 Anayasasından ayrılır. 1924 Anayasası Türkiye’nin ilk sert ve kazuistik anayasasıdır. Bu anayasada yasama ve yürütme yetkileri çok daha ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Anayasanın 6. maddesine göre yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce temsil edilirken, anayasanın 7. maddesine göre meclis, yürütme görevini yerine getirmek üzere Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu’nu seçmektedir. 1924 Anayasasında, 1921 Anayasasına benzer şekilde yürütme yetkisi uygulama da iki kurum tarafından yerine getirilmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken yasama ve yürütme yetkilerinin, meclise ait olduğudur. Yürütme bir organ olarak ayrıca düzenlenmediği gibi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu yürütmenin iki ayrı kanadı olarak tanımlanmamaktadır.

Bu sistem yürütme bir organ değil, bir güçtür ve Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kurulu bu gücü kullanan birer araçtır (Demir, 1998: 229-230).

1924 Anayasasında yasama organı tek meclislidir. Dört yılda bir gerçekleştirilen seçimlerle göreve gelen vekillerden oluşur. Milletvekili seçilme yaşı otuz iken seçme yaşı ise on sekizdir. 1921 Anayasasının getirdiği en büyük yenilik olan ‘‘hakimiyet-i milliye’’ ilkesi de sonraki anayasalarda olduğu gibi 1924 Anayasasında da temel ilke olarak kabul edilmektedir. Egemenlik millete aittir ve TBMM tarafından temsil edilmektedir. Bu dönemde yasama ve yürütme güçlerinin mecliste toplanması, meclisin çok geniş yetkilere sahip olmasına neden olmaktadır. Yasalara ilişkin bütün iş ve işlemler, milletlerarası anlaşmalar, genel af ve özel af, Cumhurbaşkanını seçmek gibi yetkileri bulunmaktadır. Bu dönemde Cumhurbaşkanına meclisi fesih etme yetkisinin tanınmaması da ayırt edici bir özelliktir. Zira böylece ‘‘parlamentonun üstünlüğü’’ ilkesinin benimsendiği ifade edilebilir (Demir, 1998: 232). Ayrıca bu dönem de anayasa hazırlık sürecinde Mustafa Kemal Paşa’nın Cumhurbaşkanlığı yetkilerinin arttırılması, görev süresinin 7 yıl olması, hükümetin TBMM’ye karşı değil Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olması ve meclisi fesih gibi yetkiler talep etmesi ancak meclis tarafından bu isteklerin kabul edilmemesi de bu durumun bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Ataay, 2019: 97-98).

1924 Anayasasında egemenliği kullanma yetkisi meclise aittir. Bu yetki meclisin kendi içinden seçeceği Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacaktır. Bu özellik sistemin meclis hükümeti sistemini benimsediğinin bir göstergesidir. Sistem içerisinde Başbakan tarafından seçilen Bakanlar, Cumhurbaşkanının onayıyla birlikte göreve başlar. Yasama organının onayına gerek yoktur. Bakanlar Kurulunun bu şekilde oluşması parlamenter sisteme haiz özelliklerin sistem içerisinde var olduğunun göstergesidir. Bakanlar Kurulu için kollektif ve bireysel sorumluluk ilkeleri kabul edilmektedir. Her bakan kendi görev alanıyla ilgili olarak bireysel, bakanlar kurulunun genel siyasetine ilişkin kollektif sorumludur. Cumhurbaşkanı ise vatana ihanet suçu hariç siyasal sorumluluk taşımamaktadır. Cumhurbaşkanının siyasal olarak sorumsuzluğunun temel mantığı siyasal çekişmelerin dışında kalması, siyasal süreçler içerisinde ılımlaştırıcı ve yol gösterici etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle genel siyasete ilişkin bütün kararlarda karşı imza kuralı getirilmiştir. Cumhurbaşkanınca alınan kararlarda başbakanın veya ilgili bakanının imzası bulunmaktadır. Ayrıca TBMM tarafından kabul edilen yasalar Cumhurbaşkanınca onaylanarak, yürürlüğe girmektedir. Cumhurbaşkanı’nın Uygulanmasında sakınca gördüğü yasaları geri gönderme yetkisi bulunmaktadır ancak 1924 Anayasası’nın uygulanmakta olduğu dönem de hiçbir Cumhurbaşkanı bu yetkisini kullanmamıştır (Demir, 1998: 233-234).

Bu durum 1960 Anayasasının kabulüne kadar uzun bir süre uygulanan 1924 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanı'nın parlamenter sistemde olan sembolik görevinin kurumsallaşmasında etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir.

7 Ocak 1946 yılında CHP içerisinde ki muhalif hareketin siyasal zeminde temsiline imkan sağlayan Demokrat Parti'nin kurulması ve 14 Mayıs 1950 yılında iktidarı devralması ile birlikte devlet başkanı ve hükümet arasındaki ilişkiler değişime uğramıştır. Bu tarihten önce yönetim teorik bir parlamenter sistem özelliği göstermekteydi. Zira parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı sorumsuz, sembolik görevleri yerine getiren, ülkenin ve milletin birlik ve bütünlüğünün temsil edildiği bir makamken, Bakanlar Kurulu yürütmenin sorumlu kanadı olarak ülke siyasetine yön veren ve politikaları icra eden kurumdur. Türkiye'de 1950 yılına kadar devlet başkanının uygulama da icra makamı ve karar verici konumu nedeniyle parlamenter sistemin teori de kaldığı ifade edilebilir (Kaynar, 2014: 323).

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte siyasal süreçlerde Başbakan tarafından yönlendirilmeye başlamıştır. Bu dönem, hükümet sistemleri açısından parlamenter sistemin özelliklerinin yerleşmeye başladığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Demokrat Parti'nin, 1946 yılında parti tüzüğünde belirtmiş olduğu devlet başkanının parti üyesi olamayacağı kuralı ve iktidara geldiğinde Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçildikten sonra partisinden istifa etmesi, parlamenter sisteme uyum sürecini hızlandırmış, bu gelişme sonrasında Türk siyasal hayatı, hükümet başkanı olan başbakanlar tarafından şekillendirilmiştir.

Bu dönemde üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de yargıdır. 1924 Anayasası yasama ve yürütmeyi birer "görev ve yetki" olarak tanımlarken, yargıyı ise bir "yargı gücü" olarak ifade etmektedir. Yargı gücü, millet adına ve bağımsız mahkemelerce yerine getirilmektedir. Mahkemelerin verdiği kararların, TBMM ve Bakanlar Kurulu tarafından değiştirilemez, bozulamaz veya ertelenemez olduğu belirtilmektedir. Ancak Demir (1998: 234-235) 1924 Anayasasının da yargının düzenlenmekle birlikte, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığını güvence altına alacak temel kurum ve prensiplerin ihmal edildiğini ifade etmektedir. Ona göre yargı mensuplarının azil, emekliye sevk veya yer değişikliği gibi işlemlerinin kanun koyucunun iradesine bırakılması yargı bağımsızlığı ve güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Bu nedenle iktidarlar bu alanda ki düzenlemelerin eksiliğinden faydalanarak yargı gücü ve yargıçlar üzerinde baskı yapabilmektedir. Bu durum kişi ve hak hürriyetlerinin de tehlikeye girmesine neden olmaktadır. 1960 yılında TBMM'den geçen bir yasayla kurulan 15 kişilik "Meclis Tahkikat Komisyonu" bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu dönemde yargı niteliğine haiz bir takım yetkiler bu komisyona

verilmektedir. Komisyon, suçlu gördüğü kişiler hakkında kararlar vermek, basın ve yayın organlarının kapatılması, yayın yasağı, muhalefet partileri ve basın yayın organlarına ilişkin soruşturmalar yapmak, siyasal nitelikli etkinlikleri yasaklamak gibi yetkilerle donatılmıştır. Bu komisyonun en önemli niteliklerinden biri de kararlarına karşı temyiz veya itiraz gibi hukuki yolların bulunmamasıdır.

Nitekim siyasal iktidarların Meclis Tahkikat Komisyonu örneğinin de olduğu üzere antidemokratik uygulamaları ve devletin temel organları arasındaki ilişkilerin aşındığı dönemler de siyasal sistem ve demokrasi de tehdit altına girmektedir. 1960 Darbesi yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkilerin giderek bozulduğu ve siyasal sistem içerisinde yaşanan antidemokratik uygulamaların yarattığı sorunların, darbeler gibi çok daha antidemokratik müdahalelere neden olabileceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2.4.3. 1961 Anayasası ve Parlamenter Hükümet Sistemi

Türkiye’de çok partili hayata geçiş amacıyla cumhuriyetin erken dönemlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) gibi denemeler yaşanmış ancak bu denemeler istenen sonuçları vermediği için çok partili hayata ilişkin 1946 yılına kadar herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. 1946 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisindeki muhalif hareket Demokrat Parti’yi (DP) kurmuş böylece Türkiye’de çok partili hayata geçiş sağlanmıştır. Elbette çok partili hayata geçişte iç siyasi dinamikler kadar dış politikanın da etkisi vardır.

II. Dünya Savaşı sonrasında faşizm ve liberalizm arasındaki savaşı liberalizm kazanmış, faşizm etkisini yitirirken, dünya iki bloğa ayrılmıştır. Bu dönemde liberalizm cephesinde örgütlenen batı devletleri ve savaşın etkisiyle Doğu Avrupa ve Balkanlarda önemli bir süper güç olan Sovyetler Birliği (SSCB) karşımıza çıkmaktadır. 1917 yılında yaşanan Bolşevik Devrimi ile birlikte dünya, liberalizm ve sosyalizm arasındaki mücadele ekseninde şekillenmeye başlamıştır. İşte bu dönem de Türkiye toprakları üzerinde artan Sovyet tehdidi, CHP iktidarının liberalizmden yana taraf olmasında önemli bir etkidir. İşte böyle bir dönemde liberalizmin benimsemiş olduğu ilkeler çerçevesinde hareket etmek ve batı ülkelerinin desteğini almak önemli görülmekteydi. Bu gibi iç ve dış siyasetin gerekliliklerine uygun olarak CHP içerisindeki muhalifler tarafından Demokrat Parti (DP) kurulmuş ve çok partili hayata geçilmiştir (Ataay, 2019: 119-120).

1950 yılında yapılan genel seçimler de Demokrat Parti birinci çıkmış, Celal Bayar Cumhurbaşkanı olurken Adnan Menderes Başbakan seçilmiştir. Demokrat Parti’nin ilk yıllarında Kore Savaşı’nın dünya da tarımsal ürün piyasalarına olan talebi arttırması, o

dönemde ekonomisi tarıma dayanan Türkiye için önemli bir gelir kaynağı olmuş ve ekonomi de başarılı sonuçlar elde edilmiştir. “Altın yıllar” olarak nitelendirilen bu dönem Kore Savaşı’nın sona ermesi, ekonominin gerilemesi ve bu sorunlar karşısında etkili çözüm önerileri geliştiremeyen Demokrat Parti’nin giderek artan baskıcı uygulamaları, siyasal ve ekonomik sistemde krizlere neden olmuştur. Türkiye 1958 yılında moratoryum ilan etmiştir. Meclis Tahkikat Komisyonu’nun kurulması, basın ve yayın organları ile muhalefet üzerindeki baskı, siyasal kutuplaşmanın giderek artması sürecin antidemokratik bir çizgiye kaymasına neden olmuştur.

27 Mayıs 1960 günü başlarında Kara Kuvvetleri Komutanlığı da yapmış ve darbeden sonra Cumhurbaşkanı seçilecek olan Orgeneral Cemal Gürsel’in bulunduğu ve kendilerine Milli Birlik Komitesi (MBK) adını veren bir askeri cunta yönetime el koymuş ve DP iktidarı sona ermiştir. Mevcut Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, bakanlar ve DP’li vekiller tutuklanmıştır. Bu dönemin en çarpıcı özelliklerinden biri de darbe sonrasında o zamana kadar görülmemiş bir biçimde ordu içerisinde ki tutuklama ve tasfiye faaliyetleridir. Ordu üst kademesinde ki generaller tutuklanmış, 235 general ve 5000 subay emekliye sevk edilmiştir. Nitekim her darbe, ordu içerisindeki bir hesaplaşmayı da beraberinde getirir (Hale, 1996: 113).

27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi (MBK) anayasa çalışmalarına başlamıştır. Başkanlığını Sıddık Sami Onar’ın yaptığı Anayasa Komisyonu çalışmalarına ilişkin taslağı 18 Eylül 1960 tarihinde MBK’ye sunmuştur. Bu taslak doğrultusunda Temsilciler Meclisi adıyla bir kurucu meclis oluşturulmuştur. 6 Ocak 1961’de kurulan Temsilciler Meclisinde 20 kişilik bir Anayasa Komisyonu oluşturulmuş ve bu komisyon 9 Mart 1961’de çalışmalarını tamamlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda yeni anayasa 9 Temmuz 1961’de halkoylamasına sunulmuş ve %61.5 ile kabul edilmiştir (Ataay, 2019: 137-139).

Türkiye’de meclis hükümeti sisteminden, parlamenter hükümet sistemine geçiş 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. Yürütmeyi bir görev, yasamayı ise bir yetki olarak nitelendiren bu anayasa çift meclisli bir yasama organı ve yine çift kanatlı bir yürütme organı düzenlemektedir. Bu anayasa ile birlikte 1921 Anayasasından itibaren parlamenter sisteme geçişe yönelik değişimler sona ermiş, parlamenter sistem anayasal bütün kurumları ile Türkiye’nin yeni hükümet sistemi olmuştur. Anayasa da yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında taksim edilmiş, Cumhurbaşkanı’nın yetkileri sınırlandırılmış ve siyasi olarak sorumsuz olması ilkesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu sistem içerisinde millet egemenliğinin yalnızca TBMM tarafından değil, anayasal esaslara uygun olarak “yetkili organlar eliyle kullanılacağı” belirtilmektedir (Demir, 1998: 235).

Türkiye, 1961 Anayasası ile kuvvetler birliği ilkesinden ayrılmış, siyasal partileri önceleyen bir parlamenter sistem modeline uygun olarak kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiştir. Önceki anayasalara kıyasla yargı organının, yasama ve yürütme organları üzerinde eksiksiz denetimi amaçlanmıştır. Bu nedenle seçimlerin yargı organlarının denetimi ve gözetimi altında gerçekleştirilmesi için kurulan Yüksek Seçim Kurulu (YSK) anayasal bir statüye kavuşturulmuş ve yasaların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi amacıyla Anayasa Mahkemesi (AYM) kurulmuştur. Bununla birlikte yasama ve yürütme arasındaki ayrılık başkanlık sisteminde olduğu gibi sert bir şekilde değil, daha çok görevlerin ayrılığı şeklindedir. Ayrıca 1960 öncesi dönemde iktidar partilerinin tek meclisli sistem içerisinde yasama organına tamamen hakim olmasının önüne geçmek amacıyla, yasama organı Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere çift meclisli bir yapıya sahiptir (Gözübüyük, 2000: 138-139).

1961 Anayasasında yasama organının önceki dönemlerde olduğu gibi çoğunluğun tahakkümü altına girmesinin önlenmesi için düzenlemeler yapılmıştır. Milletvekili sayısı 450 olarak belirlenmiş ve seçimlerin her 4 yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Üçte biri her 2 yılda bir yenilenen Cumhuriyet Senatosu'nun görev süresi 6 yıldır. Senato 150 seçilmiş senatör, eski Cumhurbaşkanı ile Milli Birlik Komitesi üyeleri tabii senatör ve Cumhurbaşkanı seçilen 15 kontenjan senatöründen oluşmaktadır. Ataay (2019: 140-141) tabii senatörlerin ve kontenjan senatörlerinin seçimle göreve gelmemiş olmalarını, 1961 Anayasası'nın "zayıf noktası" olarak nitelendirmektedir.

1961 Anayasasının da yürütme görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na verilmektedir. Anayasa yasamayı bir yetki olarak nitelendirirken yürütmeyi ise bir "görev" olarak tanımlanmaktadır (Arsel, 1965: 362; Tanör, 2000: 396; Tunç vd. 2009: 38; Fendoğlu, 2017: 271; Gözler, 2018: 109). Bu durum Anayasasının 6. Maddesinde, "yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir." hükmü ile ifade edilmektedir (Arsel, 1965: 362). Anayasanın yürütme görevine ilişkin 95. maddesinde Cumhurbaşkanı'nın, 40 yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış TBMM üyeleri arasından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçileceği, ilk iki oylama da çoğunluğun sağlanamaması halinde salt çoğunlukla seçileceği hükme bağlanmıştır. Yine anayasaya göre Cumhurbaşkanı'nın görev süresi 7 yıldır ve bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisi ile olan ilişkisi ve meclis üyeliği sıfatı sona ermektedir (Ataay, 2019: 141; Tanör, 2000: 397). Yürütmenin sorumlu kanadı ise Bakanlar Kurulu'dur. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı'nın genel seçimlerde en

çok oyu alan partinin genel başkanını, Başbakan olarak ataması ve başbakanın bakanlar kurulunu oluşturarak, meclisten güvenoyu alması ile kurulmaktadır (Ataay, 2019: 141).

Sonuç itibarıyla, 1961 Anayasası, 1924 Anayasası döneminde yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasının yanı sıra yeni yönetimin anlayışı çerçevesinde Türkiye'nin geleceğine yönelik vizyonunun anayasal ilkelerini de ortaya koymaktadır. Daha önceki anayasalar da yer almayan ‘sosyal devlet, çoğulcu demokrasi vb.’ kavramların bu anayasa da yer almış olması, anayasanın hazırlayıcıları tarafından batı demokrasilerinin örnek alındığını göstermektedir. Ayrıca 1961 Anayasası Türkiye’de uzun yıllar boyunca uygulanan parlamenter hükümet sistemine geçişi sağlaması açısından da önemlidir.

2.4.4. 1982 Anayasası ve Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm

Demokrat Parti iktidarının 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile sona ermesinin ardından, 9 Temmuz 1961’de yeni anayasa kabul edilmiş ve Türkiye parlamenter hükümet sistemine geçmiştir. Bu tarihten sonra askeri darbeyi yapan Milli Birlik Komitesi (MBK) öncülüğünde hazırlanan anayasa, çoğulcu demokrasiyi önceleyen niteliğiyle önem arz etmektedir. Zira 1946-60 yılları arasında Türkiye’de yaşanan siyasal kutuplaşma ve gerilim ortamını bitirmek amacıyla toplumun birçok kesiminin görüşleri ve katılımıyla hazırlanan anayasa da daha önce Türk anayasalarında yer almayan ilke ve kurumlar ilk kez hukuk düzenine dahil edilmiştir. Ancak devam eden süreçte anayasa mevcut sorunlar karşısında yetersiz kalacak ve siyasal kutuplaşma, kaos ve terör olaylarının yaygınlaşması 12 Eylül 1980 Askeri Darbesine giden süreci başlatacaktır.

27 Mayıs’tan sonra 15 Ekim 1961 yılında yapılan genel seçimler de oyların %36.7’sini Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), oyların %34.8’ini Adalet Partisi (AP), %13.9’unu Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve oyların %13.7’sini Yeni Türkiye Partisi (YTP) almış ve seçime katılan partilerin hiçbiri tek başına iktidar olacak çoğunluğa ulaşamamıştır (Özbudun, 2014: 93). Bunun üzerine askerlerin yönlendirmesiyle Türk siyasi hayatında ‘‘24 Ekim Protokolü’’ olarak isimlendirilen protokol Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in girişimleriyle imzalanmış ve hükümeti kurma görevi CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’ye verilmiştir. Kurulan CHP-AP koalisyonu 30 Mayıs 1962 tarihine kadar iktidarda kalmıştır (Yazıcı, 1997: 72-75). Bu tarihten itibaren partiler arası çekişmeler ve siyasette kullanılan dil, siyasal kutuplaşmayı da beraberinde getirmiş, sürekli değişen istikrarsız hükümetler ekonomi yönetiminde sorunlara neden olmuştur. Ülkenin giderek içine sürüklendiği krizler, partilerin koalisyon içerisinde sorunların üstesinden gelmekte yaşadıkları zorluklar ve oy kaybetme

kaygısıyla ikinci plana itilmiş ve ilerleyen süreçte krizlerin derinleşmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Bu dönemde 1961 Anayasasının çoğulcu demokrasiye uygun ilkeleri, düşünce özgürlüğü, basın ve yayın hürriyeti, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, dernek ve sendika kurma hakkı, işçi ve işverene yönelik toplu sözleşme ve gösteri yürüyüşü hakkı gibi düzenlemeler sivil toplumun gelişmesini sağlamıştır (Erdoğan, 2001: 98-99). Toplumsal ve siyasal alanda farklı fikir ve görüşlerin kendisine ifade zemini bulduğu böyle bir ortamda 10 Ekim 1965 tarihinde genel seçimler yapılmış ve Genel Başkanlığını Süleyman Demirel'in yaptığı Adalet Partisi (AP) oyların %53'ünü alarak tek başına iktidara gelmiştir. Anayasa'ya uygun çoğulcu bir anlayışla 3 yıl boyunca ülkeyi yöneten AP, 1961 Anayasasının yaratmış olduğu özgürlük ortamında giderek yaygınlaşmakta olan radikal ideolojik akımların ve sendikal hareketlerin önüne geçememiş, 1968 yılı itibarıyla başlayan şiddet olayları Türkiye'de siyasal sistemin istikrarsızlaşmasına neden olan faktörlerden biri olmuştur (Günel, 2009: 210-211). 12 Ekim 1969'da genel seçimler yapılmış ve AP derinleşen kriz döneminde ikinci kez iktidar olmuştur. AP mevcut anayasasının krizlerin önüne geçmekte yetersiz olduğunu ve anayasa da yürütmeyi güçlendirecek – KHK çıkarma yetkisi, özerkliklere ilişkin düzenleme yapılması, özgürlüklerin kötüye kullanılmasının önlenmesi vb. - değişikliklere gidilmesini talep etmiştir (Tanör, 2019: 412). Böylece mevcut krizlerin yürütmenin güçlendirilerek aşılabilmesi hedeflenmiş ancak bu talepler gerçekleştirilmemiş, kriz büyümeye devam etmiştir.

1969 yılı itibarıyla Türkiye ekonomik krize girmiş, 1970'de Uluslararası Para Fonu (IMF) ile anlaşarak kriz önlenmeye çalışılmıştır. Ancak uygulanan ekonomik tedbirler sorunu çözmekten ziyade büyütmüş, refah azalmış ve AP'de bölünmeler yaşanmıştır. Toplumun hemen hemen bütün kesimlerinde hissedilen hoşnutsuzluk muhalefeti yükseltmiş, çoğulculuğun bir sonucu olarak gelişen sendikal hareketler ve radikal ideolojilerin üniversite öğrencileri arasında yaygınlaşması, ilk başta barışçıl olan gösterilerin zamanla silahlı eylemlere dönüşmesine neden olmuş ve istenilen CHP-AP koalisyonunun partiler arası anlaşmazlıklar sebebi ile kurulamaması krizin giderek antidemokratik bir çizgiye kaymasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca mevcut krizlerden duyulan rahatsızlık ordu içerisinde de hareketlenmelere neden olmuş, Kontenjan Senatörü Emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu ve Tümgeneral Celil Gürkay'ın kurduğu "sol cunta" darbe planları yapmaya başlamıştır. Ordu üst yönetiminin de desteğini alan bu cunta, 27 Mayıs'ın amaçlarına ulaşamadığını dolayısıyla yeni bir askeri darbe ile bu amaçların gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyordu. 9 Mart 1971'de darbe yapmayı planlayan cunta, ordu komuta kademesinin desteğini çekmesi nedeni

ile darbe girişiminde bulunamamıştı. Bunun üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) komuta kademesi 10 Mart 1971’de Genişletilmiş Komuta Konseyi toplantısında AP hükümetine bir muhtıra verilmesini kararlaştırdı. Bu muhtıra da AP hükümetinin istifa etmesi, teknokratlardan oluşan partiler üstü bir hükümetin kurulması, sıkıyönetim ilan edilerek ordu içerisinde ki sol örgütlenmelerin üzerine gidilmesi gibi kararlar alınmıştır (Ataay, 2019: 157-158). Böyle bir ortamda iktidar partisinin ülkenin sorunlarından ziyade parti iç meseleleri ve partiyi bir arada tutmakla ilgilenmesi, ülke içi sorunlara yönelmesini engellemiş ve siyasal kutuplaşma giderek artarak, siyasal sistemin ve hatta demokrasinin tehdit altına gireceği bir süreci beraberinde getirmiştir.

Artan şiddet ve terör olaylarının kamu düzeni ve güvenliğini tehdit etmeye başlaması ve siyasal iktidar tarafından bu olayların önlenememesi, 12 Mart 1971’de TSK komuta kademesinin hükümete muhtıra vermesiyle sonuçlanmış ve AP hükümeti direnemeyerek istifa etmiştir. Muhtıra da mevcut sorunların çözümü ve anayasanın gerekli kıldığı reformların yapılabilmesi için yeni bir hükümet kurulması, kurulamaması halinde ordunun bir bütün halinde yönetime el koyacağı ifade edilmektedir (Günel, 2009: 233). Muhtıra sonrası Nihat Erim’in Başbakanlığında kurulan yeni ‘‘teknokratlar’’ hükümeti ülke de asayışı sağlamak ve terör olaylarının önüne geçmek amacıyla anayasada değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin en önemlileri 22 Eylül 1971’de yürürlüğe giren 1488 sayılı Kanun ve 30 Mart 1973’de yürürlüğe giren 1699 sayılı Kanun’dur. Bu kanunlarla temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanabilmesi, Bakanlar Kurulu’na KHK çıkarma yetkisinin verilmesi, üniversitelerin özerkliklerinin zayıflatılması, TRT’nin özerkliğinin kaldırılması, devlet memurlarının sendika kurma hakkının kaldırılması ve yürütme organının güçlendirilmesini içeren değişikliklere gidilmiştir. Ancak bu değişiklikler parlamenter sistemin özelliklerine ters düşecek şekilde yasama ve yargıyı, yürütmenin hakimiyeti altına almak amacıyla değil, yürütmenin gücünü diğer kuvvetler karşısında korumak ayrıca kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir (Yücel, 2009: 236-237).

12 Mart sürecini bitiren 1973 genel seçimlerin de hiçbir parti tek başına iktidar kuracak oyu alamamıştır. Genel Başkanlığını Bülent Ecevit’in yaptığı CHP, seçimlerden birinci çıkmış ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümeti kurma görevini Ecevit’e vermiştir. Ecevit 12 Mart’ın etkisi ve oy kaybetme kaygısı ile AP ile koalisyon kurmaktan kaçınmış, uzun bir süre devam eden hükümet bunalımı hiç beklenmedik bir şekilde CHP ve Milli Selamet Partisi’nin (MSP) koalisyon kurması ile çözülmüştür. Ancak 8 ay gibi kısa ömürlü bu koalisyon partilerin görüş ayrılıkları ve mevcut krizlerin çözümünde etkili bir politika ortaya koyamamış olması nedeni ile sona ermiştir (Karatepe, 2009: 236). 31 Mart

1975 genel seçimleri ile birlikte Demirel'in öncülüğünde AP, MSP, MHP, CGP ve bağımsızlardan oluşan I. Milliyetçi Cephe hükümeti, 1977 yılında yapılan seçimler de ise AP, MSP ve MHP'den oluşan II. Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuş ancak bu hükümetler de kısa sürede dağılmıştır. 1 Aralık 1977'de yapılan yerel seçimler de CHP birinci parti olarak çıkmış ve Adalet Partisinden ayrılan 11 milletvekili ile 17 Ocak 1978'de CHP, CGP, DP ve bağımsızlardan oluşan bir koalisyon hükümeti kurulmuştur (Erdoğan, 2001: 108). II. Ecevit hükümeti olarak nitelendirilen bu hükümet her alanda derin krizlerin olduğu bir dönemde kurulmuştu. Bir yandan ABD ambargosu, diğer yandan ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yaşanan sorunlar gittikçe bozulan kamu düzenini tehdit ediyor, terör olayları ve kargaşa giderek yükseliyordu. İdeolojik çatışmalar yerini Alevi-Sünni çatışmalarına, bir nevi iç savaşa giden bir sürece bırakmaya başlamıştı. Siyasi cinayetlerin, bombalamaların ve şiddetin yurt geneline yayılmış böyle bir ortamda hükümet, sıkıyönetim ilan etmekten kaçınıyor, sıkıyönetimin askerinin gücünü arttıracığına inanıyordu.

II. Ecevit hükümeti de önceki hükümetler gibi krizlerin üstesinden gelememiş ve Ecevit'in istifasından sonra, 12 Kasım 1979'da Demirel liderliğinde AP azınlık hükümeti kurulmuştur. Bu hükümetin ilk gündem maddesi ekonomi olmuş, dönemin Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal'ın mimarı olduğu 24 Ocak Kararları yürürlüğe girmiş ve ekonomi de yaşanan krizlerin önlenmesi amaçlanmıştır. Bu kararlar sendikalarca tepki çekmiş ve işçi direnişleri ile grevler yaşanmış, siyasi cinayetler ve terör olayları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Türkiye'nin ideolojik çatışmaların yanı sıra etnik kökenli çatışmalarla çalkalandığı bu dönemde ordu komuta kademesi 16 Haziran 1980'de Genelkurmay karargahında gizli bir toplantı yapmış ve 11 Temmuz'u darbe tarihi olarak belirlenmiştir ancak bu tarih daha sonra ertelenmiş ve TSK, 12 Eylül 1980'de "Bayrak Harekatı" adı verilen bir darbeye emir-komuta zinciri içerisinde yönetime el koymuştur (Ataay, 2019: 172-173).

Darbe ile birlikte meclis feshedilmiş, milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmış, yurtdışına çıkışlar yasaklanmış ve yurt genelinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren yasama organı ve yeni hükümet tekrar görevlendirilene kadar, yönetimin Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından temsil edileceğini açıklamıştır (Özpolat, 2014: 156). MGK tarafından çıkarılan 27 Ekim 1980 tarih ve 2324 sayılı "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun" ile 1961 Anayasasında yasama organının çift meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'na ait yetkilerin Milli Güvenlik Kurulu'na, Cumhurbaşkanı'na ait yetkilerin ise MGK Başkanı ve Devlet Başkanı tarafından "geçici olarak" kullanılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca bu kanun ile 1961 Anayasası'nın yeni bir anayasa kabul edilip yürürlüğe girinceye kadar yürürlükte olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte 2324 Sayılı kanunun 6.

maddesinde MGK bildiri ve kararlarında yer alan ve alacak hükümler ile konseyce yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 1961 Anayasası ile çelişen hükümlerinin anayasa değişikliği olarak, yürürlükte ki kanunlarla çelişen kararların da kanun değişikliği olarak yürürlüğe gireceği belirtilmektedir (Demir, 1998: 251-252).

Milli Güvenlik Konseyi göreve başladığı andan itibaren siyasal partiler kanunu, seçim kanunu ve yeni bir anayasanın hazırlanıp yürürlüğe girmesiyle askeri yönetimin sivillere devredileceğini ifade etmiştir. Bu amaçla MGK tarafından hazırlanan, 29 Haziran 1981 tarih ve 2485 sayılı ‘‘Kurucu Meclis Hakkında Kanun’’ yürürlüğe girmiştir (Özbudun, 2014: 55-56). MGK, bu kanunla kendisinin de içerisinde yer alacağı bir Kurucu Meclis oluşturmuştur. 23 Ekim 1981’de göreve başlayan bu meclis, Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi’nden oluşmaktadır. 160 üyeden oluşan Danışma Meclisi’nin 120 üyesi il valilerinin belirlemiş olduğu adaylar arasından MGK’ce, 40 üyesi ise doğrudan MGK tarafından seçilmektedir. Anayasasının hazırlanması sürecinde Danışma Meclisi kendi üyeleri arasından Anayasa Tasarısını hazırlamak üzere 15 kişilik bir Anayasa Komisyonu görevlendirmiştir. Tasarının Danışma Meclisinde görüşmeleri 23 Eylül 1982 itibarıyla sona ermiş, MGK’ye sevk edilen tasarı görüşülerek 18 Kasım 1982 tarih ve 2709 sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. Hazırlanan anayasa 7 Kasım 1982’de halkoylamasına sunulmuş katılım oranının %91.27 olduğu oylama da anayasa geçerli oyların %91.37’sinin kabul oyuyla yürürlüğe girmiştir (Gözübüyük, 2000: 143-146).

1982 Anayasası’nın hazırlanması ve halk oylamasına sunulması sürecinde MGK’nin etkisi büyüktür. Zira halk oylaması öncesinde çıkarılan 70 sayılı kararlar siyasal partiler, yeni bir siyasal partiler kanunu yürürlüğe girinceye kadar kapatılmış, siyasal partilerin ve siyaset yasağı bulunan tüzel kişilerin anayasaya ilişkin görüş bildirmeleri yasaklanmıştır. Bu yasak kapsamında olmayan bireyler ve tüzel kişiler ise sıkıyönetim uygulamaları ve buna ilişkin alınan kararlara muhalefet etmenin yasaklanması sebebi ile anayasaya ilişkin görüş bildirmekten kaçınmıştır. Ayrıca MGK’ce alınan 71 sayılı kararlar birlikte anayasayı halka tanıtmak görevi Kenan Evren’e verilmiş, Evren’in anayasayı tanıtmak amacıyla yapacağı konuşmalar hakkında görüş bildirmek yasaklanmıştır (Yazıcı, 1997: 168-175). Ayrıca anayasasının kabul edilmemesi halinde ne olacağının belirtilmemiş olması, darbe öncesi dönemde yaşanan anarşi ve terör olaylarının sona ermesinden duyulan memnuniyet ve bir an önce normale geçiş isteği, anayasasının yüksek oranda kabul edilmesinde etkili olmuştur (Tanör, 1986: 105-107)

1982 Anayasasında yasama, 1961 Anayasası’ndan farklı olarak tek meclislidir. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Raporu’nda belirtildiği üzere 1961-1980 yılları

arasında uygulanan çift meclisli sistem (Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu) yasama faaliyetlerine büyük bir fayda sağlamamış aksine Cumhuriyet Senatosu'nun varlığı yasama faaliyetinin yavaşlamasına neden olmuştur. Klasik parlamenter sistemin kabul etmiş olduğu çift meclisli yasama organı günümüz çağdaş parlamentolarında - Federal devletler hariç – büyük oranda terk edilmekle birlikte, parlamenter sistemin uygulamakta olduğu ülkelerde tek meclisli yasama organı tercih edilmiştir (Gözübüyük, 2000: 179; Demir, 1998: 318).

1982 Anayasası'nın oluşturduğu parlamenter hükümet sisteminde yürütme ise Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından temsil edilmektedir. Ayrıca yürütme, yasama ve yargı kuvvetlerine karşı güçlendirilmiş özellikle Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arttırılmıştır. 1961 Anayasası ile uygulanmaya başlayan parlamenter hükümet sistemi, 1982 Anayasası'nda da aynen kabul edilmiş fakat yürütmeye ilişkin değişikliklerle Cumhurbaşkanlığı makamının yetkilerinin arttırılması ile sistemin kilit aktörünün Cumhurbaşkanı olmasına imkan sağlanmıştır. Bunun nedeni 12 Eylül sonrası gerçekleşecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde asker kökenli adayların kazanacağı düşüncesidir (Ataay, 2019: 179-180). Ayrıca 1982 Anayasası ile birlikte 1961 Anayasasının yürütme yetkisini yalnızca bir görev olarak tanımlayan maddesinde değişikliğe gidilmiş ve yürütme hem bir görev hem de bir yetki olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte yürütmeye doğrudan anayasadan kaynaklanan Olağanüstü hal (OHAL) ve sıkıyönetim dönemlerinde kanun hükmünde kararname çıkarma ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yetkileri verilmiştir (Özpolat, 2014: 148-150).

Eroğlu (1977: 83-88) 1982 Anayasasıyla yürütmenin güçlendirilmek istenmesinin asıl nedeninin darbeye kadar gelen süreçte 1961 Anayasasıyla yürütmeye verilen yetkilerin yetersiz kalması olarak açıklamaktadır. MGK'ye göre 1961 Anayasası kuvvetler ayrılığına dayanan bir anayasa olarak kuvvetlerin uyumlu çalışmasından ziyade çatışmasına neden olmuş, güçsüz ve zayıf hükümetler siyasal şiddet ve terör olaylarının önlenmesinde yetersiz kalmıştır. Bu nedenle yürütme organına güç ve istikrar kazandırmak anayasasının önceliklerinden biri olmuştur. Nitekim 1982 Anayasası, birey-otorite dengesinde ağırlığı otoriteye veren ve devleti önceleyen katı bir anayasa olma özelliği göstermekte ayrıca siyasi sistemin işleyişi ve karar alma mekanizmalarındaki tıkanıkları gidermeye yönelik hükümler içermektedir (Özbudun, 1998: 39-42; Kuzu, 1990: 42-43).

Rasyonelleştirilmiş parlamentarizm, sağlam bir parlamento çoğunluğuna dayanmayan istikrarsız ve zayıf hükümetlere, istikrar ve güç kazandırmak amacıyla yürürlüğe koyulan hukuk kurallarıdır. Bu amaçla rasyonelleştirilmiş parlamentarizm hükümetlere güç kazandırmak amacıyla farklı araçlar kullanmaktadır. Bu araçlar iki başlıkta değerlendirilmektedir. İlk olarak rasyonelleştirilmiş parlamentarizm hükümetlere istikrar

kazandırmalıdır. Bunun için kullanılan araçlar şunlardır; hükümetin güven oylamasız göreve başlaması – zımnî güven – ve hükümetin kurulmasında aranan çoğunluğun düşmesinden az olmasıdır. İkinci başlıkta ise hükümetin düşürülmesini zorlaştıracak araçlar vasıtasıyla istikrar ve güç kazanabileceği ifade edilmektedir. Bunu sağlamak için kullanılan araçlar ise; güvensizlik önergesi verme hakkının sınırlandırılması, hükümetin düşmesine yol açacak oylamaların birkaç güne yayılması anlamına gelen serinleme süresi, güvensizlik oylamasında üye tamsayısının salt çoğunluğunun aranması ve yalnızca güvensizlik oylarının sayılmasıdır (Gözler, 2010: 626). 1982 Anayasası ile yürütme güçlendirilerek, ‘‘rasyonelleştirilmiş parlamentarizm’’ esasına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

Öte yandan 1982 Anayasasında yargının, yürütme üzerindeki denetim yetkisinin de azaltılmak istendiği ifade edilebilir. Nitekim Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) atamalarının bir kısmı Cumhurbaşkanı’nın yetkisine verilmiş ve başkanının Adalet Bakanı olması sağlanarak üzerinde siyasal denetim kurmak amaçlanmıştır. Bir başka değişiklikte temel hak ve hürriyetlerle ilgilidir. Bu dönemde temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanabilmesi ve olağanüstü hallerde tamamen durdurulabilmesini sağlayan koşullarda değişikliğe gidilmiş ve yürütmeye geniş bir yetki alanı tanınmıştır (Ataay, 2019: 179-180).

Türkiye’de, Milli Güvenlik Konseyi’nin varlığı 6 Kasım 1983 genel seçimleri ile yasama organının belirlenmesi ve 6 Aralık 1983’de Meclis Başkanlık Divanı üyelerinin seçilmesi ile sona ermiştir. MGK Başkanı ve Devlet Başkanı Org. Kenan Evren 7 yıl için Cumhurbaşkanı sıfatı kazanmış, MGK ise 6 yıl için Cumhurbaşkanlığı Konseyi’ne dönüşmüştür. Bu 6 yılın tamamlanması ile Cumhurbaşkanlığı Konseyi’nin de hukuki varlığı sona ermiştir (Gözübüyük, 2000: 143-146).

1982 Anayasası kabul edildiği tarihten itibaren bütün hem bütün siyasal partileri ve sivil toplum örgütlerini dışlayan yapılaş şekli hem de kabul ediliş sürecinde yaşanan anti demokratik uygulamalar nedeniyle tartışma konusu olmuştur. 1983-1991 yılları arasında iktidar da olan Anavatan Partisi’nin (ANAP) Lideri Turgut Özal’da anayasasının kazuistik niteliğinin ve son derece katı olmasının hükümetin etkinlik alanını daralttığını dile getirmişse de Cumhurbaşkanı Evren ile çatışmaktan kaçınmak amacıyla kapsamlı bir anayasa değişikliği talebinde bulunmamıştır. Bu nedenle Özal yalnızca temel hakları düzenleyen bir anayasaya vurgu yapmış ve hükümet sisteminin, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği ve daha geniş yetkilerle donatıldığı bir yarı başkanlık sistemine ilişkin açıklamalar yapmıştır. Aynı şekilde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’de parlamenter hükümet sisteminin, hükümet bunalımlarına ve siyasal istikrarsızlıklara neden olduğunu ifade etmiş ve değiştirilmesi

gerektiğini belirtmişse de bu taleplerde partiler tarafından olumlu karşılanmamıştır (Yazıcı, 2011: 160-164).

ANAP iktidarında 1982 Anayasasında yapılan tek değişiklik, 18 Mayıs 1987 tarih ve 3261 sayılı kanunla yapılmıştır. Bu değişiklikte, oy verme yaşı yirmi birden yirmiye düşürülmüş, TBMM üye sayısı ise 400'den 450'ye çıkarılmıştır. Ayrıca ANAP'ın karşı çıkmasına rağmen siyasi yasağı bulunan liderlerin siyaset yasakları halk oylamasıyla kaldırılmış ve anayasa değişikliği yapma usulü değiştirilerek, kolaylaştırılmıştır. Bu değişikliklerle 1982 Anayasası daha esnek hale getirilmiştir. ANAP iktidarı, 20 Ekim 1991 seçimlerinde sona ermiş, yerine DYP-SDHP koalisyonu kurulmuş ancak bu koalisyon mecliste yeterli çoğunluğa sahip olmadığı için anayasa değişikliğini diğer partilerin ve ANAP'ın desteği olmaksızın yapamaz duruma gelmiştir. Bunun üzerine anayasa değişikliği yapılmasına ilişkin müzakerelere başlanmıştır. Koalisyon ortakları uzun görüşmelerin ardından 13 madde üzerinde anlaşmıştır. Bunun üzerine TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un daveti üzerine partiler anayasa değişikliği üzerine görüşlerini açıklamak üzere toplanmıştır. Ancak Özal'ın ölümü, Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi, Tansu Çiller'in DYP lideri olarak başbakanlığa atanması ve 1994 seçimleri nedeni ile görüşmeler uzamış ve en nihayetinde yalnızca anayasasının 133. Maddesinde değişikliğe gidilerek, radyo ve televizyon yayınları üzerindeki devlet tekeli kaldırılmıştır. 1994 seçimlerinden sonra yine TBMM Başkanı Cindoruk'un daveti ile partiler arası görüşmeler başlamış, uzun ve sancılı geçen sürecin ardından 23 Temmuz 1995 tarih ve 4121 sayılı kanunla anayasada değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden bazıları şu şekilde özetlenebilir; başlangıç bölümünden 1980 askeri müdahalesinin meşruluğunu ifade eden ilk fıkrası kaldırılmıştır. Derneklerin, sendikaların, kooperatiflerin, vakıfların ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının siyasi faaliyet yasakları kaldırılmıştır. TBMM üye sayısı 450'den 500'e çıkarılmış, oy verme yaşı 18' indirilmiştir. Kamu görevlilerine grev ve toplu sözleşme ile sendika kurma hakkı tanınmıştır (Özbudun, 2010: 59-61).

Turgut Özal'ın ölümünün ardından Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel'de mevcut hükümet sisteminden rahatsızlığını ifade etmekle birlikte mevcut sistem içerisinde Cumhurbaşkanının konumuna ilişkin herhangi bir adım atmamıştır (Kalaycıoğlu, 2005: 181). Nitekim Özal'a benzer bir şekilde anayasanın Cumhurbaşkanıya tanımış olduğu yetkileri kullanmış ancak ülkenin iç ve dış siyasetinde belirleyici konumunu korumuştur. Demirel'in cumhurbaşkanlığı döneminde aktif olarak iç ve dış siyasi meselelere ilişkin belirleyici konumu bu dönemde sistemi fiili olarak bir yarı başkanlık sistemine benzetmektedir (Yazıcı, 2002: 148).

1995 genel seçimleri ile birlikte Demokratik Sol Parti'nin (DSP) desteği ile kurulan, ANAP-DYP azınlık hükümeti, Çiller-Yılmaz çekişmesi nedeni ile erken sona ermiş ve RP-DYP arasındaki koalisyon Erbakan'ın başkanlığında REFAH-YOL hükümetini kurmuştur. Bu hükümetin kurulmasıyla Cumhurbaşkanı Demirel'in sistem içerisindeki konumu fiili bir yarı başkanlık sistemiyken, hükümet politikalarını ile iç ve dış siyasette ki belirleyiciliği azalmış, parlamenter hükümet sistemindeki devlet başkanlığı konumuna gerilemiştir (Özpolat, 2014: 167).

REFAH-YOL hükümeti döneminde yaşanan en önemli siyasal gelişme, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısıdır. Bu toplantıda TSK komuta kademesi şeriat tehlikesinin büyüdüğü gerekçesiyle bir takımlar tedbirler alınmasını istemiştir. Böyle bir talebin oluşmasında Erbakan'ın, 11 Ocak 1997'de Başbakanlıkta tarikat ve cemaat liderlerine yemek vermesi, bazı Refah Partisi milletvekillerinin cumhuriyet aleyhine konuşmaları, RP'li Sincan Belediyesi'nin düzenlendiği Kudüs gecesinde şeriat ve cihat çağrılarının yapılması gibi etkenler belirleyici olmuştur. Toplanan MGK'de hükümete zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılması, imam-hatip liselerinin orta sınıflarının kapatılması, tarikat ve cemaatlerin faaliyetlerinin denetim altına alınması gibi tavsiye kararları verilmiştir. Erbakan verilen tavsiye kararlarını onaylamış fakat bu durum ordu içerisindeki rahatsızlığı gidermemiş, ordu bünyesinde kurulan Batı Çalışma Grubu ile üniversite, medya ve yargı organlarına şeriat tehlikesine ilişkin sunumlar yapılmıştır. Bu gelişmelerin ardından 22 Mayıs 1997'de Anayasa Mahkemesi'nde "laikliğe karşı eylemlerin odağı olmak" suçlamasıyla, Refah Partisi'nin kapatılması için dava açılmıştır. Bu gelişmelerin ardından Erbakan 18 Haziran 1997'de Başbakanlık görevinden istifa etti. Cumhurbaşkanı Demirel yeni hükümeti kurma görevini beklenenin aksine DYP Lideri Çiller'e değil, ANAP lideri Mesut Yılmaz'a verdi. Yılmaz Başbakanlığında kurulan ANAP-DSP-DTP koalisyonu ilk iş olarak 28 Şubat kararlarını uygulamıştır. Kurulan bu koalisyon yolsuzluk skandallarıyla kısa sürede yerini 1999'da yapılacak seçimlere kadar DSP lideri Ecevit'in kurduğu azınlık hükümetine bıraktı. Bu dönemde RP'nin kapatılması için açılan dava da sonuçlandı ve parti 17 Ocak 1998'de kapatıldı (Ataay, 2019: 196-201).

Cumhurbaşkanı Demirel'in beklenenin aksine DYP lideri Çiller yerine ANAP lideri Mesut Yılmaz'a hükümeti kurma görevini vermesi dikkate değer bir husus olarak değerlendirilmektedir. Zira meclis çoğunluğunu herhangi bir partinin tek başına sağlayamadığı bir durumda anayasanın kendisine tanımış olduğu hükümeti kurma görevini TBMM üyeleri arasından birine verme yetkisini kullanarak ülkenin genel siyasetini belirlemiştir. Bu durumda Demirel'in parlamenter sistem içerisinde devlet başkanının

sembolik görevinin aksine hükümeti tayin etme ve ülkenin iç siyasetini belirlemeye yönelik bir adım attığı ifade edilebilir.

2.4.5. 2007 Anayasa Değişikliğinin Hükümet Sistemine Etkisi

2007 Anayasa değişikliği Türk siyasal hayatında dönem dönem tartışılmakta olan özellikle 1980’li yıllardan itibaren Turgut Özal ve Süleyman Demirel tarafından sıkça gündeme getirilen hükümet sistemi tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır.

1982 Anayasasının 102. maddesi Cumhurbaşkanının, TBMM tarafından 7 yıl için nitelikli çoğunlukla seçilmesini öngörmüştü. En fazla dört turda gerçekleştirilecek oylamanın ilk iki turunda TBMM üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu, son iki turda ise üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmaktaydı. Fakat bu oylamalara geçilebilmesi için anayasa da herhangi bir hüküm bulunmuyordu bu nedenle 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, TBMM’de toplantı yeter sayısı olan üye tamsayısının en az üçte birinin hazır bulunması hükmü uygulanmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesinin birinci turda üye tam sayısının üçte ikisinin bulunması gerektiğine ilişkin kararı ve muhalefet milletvekillerinin Cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan toplantıları boykot etmesiyle süreç tıkanmıştır. Bu nedenle 31 Mayıs 2007 tarih ve 5678 sayılı kanunla, anayasanın 102. maddesinde değişikliğe gidilmiştir. Buna göre,

“Cumhurbaşkanı seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde; makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde ise boşalmayı takip eden altmış gün içinde tamamlanır. Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya seçilme yeterliğini kaybetmesi halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Cumhurbaşkanı göreve başlayınca kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder. Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin usûl ve esaslar kanunla düzenlenir.” hükmü getirilmiştir.

Ayrıca bu kanunla anayasasının 101. maddesinde de değişikliğe gidilmiştir. Buna göre,

“Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen

siyasi partiler ortak aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişiği kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer." hükmü getirilmiştir (Özbudun, 2010: 65-66).

Bu anayasa değişikliği kanun teklifi, 21 Ekim 2007 tarihinde halk oylamasına sunulmuş ve geçerli oyların yüzde 68.95'i ile kabul edilmiştir.

Türkiye'nin onikinci Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 10 Ağustos 2014 tarihinde doğrudan doğruya halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı olmuş ve 28 Ağustos 2014 tarihinde göreve başlamıştır. Gözler (2015: 287-291)'e göre Cumhurbaşkanının göreve başladığı 28 Ağustos 2014 tarihinden önce Türkiye'de hükümet sistemi saf bir parlamenter sistemdir. Zira bu tarihten önce sistem parlamenter sistemin bütün özelliklerini barındırmaktadır. Gözler'e göre bu tarihten önce yürütme, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmakta olup, düalist bir yapıdadır. Cumhurbaşkanı yürütmenin sorumsuz kanadını oluştururken, Bakanlar Kurulu ise yasama organına karşı sorumludur. Yine aynı şekilde 28 Ağustos 2014 tarihinden önce Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından seçilmektedir. Başbakan ise Cumhurbaşkanı tarafından TBMM üyeleri arasından atanmaktadır. Bakanlar Kurulu ise parlamenter sisteme uygun bir şekilde Başbakan'ın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Öte yandan Bakanlar Kurulu'nun yasama organına karşı hem bireysel hem de kolektif sorumluluğu bulunmaktadır. Ayrıca bu tarihten önce de sonra da aynı kişinin hem yürütme de hem yasama da görev alması mümkündür. İşte bu nedenlerle 21 Ekim 2007 tarihli halk oylaması ile kabul edilen Anayasa Değişikliğinin ilk kez uygulandığı 28 Ağustos 2014 tarihinden önce ki dönem saf bir parlamenter hükümet sistemi olarak değerlendirilmektedir. Ancak ona göre 2007 Anayasa Değişikliği, Türkiye'de hükümet sistemini saf bir parlamenter sistem olmaktan çıkarmıştır. Bu değeriklik ile birlikte sistem, hem başkanlık hükümet sistemine hem de parlamenter hükümet sistemine benzer özellikler göstermektedir. 2007 Anayasa Değişikliğinden sonra devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, sistemi başkanlık hükümet sistemine benzer hale getirmektedir. Yürütmenin düalist yapısının, Cumhurbaşkanının sorumsuzluğunun, bir kişinin hem yasama da hem yürütme de görev almasının ve Cumhurbaşkanının yasama organını fesih hakkının korunması ise sistemi parlamenter hükümet sistemine benzetmektedir. Bu dönemde Türkiye'de hükümet sisteminin, parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında yer alan, devlet başkanının halk tarafından seçildiği parlamenter sistem olarak da tanımlanabilecek yarı-başkanlık sistemi olduğu söylenebilir.

1982 Anayasasında, 2007 yılında yapılan değeriklik ile parlamenter hükümet sisteminin yerine daha etkin ve daha güçlü bir yürütme anlayışına bıraktığı görölmektedir. Değeriklik sonrası Cumhurbaşkanının halk tarafından seçiliyor olması sistem içerisindeki konumunu güçlendirmekte fakat bu durum yarı başkanlık sisteminde görülmesi muhtemel

‘‘çift başlılık’’ sorununa neden olabilmektedir. Öte yandan Türk siyasal hayatında özellikle 1980’li yıllardan itibaren gündeme getirilen hükümet sistemi tartışmalarının parlamenter sistemden, başkanlık sistemine geçişi esas aldığı görülmektedir. Bu nedenle önce 2007 Anayasa değişikliğinin ilk uygulama alanı bulduğu ve onikinci Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilerek göreve geldiği 28 Ağustos 2014 tarihi ile Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bütün hükümleriyle uygulanmaya başlandığı 9 Temmuz 2018 arasındaki dönem, Türkiye’de hükümet sistemleri açısından bir ara dönem olarak nitelendirilebilir. Bu ara dönemde Türkiye’de uygulanan hükümet sisteminin hem parlamenter sistem hem de başkanlık sistemine benzer özellikler taşıması nedeni melez bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir.

2.5. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

Türkiye’de 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumu ardından 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile birlikte Parlamenter Hükümet Sisteminden, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak isimlendirilen yeni hükümet sistemine geçilmiştir. 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumu ile sistemin hukuki altyapısı hazırlanmış, Türkiye’de 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumu ardından 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile birlikte Parlamenter Hükümet Sisteminden, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak isimlendirilen yeni hükümet sistemine geçilmiştir. Bazı hükümlerin halkoylaması tarihinden itibaren, diğer hükümlerin ise Kasım 2019 tarihinde gerçekleştirilmesi beklenen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile birlikte yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Ancak seçimlerin erkene alınması ve 26 Ağustos 2018 tarihinde yapılması MHP Lideri Devlet Bahçeli tarafından önerilmiş, yapılan görüşmeler neticesinde 24 Haziran 2018 tarihinde seçime gidilmiş AKP ve MHP’nin Cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan geçerli oyların yüzde 52.9’unu alarak onikinci Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi bütün hükümleriyle birlikte yürürlüğe girmiştir. Cumhurbaşkanının göreve başlaması ile birlikte sisteme ilişkin düzenlemeler Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile gerçekleştirilmiştir (Turan, 2018: 43-44).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte yasama ve yürütme organları arasındaki ilişki ve bu organların yapısında değişikliklere gidilmiştir. Anayasa değişikliği ile yürütme organının, yasama organına karşı sorumluluğu sona ermiş, yürütmenin düalist yapısı bozularak monist (tekçi) bir yürütme organı düzenlenmiştir. Bu değişiklikler bakımından sistem, başkanlık sistemine benzemektedir. Öte yandan sistem yasama ve yürütme

organlarının iç içe olması, güçlü yürütmeyi öncelemesi, yasama ve yürütme organlarının seçimlerinin aynı zamanda yapılması gibi özellikler bakımından parlamenter sisteme benzemektedir. Bu nedenle yeni sistem, başkanlık sistemi ile parlamenter sistem arasında bir ‘‘melez sistem’’ olarak nitelendirilmektedir (Ataay, 2017: 78).

Öte yandan Gözler, sistemin kamuoyu nezdinde desteğini sağlamak amacı ile bir başkanlık sistemi olarak sunulmasını eleştirmektedir. Ona göre Anayasa hukuku literatüründe hükümet sistemleri, kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı sistemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuvvetler birliği sistemleri, kuvvetlerin yasama da birleştiği meclis hükümeti sistemi ile kuvvetlerin yürütme de birleştiği mutlak monarşi ve diktatörlüktür. Kuvvetler ayrılığı sistemleri ise sert kuvvetler ayrılığı olarak da isimlendirilen başkanlık sistemi ve yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemi olan parlamenter hükümet sistemidir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hangi kategoriye dahil olduğuna ilişkin görüşler ileri sürülmektedir. Anayasa değişiklik teklifinde bulunanlarca sistem, kamuoyuna bir ‘‘başkanlık sistemi’’ olarak tanıtılmıştır. Ancak Gözler’e göre Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi bir başkanlık sistemi değildir. Başkanlık sisteminde Başkan’ın, yasama organınca görevden alınması mümkün değilken, bu sistemde meclis kendi seçimlerini de yenilemek kaydıyla Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yenilenmesini sağlayabilir. Yine aynı şekilde Başkanlık sisteminde, Başkan yasama organına karşı değil halka karşı sorumludur, bu sistem de ise Cumhurbaşkanı hem halka hem de yasama organına karşı sorumludur. Başkanlık sisteminde yürütme, yasama organını feshedemezken, Cumhurbaşkanlığı sisteminde Cumhurbaşkanı kendi seçimlerini de yenilemek kaydıyla yasama organının seçimlerinin yenilenmesini sağlayabilir. Başkanlık sisteminde Başkan Yardımcıları halk tarafından seçilirken, Cumhurbaşkanı Yardımcıları ise Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Ayrıca Başkanlık sisteminde bakanların ve üst düzey kamu görevlilerinin atanması Senato’nun onayına tabiidir, yeni sistemde ise meclisin bakanların ve üst düzey kamu görevlilerinin atanmasında onayı aranmamaktadır. Son olarak Başkanlık sisteminde Başkan’ın, Kongre’nin kabul edeceği bütçeye ihtiyacı varken, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde bütçenin yasama organınca kabul edilmemesi durumunda eski bütçe yeniden değerlendirilerek artırılarak kullanılabilir (Gözler, 2020: 10-16). Bu farklılıklar nedeni ile Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bir başkanlık sistemi olarak ifade edilmesi isabetli görülmemektedir zira sistem yalnızca Türkiye’de uygulanıyor olması ve anayasa hukuku literatüründe yer almaması nedeni ile *sui generis* - kendine özgü- bir sistem olarak değerlendirilebilir.

2.5.1. Yasama Organındaki Değişiklikler

2017 Anayasa değişikliği ile birlikte yasama organında gerçekleştirilen değişiklikler şu şekilde sıralanabilir: TBMM üye sayısı 550'den, 600'e çıkarılmış, üye seçilme yaşı 25'den 18' düşürülmüştür. Ayrıca Milletvekili seçilebilme yeterliliğine ilişkin "askerlik hizmetini yapmış olma" koşulu "askerlik ile ilişkisi olmamak" şeklinde değiştirilmiştir. Milletvekili Genel Seçimlerinin ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin beş yılda bir aynı gün yapılması kararlaştırılmıştır (Korkmaz, 2020: 89).

Değişiklik Kanunu ile TBMM'nin yürütme organı olan ilişkileri ve denetim yolları da yeniden düzenlenmiştir. Değişiklik öncesinde TBMM'nin denetim yetkisini kullanabileceği araçlar; soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması iken değişiklikle birlikte yalnızca meclis araştırması ve genel görüşme korunmuş, soru yöntemi ise yalnızca Cumhurbaşkanı yardımcılara ve bakanlara yazılı soru ile sınırlandırılmıştır. Meclis araştırmasının açılabilmesi için gereken yeter sayıları arttırılarak, zorlaştırılmıştır (Coşkun, 2017: 13).

Yasamaya ilişkin bir diğer değişiklikte güvenoyunun kaldırılmasıdır. Klasik parlamenter sistemin bir özelliği olan güvenoyunun kaldırılması sistemin özellikleri bakımından bir zorunluluktur. Zira yeni sistemde kabine Meclis içerisinde çıkmadığı için güvenoyuna da ihtiyaç duyulmamıştır (Turan, 2018: 50).

Anayasa değişikliği ile birlikte TBMM'nin, bakanlar üzerindeki denetim yetkisi de kaldırılmıştır. Buna göre bakanlar Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta, görevden alınmakta ve ona karşı sorumlu olmaktadır. Bu şekliyle değişiklik başkanlık sistemine uygun olmakla birlikte, bakanların atanmasında yasama organının hiçbir işlevinin bulunmaması da başkanlık sisteminden farklı olduğunu göstermektedir (Coşkun, 2017: 12-13).

Yeni sistem ile birlikte Cumhurbaşkanına, yürütme yetkisi ile ilgili konularda TBMM adına "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" çıkarma yetkisi verilmiştir. Ancak bu yetkinin de sınırları çizilmiş, kanunlar ile Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda kanunların uygulanacağı hükmü getirilmiştir. Ayrıca temel haklar, siyasi haklar ve münhasıran kanunlarla düzenlenmesi gereken konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamayacaktır. Kararnamelerin denetimini ise Anayasa Mahkemesine bırakmıştır. Bu değişikliğin asıl önemi ise TBMM adına verilen bu yetkinin, yürütmeyi yasama karşısında güçlendirmesidir (Ataay, 2017: 80).

Yeni sistem ile birlikte 7140 sayılı Kanun ve 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanununda da değişikliğe gidilerek, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı gün yapılması kararlaştırılmakla birlikte hem Cumhurbaşkanının hem de TBMM'nin seçimleri

yenileyebileceği belirtilmektedir. Ancak bu yetki belli koşullara tabiidir. Seçimleri ister Cumhurbaşkanı ister TBMM yenilesin, iki organında seçimleri birlikte yapılacaktır. Aynı zamanda TBMM'nin seçimleri yenileyebilmesi için üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla karar vermesi gerekmektedir (Turan, 2018: 51).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi yasama-yürütme arasındaki dengeyi yürütme lehine güçlendirmektedir. Yeni sistem de TBMM'yi tatilleyen toplantıya çağırma yetkisi yalnızca Cumhurbaşkanına verilmektedir. Milletvekillerinin meclis başkanı aracılığı ile TBMM'yi toplantıya çağırabilme imkanı kaldırılmıştır. Yürütmeyi, yasama organı karşısında güçlendiren bir diğer değişiklik ise bütçe kanununda yapılan düzenlemelerdir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanan bütçenin TBMM tarafından süresi içinde yürürlüğe konamaması durumunda, geçici bütçe, bu bütçede yapılamazsa bir önceki yılın bütçesinin yeniden değerlendirilerek artırılarak yürürlüğe konulabilmesine kararlaştırılmıştır (Ataay, 2017: 81).

2.5.2. Yürütme Organındaki Değişiklikler

Anayasa değişikliği ile birlikte kabul edilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin en önemli özelliği, güçlü yürütmeyi önceleyen yapısıdır. Bu amaçla yürütme yetkisini kullanan Cumhurbaşkanının siyasal sistem içerisinde ki konumu güçlendirilmiştir. Bu sistemde yürütme yetkisini kullanan Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, geçerli oyların salt çoğunluğunu alarak beş yıl için halk tarafından seçilmektedir. İlk oylamada adayların geçerli oyların salt çoğunluğuna ulaşamaması halinde bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır, en çok oyu alan iki adayın yarıştığı bu oylama da geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilecektir. Bir kişinin en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilmesi öngörülmüştür. Ancak TBMM'nin erken seçim kararı alması durumunda ikinci döneminde olan mevcut Cumhurbaşkanı tekrar aday olabilecektir (Ataay, 2017: 79). İkinci oylamada yer alacak adaylardan birinin herhangi bir neden ile seçime katılamaması halinde ilk oylamada en çok oyu almış olan aday ikinci oylamaya katılır eğer ikinci oylama da tek aday kalmışsa seçim referandum şeklinde yapılır. Yapılan oylama da adayın geçerli oyların salt çoğunluğunu alamaması halinde yalnızca Cumhurbaşkanlığı seçimleri yenilenir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığına siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde geçerli oyların tek başına veya birlikte yüzde beşini almış siyasi partiler ve en az yüz bin seçmen aday gösterebilmektedir (Turan, 2018: 53).

Hükümet sistemi değişikliği ile birlikte Anayasanın 101. Maddesinde Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisi ile ilişkisinin kesilmesini zorunluluğu kaldırılmıştır. Böylece seçilen Cumhurbaşkanı bir parti üyesi olabilecek veya bir partinin genel başkanlığını temsil edebilecektir. Bu durum sistemin bir ‘partili cumhurbaşkanlığı sistemi’ olarak tanımlanmasında etkili olmuştur. Böylece bir kişi hem Cumhurbaşkanı hem de bir partinin genel başkanı olabilecektir (Korkmaz, 2016: 55)

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri parlamenter sistemde olduğu gibi ‘yasama, yürütme ve yargıya ilişkin görev ve yetkiler’ şeklinde bir sınıflandırmaya tabii tutulmamış tek başlık altında anayasa da belirlenmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanının yasamaya ilişkin görev ve yetkilerinde şu değişikliklere gidilmiştir: Ülkenin iç ve dış siyaseti ile ilgili olarak meclise mesaj vermek, TBMM’yi gerektiği hallerde toplantıya çağırarak ve TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar vermektir (Akçakaya ve Özdemir: 929).

Yürütmeye ilişkin görev ve yetkilerinde ise şu değişikliklere gidilmektedir: Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanları atamak ve görevlerine son vermek, üst düzey kamu yöneticilerini atamak ve görevlerine son vermek, bu yöneticilerin atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlemektir. Yürütmeye ilişkin değişiklikler de en çok tartışılan konu Cumhurbaşkanlığı kararnameleridir. Cumhurbaşkanıya verilen bu yetkinin meclisin işlevselliğine zarar vereceği, meclisi pasifleştirirken yürütmeye geniş yetkiler tanıdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Akçakaya ve Özdemir: 930). Ayrıca değişiklikle birlikte Cumhurbaşkanıya kanunların uygulamasını sağlamak ve kanunlara aykırı olmamak şartı ile yönetmelik çıkarma yetkisi verilmiştir (Turan, 2018: 59).

Yeni sistem ile birlikte Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamı oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanı Yardımcılarının sayısı Cumhurbaşkanınca belirlenmekte olup, Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın en önemli görevi (m.106) Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması durumunda Cumhurbaşkanlığı makamına vekalet etmektir. Öte yandan Cumhurbaşkanının ölüm vb. durumlarda görevini sürdürememesi halinde yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar makama vekalet eder ve Cumhurbaşkanıya ait yetkileri kullanır (Ataay, 2017: 79).

Cumhurbaşkanlığı makamına vekalet yetkisinin parlamenter sistemde meclis başkanına aitken Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı yardımcısına verilmesi, Başkanlık sisteminin temel prensiplerinden yasama ve yürütme organlarının birbirinden kesin sınırlarla ayrılmasına örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca bu sistemde yürütmenin temel kurumlarından biri olan bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve

yetkileri ile teşkilat yapılarının düzenlenmesi yetkisi Cumhurbaşkanlığı kararnameleri yoluyla yine Cumhurbaşkanına verilmektedir (Akçakaya ve Özdemir: 930).

Bir diğer değişiklik ise Cumhurbaşkanının sorumlulukları ile ilgilidir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilir. Verilen bu önerge meclis tarafından en geç bir ay içerisinde görüşülür ve üye tam sayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verilebilir. Yeni düzenleme ile birlikte Cumhurbaşkanı görevde olduğu süreçte işlemiş olduğu suçlardan ötürü görevi bittikten sonra da yargılanabilecektir. Hakkında soruşturma açılan Cumhurbaşkanı seçim kararı alamayacağı gibi AYM'nin Yüce Divan sıfatıyla yapacağı yargılama da seçilmeye engel bir suçtan mahkum olan Cumhurbaşkanının görevi sona erecektir (Turan, 2018: 58-59).

2.5.3. Yargı Organındaki Değişiklikler

2017 Anayasa değişikliği ile birlikte yargı alanında da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda anayasasının yargı yetkisini düzenleyen 9. maddesinde değişikliğe gidilmiş ‘‘yargının bağımsızlığı’’ ilkesine ‘‘tarafsızlık’’ ilkesi de eklenmiştir. Çoşkun'a göre hükümet sistemlerinin yasama ve yürütme ilişkileri açısından tasnif edilmesinin nedeni yargının hali hazırda tarafsız kabul edilmesidir. Dolayısıyla yargının bağımsızlığı ilkesi aynı zamanda tarafsızlığını da içerir. Ona göre anayasa değişikliğinde böyle bir maddeye ihtiyaç duyulmasının nedeni Türk siyasal yaşamında yargının hemen hemen her dönemde tartışmaların odağında bulunması ve taraflı davrandığına ilişkin şikayetlerin olmasıdır. Değişikliğe bu madde eklenerek yargının tarafsızlığı vurgulanmak istenmiştir (Çoşkun, 2017: 7).

Yeni hükümet sistemi ile birlikte yargı alanında yapılan bir diğer değişiklik ise Anayasa Mahkemesi'ne ilişkindir. Değişiklik ile birlikte AYM'nin üye sayısı 17'den 15'e düşürülmüştür. Bunun nedeni Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin (AYİM) kaldırılması ile AYM'de temsil edilen birer üyelerinin görevlerinin sona ermesidir. Ayrıca disiplin mahkemeleri dışında askeri mahkemelerin kurulamayacağı da hükme bağlanmıştır. Bu durumun tek istisnası ise savaş halinde, asker kişilerin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçların yargılmasını yapılabilme amacı ile askeri mahkemelerin kurulabilmesidir. Bu değişiklik ile birlikte askeri yargı Türk hukuk düzeninde kaldırılmıştır. Son olarak yargı alanına ilişkin en kapsamlı düzenlemelerden biri Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na (HSYK) ilişkindir. 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile HSYK'nın adı Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) olarak değiştirilmiş ayrıca üye sayısı 22'den 13'e,

daire sayısı 3'den 2'ye düşürülmüştür. Kurulun başkanlığı önceden olduğu gibi yine Adalet Bakanı tarafından temsil edilirken, Adalet Bakanlığı Müsteşarının doğal üyeliği de korunmuştur. Ancak 703 sayılı KHK ile bakanlık müsteşarlığı kadrosunun kaldırılması ile kurulun doğal üyesinin bakan yardımcısı olması kararlaştırılmıştır. Kurul, Adalet Bakanı'nın başkanlığında, Adalet Bakanlığının ilgili bakan yardımcısı, Cumhurbaşkanınca seçilen dört üye ve TBMM tarafından seçilen yedi üyeden oluşmaktadır. Üyelerin görev süresi ise dört yıl olarak belirlenmiştir (Turan, 2018: 51-52).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE SEÇMEN DAVRANIŞLARINA ETKİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumunu ardından 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile birlikte Parlamenter Hükümet Sisteminden, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak isimlendirilen yeni hükümet sistemine geçilmiştir. Bu hükümet sistemi değişikliği ile birlikte 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı ‘‘Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’’ 16 Mart 2018 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile birlikte 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanununa, 12. maddeden sonra gelmek üzere aşağıda yer alan 12/A maddesi eklenmiştir:

‘‘Seçim İttifakı

MADDE 12/A- Seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilir. İttifak yapan siyasi partiler, kendi aday listelerini verir. İttifak yaparak seçime katılma kararı alan siyasi partiler, seçimin başlangıç tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde, genel başkanların imzalarını ihtiva eden ittifak protokolünü Yüksek Seçim Kuruluna teslim eder. Aday listelerinin teslim edilmesi için belirlenen tarihten iki gün öncesine kadar, aynı usulle ittifak protokolünde değişiklik yapılabilir. İttifak protokolünde; siyasi partilerce belirlenmesi halinde, ittifak unvanı ve kanunlara aykırı olmayan diğer hususlar yer alır. Siyasi partiler, aday listelerinin teslim edilmesi için belirlenen tarihten üç gün öncesine kadar, Yüksek Seçim Kuruluna bildirimde bulunmak suretiyle ittifaktan vazgeçebilir. Bu durum, Yüksek Seçim Kurulunca aynı ittifak içerisindeki diğer siyasi partilere derhal bildirilir. Vazgeçme halinde, ittifak diğer partiler arasında devam eder. İttifaktan vazgeçmenin bildirilmesini takip eden gün saat 17.00’ye kadar, ittifak içerisindeki diğer siyasi partiler ittifak protokolünü değiştirebilir veya ittifaktan vazgeçebilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ile seçim ittifakına ilişkin diğer hususlar Yüksek Seçim Kurulunca belirlenir.’’

Bu değişiklik ile siyasi partilerin Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile Mahalli İdareler Seçimlerinde ittifak yapabilmelerinin ve ortak aday çıkarabilmelerinin önü açılmış, seçim pusulalarının ittifaklar doğrultusunda düzenlenebilmesine imkan tanınmıştır.

Aynı kanun değişikliği ile birlikte 2839 sayılı Kanunun 26. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine şu hüküm eklenmiştir:

‘‘İttifak yapan siyasi partiler, kuraya ittifak olarak dâhil edilir ve oy pusulasında yan yana yer alır. Bu partilerin ittifak içerisindeki sıraları da kurayla belirlenir. İttifak yapan siyasi partilerin sütunlarının üzerinde; kısa kenarı iki santimetre, uzun kenarı bu partilerin sütunlarının genişliği ile

sütunlarının aralığı toplamı kadar olan, dikdörtgen şeklinde ittifak unvanının yer alacağı ortak bir bölüm bulunur. İttifakın unvanı yoksa, ittifak unvanı bölümüne yalnız “İTTİFAK” ibaresi yazılır. Unvanı olmayan ittifakın birden fazla olması halinde, bunlar başvuru sırasına göre numaralandırılır. İttifak unvanı bölümü ile aralarındaki boşluk dâhil ittifak yapan siyasi partilerin sütunlarının tamamı ittifak alanıdır.”

2939 sayılı Kanununun 29. maddesinin birinci fıkrasına aşağıdaki hüküm eklenmiştir:

“Ancak aynı ittifak içerisindeki siyasi partilerin her birinin geçerli oyu; ittifakı oluşturan siyasi partilerin o seçim çevresinde tek başına aldıkları oy sayısına, ittifakın ortak oylarından gelen payın ilave edilmesiyle elde edilir. İttifak yapan her bir partiye ortak oylardan gelen pay; ittifak yapan siyasi partilerin tek başına aldıkları oyun bu partilerin toplam oyuna bölünmesi ile elde edilen katsayının ittifakın ortak oyu ile çarpımı sonucu elde edilir.”

2839 sayılı Kanununun 34. maddesine şu hüküm eklenmiştir:

“İttifakın elde edeceği milletvekili sayısının hesaplanmasında, ittifak yapan siyasi partilerin toplam oyu esas alınır. İttifakın elde ettiği toplam milletvekili sayısı, ittifak yapan siyasi partiler arasında her birinin aldığı geçerli oy sayısı esas alınarak bu maddede ki usule göre paylaşılır.”

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte 7102 sayılı Kanun ile siyasi partiler Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile Mahalli İdareler Seçimlerine ittifaklar kurarak katılabilmekte ve ortak adaylar çıkarabilmektedirler. Bu araştırmanın amacı Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik seçmen algısını ortaya koymak ve 7102 sayılı kanun değişikliği ile birlikte siyasi partilerin seçimlerde ittifaklar kurabilmelerinin seçmenlerin oy verme davranışlarına olan etkisini belirlemektir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Araştırma konusuna ilişkin literatür incelendiğinde hükümet sistemleri üzerine birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar genellikle başkanlık sistemi ve parlamenter sistem gibi uzun yıllardır uygulanmakta olan hükümet sistemlerinin özelliklerine, uygulanmasına ve karşılaştırmasına yönelik araştırmalardır. Aynı şekilde literatür de seçmen davranışları ve seçmen davranışlarına etki eden faktörlere yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu araştırma ile hedeflenen hükümet sistemi değişikliğinin ve bu değişikliğe paralel olarak hayata geçirilen yasal düzenlemelerden biri olan 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile seçim sistemimize dahil edilen “ittifak” olgusunun, seçmen davranışlarına olan etkisini belirlemektir.

Bu kapsamda nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket yöntemi, Türkiye’de yaşayan bütün seçmenlere ulaşılmasının yaratmış olduğu maddi ve zamansal imkansızlıklar nedeni ile yalnızca Kütahya ili merkezinde yaşayan seçmenlere uygulanmıştır.

3.3. Araştırmanın Metodolojisi

Bu bölümde araştırmanın evren ve örnekleme süreci, veri toplama yöntemi ve araçları, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği, araştırmanın hipotezleri ve son bölümde araştırma da elde edilen bulgular ve analizlerine yer verilmektedir.

3.3.1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme Süreci

Uygulanan nicel yöntem kapsamında araştırmanın evrenini Kütahya il merkezinde yaşayan seçmenler oluşturmaktadır. 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri istatistiklerine bakıldığında Kütahya il merkezinde oy kullanma yeterliliğine sahip seçmen sayısı 425.741 kişidir (<https://www.yzk.gov.tr/tr/istatistik/5644>).

Bu bağlamda nicel araştırma kapsamında toplam 421 anket uygulanmıştır. Bu anketlerden kontrol ve mantık hatası nedeni ile 19 tanesi veri setinden çıkartılarak geriye kalan 401 anket, veri setinde kullanılmış olup nicel araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

3.3.2. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Araştırmada siyasal ürünün tüketicisi konumunda bulunan seçmenlerin, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik algılarını tespit etmek ve hükümet sistemi değişikliğine paralel olarak çıkartılan 7102 sayılı Kanun ile siyasi partilerin Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri ile Mahalli İdareler Seçimlerinde ittifak kurabilmelerinin, seçmenlerin oy verme davranışlarına ne yönde etki ettiğini belirleyebilmek amacı ile bir nicel araştırma yöntemi olan yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır. Anket sorularının hazırlanmasında ve ölçeğin geliştirilmesinde ilgili literatür taranmış, katılımcılara yöneltilen sorular ilgili alan yazının incelenmesinden sonra belirlenmiştir. Katılımcılara yöneltilen anket soruları, akademik kurallara ve etiğe uygunluğu bakımından değerlendirilmesi amacıyla iki uzman tarafından incelendikten sonra uygulanmıştır.

Araştırma verilerinin elde edilmesinde kullanılan anket formu 4 bölümden ve 30 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve aylık geliri gibi demografik özelliklerini belirleyecek sorular yöneltilmiştir. Anket formunun ikinci bölümün de katılımcıların hükümet sistemi tercihlerini, Türkiye'nin en büyük sorununa yönelik düşüncelerini, bir siyasi partiye oy verirken önem verdikleri unsurları ve seçim ittifaklarının oy verme davranışlarını hangi yönde etkilediğine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Üçüncü bölümde katılımcıların, siyasal katılım düzeyini ölçmek amacıyla bir siyasi partiye, sivil toplum kuruluşuna ve/veya sendikaya üye olup olmadığı, Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekiliği genel seçimleri ile yerel seçimlerde oy kullanıp kullanmadığı sorulmuş aynı zamanda sistem değişikliğine yönelik algılarını ölçmek amacıyla

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin Türkiye için uygun bir yönetim modeli olup olmadığı ve olağanüstü dönemler de başarılı olup olmadığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Anketin dördüncü bölümü ise 5’li Likert ölçeğinde Kesinlikle Katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum(3), Katılıyorum(4) ve Kesinlikle Katılıyorum(5) cevaplarını içeren 12 sorudan oluşmaktadır. Bu bölümde ilk altı soru katılımcıların Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik algılarını, diğer altı soru ise seçim ittifaklarına yönelik algılarını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma verileri Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak elde edilmiş ve elde edilen veriler, SPSS (Statistical Packages for Social Sciences) 22.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.3.3. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Akademik araştırmaların güvenilirliği ve iç tutarlılığını ölçmek üzere en yaygın olarak kullanılan yöntem Cronbach’s Alfa yöntemidir. Bu yöntem de araştırma sonucunda el edilen katsayının 0.70 oranında büyük olması araştırma ölçeğinin güvenilir olduğunu göstermektedir (Hair vd, 1998: 117-118).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ve seçmen davranışlarına etkisine yönelik bu araştırma da Cronbach’s Alfa değeri %90.9 olarak hesaplanmıştır. Bu oran araştırma da kullanılan ölçeğin yüksek derece de güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri alan yazını incelenerek oluşturulmuş olup, aşağıda ki gibi sıralanmaktadır:

H1=Seçmenler açısından Türkiye’nin en önemli sorunu ekonomidir.

H2=Seçmenler açısından Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi Türkiye için en uygun yönetim modelidir.

H3=Seçmenler olağanüstü dönemlerde Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini başarılı bulmaktadır.

H4=Seçmenler açısından Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmelidir.

H5=Seçmenler açısından Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi başarılı bir sistemdir.

H6=Seçmenlerin cinsiyetleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik algılarını etkilemektedir.

H7=Seçmenlerin yaşları, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik algılarını etkilemektedir.

H8=Seçmenlerin eğitim düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik algılarını etkilemektedir.

H9=Seçmenlerin gelir düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik algılarını etkilemektedir.

H10=Seçmenlerin cinsiyetleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığına yönelik algılarını etkilemektedir.

H11=Seçmenlerin yaşları, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığına yönelik algılarını etkilemektedir.

H12=Seçmenlerin eğitim düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığına yönelik algılarını etkilemektedir.

H13=Seçmenlerin gelir düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığına yönelik algılarını etkilemektedir.

H14=Seçmenlerin cinsiyetleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yasama organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H15=Seçmenlerin yaşları, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yasama organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H16=Seçmenlerin eğitim düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yasama organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H17=Seçmenlerin gelir düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yasama organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H18=Seçmenlerin cinsiyetleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yürütme organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H19=Seçmenlerin yaşları, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yürütme organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H20=Seçmenlerin eğitim düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yürütme organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H21=Seçmenlerin gelir düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yürütme organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H22=Seçmenlerin cinsiyetleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yargı organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H23=Seçmenlerin yaşları, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yargı organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H24=Seçmenlerin eğitim düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yargı organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H25=Seçmenlerin gelir düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yargı organını güçlendirdiğine yönelik algılarını etkilemektedir.

H26=Seçmenlerin cinsiyetleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olduğuna yönelik algılarını etkilemektedir.

H27=Seçmenlerin yaşları, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olduğuna yönelik algılarını etkilemektedir.

H28= Seçmenlerin eğitim düzeyleri, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olduğuna yönelik algılarını etkilemektedir.

H29=Seçmenlerin gelir durumları, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olduğuna yönelik algılarını etkilemektedir.

H30=Seçmenlerin bir siyasi partiye oy verirken önem verdikleri en önemli unsur partinin hizmetleridir.

H31=Seçmenler siyasi partilerin seçime ittifaklar kurarak katılmaları nedeni ile kendi partisinin adayını ve ittifak adayını desteklemektedir.

H32=Seçmenler 7102 sayılı Kanun değişikliği hakkında bilgi sahibidir.

H33=Seçmenlerin parti bağlılıkları, siyasi partilerin seçime ittifaklar kurarak katılmaları nedeni ile güçlenmektedir.

H34=Seçmenler açısından siyasi partilerin seçime ittifaklar kurarak katılmaları siyasal kutuplaşmayı arttırmaktadır.

H35=Seçmenler açısından siyasi partilerin seçime ittifaklar kurarak katılmaları demokrasinin gelişmesi bakımından önemlidir.

H36=Seçmenler açısından siyasi partilerin seçime ittifaklar kurarak katılmaları gerekmektedir.

H37=Seçmenler açısından siyasi partilerin seçime ittifaklar kurarak katılmaları, ittifak içindeki partilerin yararındadır.

3.4. Araştırma Verilerinin Analizi ve Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırma da elde edilen bulgular üç başlık altında incelenmektedir. İlk başlıkta katılımcıların sosyo demografik özelliklerine yönelik bulgular, ikinci başlıkta Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine ilişkin seçmen algısına yönelik bulgular ve son bölüm de siyasi partiler arası seçim ittifaklarına ilişkin seçmen algısına yönelik bulgular üzerinden değerlendirme yapılmaktadır.

3.4.1. Katılımcılara Ait Sosyo Demografik Bulgular

Araştırmanın bu kısmında katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ile gelir durumu gibi sosyo demografik özellikleri ve siyasal katılım düzeylerine ilişkin bulgular aşağıdaki tablo da gösterilmektedir.

Tablo 3. 1 Katılımcıların Sosyo Demografik Özellikleri

	f	(%)
Cinsiyet		
Erkek	221	52,6
Kadın	190	47,4
Yaş		
18-29 arası	177	44,1
30-40 arası	101	25,2
41-50 arası	72	18,0
51-60 arası	35	8,7
61 yaş ve üstü	16	4,0
Medeni Durum		
Evli	189	47,1
Bekar	210	52,4
Diğer	2	0,5
Eğitim Durumu		
İlkokul	11	2,7
Ortaokul	12	3,0
Lise	65	16,2
Ön lisans	50	12,5
Lisans	191	47,6
Lisansüstü	72	18,0
Gelir Durumu (Aylık)		
0-1000	55	13,7
1001-2000	51	12,7
2001-4000	112	27,9
4001-6000	113	28,2
6001 ve üstü	70	17,5
Siyasi parti, sivil toplum kuruluşu ve/veya sendikaya üye olma		
Evet	145	36,2
Hayır	256	63,8
Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oy kullanma		
Evet	359	89,5
Hayır	42	10,5
Milletvekili genel seçimlerinde oy kullanma		
Evet	350	87,3
Hayır	51	12,7
Yerel seçimlerde oy kullanma		
Evet	361	90,0
Hayır	40	10,0
Toplam	401	100

Tablo 3.1 incelendiğinde katılımcıların yüzde 52.6'sı erkek, yüzde 47.4'ü kadın seçmenlerden oluşmaktadır. Ankete katılan seçmenlerin yaş dağılımı incelendiğinde yüzde 44.1'inin 18-29 yaş, yüzde 25.2'sinin 30-40 yaş, yüzde 18'inin 41-50 yaş, yüzde 8.7'sinin 51-60 ve yüzde 4'ünün 61 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Katılımcıların yüzde 52.4'ü bekarken, yüzde 46.9'u evli ve yüzde 0.7'si ise boşanmıştır. Ankete katılan seçmenlerin eğitim durumları incelendiğinde yüzde 47.6'sının lisans, yüzde 18'inin lisansüstü, yüzde 16.2'sinin lise, yüzde 12.5'inin ön lisans, yüzde 3'ünün ortaokul ve yüzde 2.7'sinin ilkokul eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların gelir durumları incelendiğinde yüzde 28.2'sinin 4001-6000, yüzde 27.9'unun 2001-4000, yüzde 17.5'inin 6001 ve üstü, yüzde 13.7'sinin 0-1000 ve yüzde 12.7'sinin 1001-2000 TL arası gelire sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca seçmenlerin yüzde 36.1'inin bir siyasi partiye, sivil toplum kuruluşuna ve/veya sendikaya üye olduğu, yüzde 63.9'unun ise ilgili yerlere üye olmadığı görülmektedir. Katılımcıların yüzde 89.5'i Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, yüzde 87.3'ünün Milletvekili Genel seçimlerinde ve yüzde 90'ı Mahalli İdareler seçimlerinde oy kullanmıştır. Bu verilere bakıldığında araştırmaya katılan seçmenlerin siyasal katılım düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılara Türkiye'nin en önemli sorununun ne olduğu sorulmuş elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 2 Türkiye'nin En Önemli Sorununa İlişkin Seçmen Tercihleri

	f	(%)
Terör	107	26,7
Ekonomi	167	41,6
Kutuplaşma	27	6,7
Eğitim	51	12,7
Sağlık	5	1,2
Özgürlükler	23	5,7
Göç	11	2,7
Diğer	11	2,7
Toplam	401	%100

Tablo 3.2 incelendiğinde seçmenlerin yüzde 41.6'sı ekonomi, yüzde 26.7'si terör, yüzde 12.7'si eğitim, yüzde 6.7'si kutuplaşma, yüzde 5.7'si özgürlükler, yüzde 2.7'si göç, yüzde 2.7'si diğer ve yüzde 1.2'si sağlık cevabını vermiştir. Bu durum ekonominin

seçmenlerin çoğunluğu tarafından Türkiye'nin en büyük sorunu olarak kabul edildiğini göstermektedir.

3.4.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde seçmenlerin Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik algılarının ne olduğuna ilişkin saha araştırmasından elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu bağlamda ilk olarak katılımcılara kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği sistemlerinin yer aldığı ve bu sistemler içerisinde Türkiye için en uygun yönetim sisteminin hangisi olduğuna ilişkin bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların Türkiye için en uygun yönetim sisteminin hangisi olduğuna yönelik tercihleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 3 Türkiye İçin En Uygun Yönetim Sistemine İlişkin Seçmen Tercihleri

	f	(%)
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi	178	44,4
Parlamente Hükümet Sistemi	155	38,7
Başkanlık Hükümet Sistemi	29	7,2
Yarı Başkanlık Sistemi	11	2,7
Meclis Hükümet Sistemi	28	7,0
Toplam	401	% 100

Tablo 3.3 incelendiğinde, seçmenlerin yüzde 44.4'ü Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin Türkiye için en uygun yönetim sistemi olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların yüzde 38.7'si Parlamente hükümet sistemi, yüzde 7.2'si Başkanlık hükümet sistemi, yüzde 7'si Meclis hükümeti sistemi ve yüzde 2.7'si ise Yarı başkanlık sisteminin Türkiye için en uygun yönetim sistemi olduğunu düşünmektedir.

Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik seçmen algısını belirleyebilmek amacıyla, sistemin olağanüstü dönemlerde seçmenler tarafından başarılı bulunup bulunmadığına ilişkin soru yöneltilmiş, elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 4 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Olağanüstü Dönemlerde Başarısına İlişkin Seçmen Tercihleri

Olağanüstü dönemlerde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?	f	(%)
Evet	190	%47,3
Hayır	211	%52,7

Olağanüstü dönemlerde Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik seçmen algısı Tablo 3.4 de gösterilmektedir. Buna göre seçmenlerin yüzde 47.3'ü olağanüstü

dönemlerde Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarılı olduğunu, yüzde 52,7'si başarısız olduğunu belirtmektedir.

Tablo 3. 5 Cumhurbaşkanı'nın Seçim Usulüne İlişkin Seçmen Tercihleri

Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmeli midir?	f	(%)
Evet	157	%84,4
Hayır	29	%15,6

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte parlamenter hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı'nın, yasama organı tarafından seçilme usulü terk edilmiş ve halk tarafından seçilmesi benimsenmiştir. Bu bağlamda saha araştırmasında gözlemlenen tercihler doğrultusunda katılımcılara uygulanan ankete Tablo 3.5'te yer alan soru eklenmiş ve katılımcıların yüzde 84,4'ü Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesini desteklediği, yüzde 15,6'sının ise desteklemediği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında katılımcıların Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik algılarını ölçebilmek amacıyla 5'li Likert ölçeğinde Kesinlikle Katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum(3), Katılıyorum(4) ve Kesinlikle Katılıyorum(5) cevaplarını içeren altı adet soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3. 6 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	(%)	f	(%)	f	(%)	f	(%)	f	(%)
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başarılı bir sistemdir.	121	30,1	111	27,6	24	6,3	58	14,4	87	21,6
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bırakmaktadır.	57	14,2	93	23,1	99	24,9	101	25,1	51	12,7
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasamayı güçlendirmektedir.	106	26,4	126	31,4	47	11,8	77	19,2	45	11,2
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürütmeyi güçlendirmektedir.	79	19,7	96	23,9	26	6,7	113	28,7	87	21,6
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yargıyı güçlendirmektedir.	120	29,9	118	29,4	42	10,6	76	18,9	45	11,2

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hızlı karar alma da etkilidir.	67	16,7	98	24,4	45	11,4	102	25,4	89	22,1
--	----	------	----	------	----	------	-----	------	----	------

Tablo 3.6 incelendiğinde, katılımcılara Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini başarılı bulup bulmadıkları sorulmuş, seçmenlerin yüzde 30.1'i kesinlikle katılmıyorum ve yüzde 27.6'ı katılmıyorum cevabını vermiştir. Aynı soruya kesinlikle katılıyorum cevabını veren seçmenlerin yüzdesi 21.6, katılıyorum cevabını veren seçmenlerin yüzdesi ise 14.4'tür. Bu değerlere bakıldığında seçmenler nezdinde Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini başarılı bir sistem olarak değerlendirilmemektedir.

Katılımcılara Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bırakıp bırakmadığı sorulmuş, seçmenlerin yüzde 14.2'si kesinlikle katılmıyorum, yüzde 23.1'i ise katılmıyorum cevabını vermiştir. Aynı soruya katılıyorum cevabını verenlerin yüzdesi 25.1 ve kesinlikle katılıyorum cevabını verenlerin yüzdesi ise 12.7'dir. Değerlere bakıldığında seçmenler, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığını düşünmektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yasama organını güçlendirdiğine kesinlikle katılmayan seçmenlerin yüzdesi 26.4, katılmıyorum cevabını veren seçmenlerin yüzdesi ise 31.4'tür. Aynı soruya seçmenlerin yüzde 19.2'si katılıyorum, yüzde 11.2'si kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Görüldüğü üzere seçmenler, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yasamayı güçlendirmede görüşündedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yürütme organını güçlendirdiğine kesinlikle katılmayan seçmenlerin yüzdesi 19.7, katılmıyorum cevabını veren seçmenlerin yüzdesi ise 23.9'dur. Aynı soruya seçmenlerin yüzde 28.7'si katılıyorum, yüzde 21.6'sı kesinlikle katılıyorum cevabını vermektedir. Verilere bakıldığında seçmenler, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte yürütme organının güçlendiğini belirtmektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yargı organını güçlendirdiğine kesinlikle katılmayan seçmenlerin yüzdesi 29.9 iken, katılmayan seçmenlerin oranı ise yüzde 29.4'tür. Aynı soruya seçmenlerin 18.9'u katılıyorum, yüzde 11.2'si ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermektedir. Veriler incelendiğinde seçmenlerin büyük bir çoğunluğu, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yargıyı güçlendirmede düşünmektedir. Araştırma verileri incelendiğinde devletin üç temel organı olan yasama, yürütme ve yargı organları arasında hükümet sistemi değişikliğinin seçmenler nezdinde en olumsuz etkisinin yargı alanında olduğu görülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olup olmadığına ilişkin soruya seçmenlerin yüzde 16.7'si kesinlikle katılmıyorum, yüzde 24.4'ü katılmıyorum cevabını vermiş, aynı soruya seçmenlerin yüzde 25.4'ü katılıyorum ve yüzde 22.1'i kesinlikle katılıyorum cevabını vermektedir. Verilere bakıldığında seçmenler, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olduğu görüşündedir.

Tablo 3. 7 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik T Testi

Seçmenlerin Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik algıları	Erkek (n=211)		Kadın (n=190)		Bağımlı İki Grup T Testi		
	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	F	Sd.	Anl. (Sig.)
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başarılı bir sistemdir.	2,93	1,35	3,04	1,12	-,871	401	.038
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bırakmaktadır.	2,70	1,44	2,43	1,23	2,016	401	.044
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasamayı güçlendirmektedir.	3,22	1,53	2,92	1,39	2,096	401	.037
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürütmeyi güçlendirmektedir.	2,66	1,43	2,35	1,30	2,271	401	.024
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yargıyı güçlendirmektedir.	3,28	1,51	2,93	1,31	2,534	401	.012
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hızlı karar alma da etkilidir.	3,38	1,43	3,28	1,22	0,710	401	.478

Tablo 3.7 incelendiğinde, seçmenlerin Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarılı bir sistem olduğu hakkındaki görüşleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($f=-,871$; $p<.05$). Kadın seçmenlerin Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik algıları (A.O=3,04), erkek seçmenlere göre (A.O=2,93) daha olumludur. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığı görüşü ile cinsiyet değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki vardır ($f=2,016$; $p<.05$). Erkek seçmenlerin sistemin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığına yönelik algıları (A.O=2,70), kadın seçmenlere (A.O=2,43) oranla daha olumludur. Bununla birlikte sistemin devletin üç organı olan yasama ($f=2,096$; $p<.05$), yürütme ($f=2,271$; $p<.05$) ve yargı ($f=2,534$; $p<.05$) organlarına etkisine yönelik seçmen algısı ile cinsiyet değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Erkek seçmenlerin, kadın seçmenlere oranla sistem değişikliği ile birlikte yasama (A.O=3,22), yürütme (A.O=2,66) ve yargı (A.O=3,28) organlarının güçlendiğine ilişkin algıları kadın seçmenlere oranla daha olumludur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olduğuna ilişkin seçmen algısı ile cinsiyet değişkeni arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($f=0,710$; $p>.05$).

Tablo 3. 8 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Yaş Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik Anova Testi

Yaş	18-29 (n=177)		30-40 (n=101)		41-50 (n=72)		51-60 (n=35)		61 ve üstü (n=16)		Anova Testi	
	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	F	Anl. (Sig.)
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başarılı bir sistemdir.	3,19	1,25	2,81	1,12	2,75	1,26	2,85	1,24	3,18	1,60	2,636	,034
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bırakmaktadır.	2,17	1,12	2,82	1,35	2,79	1,44	3,08	1,57	3,31	1,62	8,123	,000
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasamayı güçlendirmektedir.	2,93	1,39	3,15	1,43	3,12	1,58	3,31	1,60	3,56	1,75	1,183	,318
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürütmeyi güçlendirmektedir.	2,09	1,16	2,80	1,34	2,76	1,41	3,05	1,62	3,25	1,73	9,015	,000
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yargıyı güçlendirmektedir.	2,88	1,28	3,28	1,45	3,26	1,51	3,37	1,59	3,50	1,75	2,343	,054
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hızlı karar alma da etkilidir.	3,26	1,31	3,46	1,32	3,16	1,35	3,34	1,43	4,12	1,31	2,054	,086

Tablo 3.8 incelendiğinde, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($f=2,636$; $p<.05$). 18-29 yaş (A.O=3,19) arası seçmenlerin hükümet sisteminin başarısına yönelik algıları, 30-40 yaş (A.O=2,81) ve 41-50 yaş (A.O=2,75) arası seçmenlere kıyasla daha olumludur. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığı ifadesi ile yaş değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki vardır ($f=8,123$; $p<.05$). Sistemin partileri seçimlerde ittifak kurmak zorunda bıraktığı algısı 18-29 yaş arası (A.O=2,17) seçmenler de diğer yaş gruplarına mensup seçmenlere kıyasla en düşüktür. Ayrıca sistem ile birlikte yürütme organının güçlendiği algısı ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir ilişki olduğu görülmekle birlikte ($f=9,015$; $p<.05$), 18-29 yaş arası seçmenler de (A.O=2,09) diğer yaş gruplarına mensup seçmenlere kıyasla sistem değişikliği ile birlikte yürütmenin güçlendiği algısının en düşük olduğu görülmektedir. Hükümet sistemi değişikliği ile birlikte yasama ($f=1,183$; $p>.05$) ve yargı organının güçlendiği ($f=2,343$; $p>.05$) ayrıca sistemin hızlı karar alma da etkili olduğu ($f=2,054$; $p>.05$) algısı ile yaş değişkeni arasında ise istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. 9 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Eğitim Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik Anova Testi

Eğitim	İlkokul (n=11)		Ortaokul (n=12)		Lise (n=65)		Ön Lisans (n=50)		Lisans (n=191)		Lisansüstü (n=72)		Anova Testi	
	Ort	Ss.	Ort	Ss.	Ort	Ss.	Ort	Ss.	Ort	Ss.	Ort	Ss.	F	Anl. (Sig.)
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başarılı bir sistemdir.	3,09	1,22	2,58	1,50	2,93	1,28	2,72	1,21	3,06	1,28	3,08	1,11	,965	,439
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bırakmaktadır.	3,72	1,42	3,25	1,60	2,95	1,49	2,72	1,48	2,40	1,25	2,27	1,14	4,808	,000
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasamayı güçlendirmektedir.	4,00	1,26	3,50	1,56	3,24	1,51	2,92	1,58	3,09	1,46	2,79	1,34	1,911	,091
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürütmeyi güçlendirmektedir.	4,00	1,26	3,16	1,64	3,00	1,42	2,64	1,49	2,30	1,30	2,23	1,15	6,644	,000
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yargıyı güçlendirmektedir.	4,09	1,37	3,33	1,55	3,29	1,56	3,04	1,53	3,05	1,35	3,01	1,38	1,460	,202
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hızlı karar alma da etkilidir.	4,09	1,22	4,00	1,20	3,43	1,33	2,88	1,46	3,34	1,35	3,33	1,16	2,563	,027

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik seçmen algısı ile eğitim değişkeni arasındaki ilişki Tablo 3.9’de gösterilmektedir. Veriler incelendiğinde, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığı ($f=4,808$; $p<.05$), yürütmeyi güçlendirdiği ($f=6,644$; $p<.05$) ve sistemin hızlı karar alma da etkili olduğu ($f=2,563$; $p<.05$) algısı ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sistem değişikliğinin partileri seçimlerde ittifak kurmak zorunda bıraktığı algısı, ilkökul eğitim düzeyine (A.O=3,72) sahip seçmenlerde, ön lisans (A.O=2,72), lisans (A.O=2,40) ve lisansüstü (A.O=2,27) eğitim düzeyine sahip seçmenlere kıyasla daha yüksektir. Hükümet sisteminin yürütme organını güçlendirdiği algısı ile eğitim değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki vardır ($f=6,644$; $p<.05$). Sistem değişikliği ile birlikte yürütme organının güçlendiği algısı ilkökul eğitim düzeyine sahip seçmenler de (A.O=4,00), daha yüksek eğitim

düzeylerine sahip seçmenlere kıyasla daha olumludur. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hızlı karar alma da etkili olduğu algısı ile eğitim değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki gözlemlenmektedir ($f=2,563$; $p<.05$). Sistemin hızlı karar alma da etkili olduğu algısı ön lisans eğitim düzeyine ($A.O=2,88$) sahip seçmenler de diğer eğitim düzeylerine sahip seçmenlere kıyasla en düşüktür. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısı ($f=,965$; $p>.05$), yasama ($f=1,911$; $p>.05$) ve yargı ($f=1,460$; $p>.05$) organlarını güçlendirdiği algısı ile eğitim değişkeni arasında ise istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. 10 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Seçmen Algısı ile Gelir Değişkeni Arasındaki İlişkiye Yönelik Anova Testi

Gelir	0-1000 (n=55)		1001-2000 (n=51)		2001-4000 (n=112)		4001-6000 (n=113)		6001 ve üstü (n=70)		Anova Testi	
	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	F	Anl. (Sig.)
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başarılı bir sistemdir.	3,10	1,38	3,56	1,98	2,82	1,17	2,93	1,29	2,82	1,25	3,805	,005
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bırakmaktadır.	2,54	1,31	2,23	1,08	2,58	1,33	2,73	1,45	2,55	1,41	1,209	,307
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasamayı güçlendirmektedir.	2,83	1,39	3,21	1,31	2,91	1,41	3,35	1,55	3,01	1,56	1,877	,114
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürütmeyi güçlendirmektedir.	2,49	1,38	1,96	1,09	2,54	1,36	2,75	1,45	2,54	1,37	2,970	,019
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yargıyı güçlendirmektedir.	2,83	1,31	2,94	1,19	2,90	1,45	3,50	1,41	3,20	1,55	3,577	,007
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hızlı karar alma da etkilidir.	3,09	1,29	3,58	1,00	3,24	1,31	3,61	1,38	3,05	1,47	3,141	,015

Tablo 3.10 incelendiğinde, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısı ile gelir değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($f=3,805$; $p<.05$). Veriler incelendiğinde, 1001-2000 arası gelir düzeyine ($A.O=3,56$) sahip seçmenlerin, daha üst gelir düzeylerine sahip seçmenlere kıyasla Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini daha başarılı bulduğu görülmektedir. Ayrıca sistem değişikliği ile birlikte yürütme organının güçlendiğine yönelik algı ile seçmenlerin gelir düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($f=2,970$; $p<.05$). 1001-2000 arası gelir düzeyine ($A.O=1,96$) sahip seçmenlerde, diğer gelir

düzeylerine sahip seçmenlere kıyasla hükümet sistemi değişikliği ile birlikte yürütme organının güçlendiği algısı en düşüktür. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte yargı organının güçlendiği ($f=3,577$; $p<.05$) ve sistemin hızlı karar almada etkili olduğu ($f=3,141$; $p<.05$) algısı ile gelir değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Hükümet sistemi ile birlikte yargı organının güçlendiği algısı, 4001-6000 arası gelire sahip seçmenler ($A.O=3,50$) ile 6001 ve üstü gelire sahip seçmenler de ($A.O=3,20$) daha alt gelir düzeyine sahip seçmenlere göre daha yüksektir. Ayrıca sistemin hızlı karar alma da etkili olduğu algısı, 4001-6000 arası gelir düzeyine sahip seçmenler ($A.O=3,61$) ile 1001-2000 arası gelir düzeyine sahip seçmenlerde ($A.O=3,58$) diğer gelir düzeylerine sahip seçmenlere kıyasla daha yüksektir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığı ($f=1,209$; $p>.05$) ve sistemle birlikte yasama organının güçlendiği ($f=1,877$; $p>.05$) algısı ile gelir düzeyi arasında ise istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

3.4.3. Siyasi Partiler Arası Seçim İttifaklarına İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde siyasi partilerin seçimlerde ittifak kurabilmelerinin seçmen davranışlarını ne yönde etkilediğini ortaya koyabilmek amacıyla araştırma verilerinden elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu kısımda ilk olarak seçmenlerin bir siyasi partiye oy verirken önem verdikleri unsurlara yönelik bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3. 11 Seçmenlerin Bir Partiye Oy Verirken Önem Verdiği Unsurlar

	f	(%)
Partinin lideri	99	24,7
Partinin adayları	9	2,2
Partinin ideolojisi	94	23,4
Partinin hizmetleri	171	42,6
Partinin programı ve tüzüğü	18	4,5
Partinin kadrosu	7	1,7
Diğer	3	0,7
Toplam	401	% 100

Tablo 3.11 incelendiğinde seçmenlerin yüzde 42.6'sının bir siyasi partiye oy verirken önem verdiği en önemli unsurun partinin hizmetleri olduğu görülmektedir. Seçmenlerin yüzde 24.7'si partinin liderinin, yüzde 23.4'ü partinin ideolojisinin, yüzde 4.5'i partinin programı ve tüzüğünün, yüzde 2.2'si partinin adaylarının yüzde 1.7'si partinin kadrosunun ve yüzde 0.7'si subjektif unsurların oy verme davranışındaki en önemli unsur olduğunu belirtmektedir.

Tablo 3. 12 Siyasi Partiler Arası İttifakların Seçmenlerin Oy Verme Davranışlarına Etkisi

	f	(%)
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları oy verme davranışını etkilemedi	153	38,2
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile ittifak yapan partilere oy vermedim	26	6,5
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile kendi partimin adayını ve ittifak adayını destekledim	158	39,4
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile kendi partimin adayını destekledim fakat ittifak adayını desteklemedim	41	10,2
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile başka partilere/adaylara destek verdim	10	2,5
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile oy kullanmadım	13	3,2
Toplam	401	% 100

Araştırma kapsamında seçmenlere, siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapabilmelerinin oy verme davranışlarında nasıl bir değişiklik yarattığına ilişkin bulgular Tablo 3.12’de yer almaktadır. Seçmenlerin yüzde 39.4’ü siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile kendi partisinin adayını ve ittifak adayını desteklemektedir. Seçmenlerin yüzde 38.2’si siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının oy verme davranışını etkilemediğini belirtmektedir. Seçmenlerin yüzde 10.2’si siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile kendi partisinin adayını desteklemiş fakat ittifak adayını desteklememiştir. Katılımcıların yüzde 6.5’i siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile ittifak yapan partilere oy vermemiş, yüzde 3.2’si siyasi partilerin ittifak yapmaları nedeni ile tepki koyarak seçimler de oy kullanmamış ve son olarak yüzde 2.5’i siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile başka partilere/adaylara oy vermiştir.

Araştırma kapsamında siyasi partilerin seçimlerde ittifak kurabilmelerinin seçmen davranışlarını ne yönde etkilediğini ortaya koyabilmek amacıyla katılımcılara 5’li Likert ölçeğinde Kesinlikle Katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum(3), Katılıyorum(4) ve Kesinlikle Katılıyorum(5) cevaplarını içeren altı adet soru yöneltilmiştir

Tablo 3. 13 Siyasi Partiler Arası İttifaklara İlişkin Seçmen Algısına Yönelik Bulgular

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	f	(%)	f	(%)	f	(%)	f	(%)	f	(%)
Siyasi partilerin seçim ittifakı yapmaları ile ilgili kanun değişikliği hakkında bilgi sahibiyim.	54	13,4	52	12,9	99	24,9	96	23,9	100	24,9
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları parti bağlılığımı güçlendirmektedir.	80	19,9	117	29,1	86	21,6	69	17,2	49	12,2
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları siyasal kutuplaşmayı arttırmaktadır.	83	20,6	105	26,1	73	18,4	71	17,7	69	17,2
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları demokrasinin gelişmesi bakımından önemlidir.	90	22,4	99	24,6	84	21,1	75	18,7	53	13,2
Siyasi partiler arası ittifaklar devam etmelidir.	89	22,1	106	26,4	78	19,7	66	16,4	62	15,4
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları, ittifak içindeki partilerin yararınadır.	82	20,4	75	18,7	84	21,1	92	22,9	68	16,9

Tablo 3.13 incelendiğinde, katılımcılara ilk olarak partilerin seçimlerde ittifak kurabilmelerinin önünü açan 7102 sayılı kanun değişikliği hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarına ilişkin soru yöneltilmiş, katılımcıların yüzde 13.4'ü kesinlikle katılmıyorum, yüzde 12.9'u katılmıyorum cevabını vermiştir. Aynı soruya katılımcıların yüzde 23.9'u katılıyorum ve yüzde 24.9'u kesinlikle katılıyorum cevabını vermektedir. Bu verilere bakıldığında seçmenlerin kanun değişikliği hakkında bilgi sahibi olduğu görülmektedir.

Katılımcılara siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının parti bağlılıklarını güçlendirip güçlendirmediğine ilişkin soru yöneltilmiş, seçmenlerin yüzde 19.9'u kesinlikle katılmıyorum, yüzde 29.1'i katılmıyorum cevabını vermiştir. Aynı soruya seçmenlerin 17.2'si katılıyorum ve 12.2'si kesinlikle katılıyorum yanıtını vermektedir. Verilere bakıldığında seçmenlerin siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının parti bağlılıklarını güçlendirmediği görülmektedir.

Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının siyasal kutuplaşmayı arttırdığına yönelik soruya katılımcıların yüzde 20.6'sı kesinlikle katılmıyorum, yüzde 26.1'i katılmıyorum cevabını vermekteyken, yüzde 17.7'si katılıyorum ve yüzde 17.2'si kesinlikle katılıyorum yanıtını vermektedir. Verilere bakıldığında seçmenler, siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının siyasal kutuplaşmayı arttırmadığını düşünmektedir.

Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının demokrasinin gelişmesi bakımından önemli olduğuna kesinlikle katılmıyorum cevabını veren seçmenlerin yüzdesi 22.4, katılmıyorum yanıtını verenlerin oranı ise 24.6'dır. Aynı soruya seçmenlerin 18.7'si katılıyorum ve 13.2'si kesinlikle katılıyorum yanıtını vermektedir. Verilere bakıldığında seçmenler nezdinde siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının, demokrasinin gelişmesi bakımından önemli olmadığı görülmektedir.

Seçmenlerin yüzde 22.1'i, siyasi partiler arası ittifakların devam etmesi gerektiğine kesinlikle katılmıyorum cevabını vermekteyken, katılmıyorum yanıtını veren seçmenlerin oranı 26.4'tür. Aynı soruya seçmenlerin yüzde 16.4'ü katılıyorum ve 15.4'ü kesinlikle katılıyorum yanıtını vermektedir. Verilere bakıldığında seçmenler, siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmamaları gerektiğini belirtmektedir.

Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının, ittifak içindeki partilerin yararına olduğuna kesinlikle katılmıyorum cevabını veren seçmenlerin oranı yüzde 20.4, katılmıyorum yanıtını veren seçmenlerin oranı 18.7'dir. Aynı soruya seçmenlerin yüzde 22.9'u katılıyorum ve yüzde 16.9'u kesinlikle katılıyorum cevabını vermektedir. Veriler incelendiğinde seçmenlerin çoğunluğu siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmalarının, ittifak içindeki partilerin yararına olduğunu düşünmektedir.

SONUÇ

Seçmenler sahip oldukları değer, inanç ve tutumlarını siyasal olaylar karşısında eyleme dökerek tercihlerini yansıtmaktadırlar. Siyasal davranış kavramıyla açıklanan bu durum seçmen davranışlarının ve bu davranışlara etki eden faktörlerin araştırılmasındaki temel nedenlerden biridir. Seçmen davranışları, bireylerin merkezi ve yerel düzeyde ki iktidar mekanizmalarını belirlemek amacıyla yapmış olduğu eylemlerdir. Bu nedenle seçmen davranışları bireyler açısından olduğu kadar, siyasi partiler ve adaylar açısından da önemli bir konudur. Seçmen davranışları üzerinde yaş, cinsiyet, eğitim, gelir durumu gibi demografik faktörlerin yanı sıra kişisel özellikler, aile, din gibi sosyal, kültürel ve psikolojik faktörler ayrıca siyasal katılım ve siyasal memnuniyet gibi durumsal faktörlerde etkili olmaktadır. Bununla birlikte hükümet sistemi değişikliği ile yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, devlet başkanının seçim usulünün değiştirilmesi, sistem değişikliğinin seçmenler nezdinde nasıl algılandığı ve değişikliğe paralel olarak değiştirilen 7102 sayılı Kanun'un seçmen tercihlerini ne yönde etkilediği önem arz etmektedir.

Günümüzde birçok ülke de uygulanmakta olan çağdaş anayasalar da kabul edildiği üzere devletin üç temel organı bulunmaktadır. Bunlar; yasama, yürütme ve yargıdır. Hükümet sistemleri devlet organlarının niteliğini, birbirleri ile olan ilişkilerini ve karşılıklı etkileşimlerini düzenleyen yönetim sistemleridir. Bu bağlamda hükümet sistemleri kendi içerisinde kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı sistemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuvvetler birliği sistemleri, yasama ve yürütme kuvvetinin yasamada birleştiği Meclis Hükümeti sistemi ve yürütmede birleştiği; Mutlak Monarşi ve Diktatörlük olarak sınıflandırılmaktadır. Kuvvetler ayrılığı sistemleri ise devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden ayrılarak farklı organlar tarafından temsil edildiği yönetim sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı organlarının sert ayrılığına dayanan Başkanlık sistemi, yasama ve yürütme organlarının Başkanlık sistemine kıyasla daha içe içe geçtiği ve kuvvetlerin yumuşak ayrımına dayanan Parlamenter sistem ile bu iki sistemin özelliklerini taşıyan Yarı başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığı sistemleri olarak sınıflandırılmaktadır.

Türkiye'de 1921 Anayasası ile Meclis Hükümeti sistemi benimsenmiş ardından 1924 Anayasası ile Parlamenter sistemin özelliklerini de içinde barındıran Karma hükümet sistemi ve 1961 Anayasası ile Parlamenter sisteme geçilmiştir. 1982 Anayasası ile Rasyonelleştirilmiş Parlamantarizm ilkeleri doğrultusunda zayıf hükümetler, parlamentoda güçlendirilmek

istenmiştir. Bununla birlikte 31 Mayıs 2007 tarih ve 5678 sayılı kanunla, Anayasanın 101. maddesinde değişikliğe gidilmiş ve Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi usulü benimsenmiştir. Cumhurbaşkanı'nın seçim usulünün değiştirilmesi sistemi parlamenter sistem olmaktan çıkarmış, ayrıca hem başkanlık sistemine hem de parlamenter sisteme benzer özellikler göstermesi sistemin melez bir sistem olarak nitelendirilmesini neden olmuştur.

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ve 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlerle birlikte uygulanmakta olan Parlamenter sistemi terk edilerek, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak isimlendirilen yeni hükümet sistemine geçilmiştir. Sistem değişikliği ile birlikte devlet organlarının yapısı, birbirleri ile olan ilişkileri ve karşılıklı etkileşim araçları yeniden düzenlenmiştir. Sistem güçler dengesi bağlamında ağırlığı yürütme organına vermiş ve Cumhurbaşkanı'nın yetkileri artırılarak yürütme güçlendirilirken, yasama organı kısıtlanmıştır. Bununla birlikte Anayasa değişikliğinin ardından 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da değişikliğe gidilerek siyasi partilerin seçimlerde ittifaklar kurabilmelerinin önü açılmıştır. Bu araştırma ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yönelik seçmen algısı ortaya koyulmakta ve siyasi partiler arası ittifakların seçmenlerin oy verme davranışına olan etkisi belirlenmektedir. Bu bağlamda nicel araştırma yöntemlerinden olan anket uygulaması ile Kütahya il merkezinde saha araştırması yapılmıştır. Seçmenlerin Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine yönelik algısı ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla T testi ve yaş, eğitim düzeyi ve gelir durumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla One Way ANOVA analizleri uygulanmıştır.

Araştırma da ilk olarak katılımcıların siyasal katılım düzeylerinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel seçimleri ile Mahalli İdareler seçimlerinde siyasi partilerin 7102 sayılı Kanun değişikliği ile birlikte seçim ittifakları kurabilmelerinin seçmenlerin oy verme davranışına olan etkisini belirlemek bakımından önemli görülmektedir.

Seçmenler açısından Türkiye'nin en önemli sorununun ekonomi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca seçmenler Türkiye için en uygun yönetim sisteminin Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olduğunu belirtmekte fakat sistemi başarılı bulmamaktadır. Sistemin seçmenler açısından en uygun yönetim sistemi olarak değerlendirilmesinde, 2007 Anayasa değişikliği ve sonrasında Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin niteliği gereği Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi usulünün benimsenmesi ayrıca hızlı karar alma da etkili olduğunun düşünülmesi olumlu yaklaşımın temel nedeni olarak değerlendirilmektedir. Zira veriler

incelendiğinde seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesini desteklediği ve hızlı karar alma da etkili olduğunu düşündüğü görülmektedir. Sistemin başarısız olarak nitelendirilmesinin nedeni ise Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin halkoylamasına sunulmadan önce savunucuları tarafından ekonomik gelişmeyle ilişkilendirilmesi olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar ekonomik göstergeler hükümet sistemlerinden ziyade uygulanan para ve maliye politikaları ile ilişkili olsa da siyasi partilerin sistem değişikliğini ekonomik gelişmelerle ilişkilendirmesinin seçmen algısına etki ettiği düşünülmektedir. Ayrıca sistem değişikliğinin ardından ekonomi de yaşanan olumsuz gelişmelerin muhalefet partilerince de sistemden kaynaklandığının ifade edilmesi seçmenlerin sisteme yönelik algılarında değişikliğe neden olabilmektedir. Bununla birlikte yine sistem değişikliği öncesinde Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yasama da koalisyonlara son vereceğine yönelik söylemlerin, sistem değişikliği sonrasında hiçbir siyasi partinin Meclis'te tek başına iktidar olamaması ve yasama çoğunluğunun iki partinin ittifakına dayanması nedeni ile seçmenler nezdinde başarısız olarak değerlendirilmesine neden olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi seçmenler açısından olağanüstü dönemlerde başarılı bir sistem olarak değerlendirilmemektedir. Seçmenler açısından bu algının oluşmasında Koronavirüs salgını sürecinde başta yerli aşı üretimi, aşı tedariki ve vaka sayılarının yüksekliği olmak üzere sağlık hizmetlerinde yaşanan sorunların etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında seçmenlerin Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik algıları ile cinsiyet, yaş ve gelir düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda kadın seçmenler, erkek seçmenlere kıyasla sistemi daha başarılı bulmaktadır. Ayrıca araştırma da dikkat çeken bir husus 18-29 yaş arası seçmenlerin, 30-40 yaş ve 41-50 yaş arası seçmenlere kıyasla sistemi daha başarılı bulmasıdır. YSK verilerine göre 18-29 yaş arası seçmenler, yaş dağılımına göre en büyük oy bloğunu oluşturmaktadır. Bu durum siyasi partilerin bu yaş grubuna mensup seçmenlerin siyasal tercihlerini etkilemek üzere politikalar geliştirmelerine neden olmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin başarısına yönelik seçmen algısı ile gelir değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında 1001-2000 gelir düzeyine sahip seçmenlerin, daha yüksek gelir düzeyine sahip seçmenlere kıyasla sistemin başarısına yönelik algılarının daha olumlu olduğu görülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığı algısı ile cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre erkek seçmenler, kadın seçmenlere kıyasla sistemin partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bıraktığını ifade etmektedir. Bununla birlikte sistemin partileri

seçimlerde ittifak kurmak zorunda bıraktığı algısı 18-29 yaş arası seçmenler de diğer yaş gruplarına mensup seçmenlere kıyasla en düşüktür. Sistem değişikliğinin partileri seçimlerde ittifak kurmak zorunda bıraktığı algısı, ilkökul eğitim düzeyine sahip seçmenlerde, ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip seçmenlere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Hükümet sistemleri özü itibarıyla yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Bu bağlamda sistem değişikliği öncesinde yürütmenin güçleneceği ve yasama ile yargı organının zayıflatılacağı muhalefet partilerince ifade edilmiştir. Seçmenler sistem değişikliği ile birlikte yasama organının güçlenmediği görüşündedir. Araştırma da sistemin yasama organına etkisine yönelik seçmen algısı ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Erkek seçmenlerin sistem değişikliği ile yasama organının güçlendiğine yönelik algıları, kadın seçmenlere oranla daha olumludur.

Seçmenler hükümet sistemi ile birlikte yürütme organının güçlendiğini ifade etmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte yürütme organının güçlendiği algısı ile cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sistem değişikliği ile birlikte yürütme organının güçlendiği algısı erkek seçmenler de kadın seçmenlere kıyasla daha olumludur. Bununla birlikte 18-29 yaş arası seçmenlerde sistem değişikliği ile birlikte yürütmenin güçlendiği algısı, diğer yaş gruplarına mensup seçmenlere kıyasla en düşüktür. Ayrıca ilkökul eğitim düzeyine sahip seçmenler de sistemin yürütmeyi güçlendirdiği algısının, daha yüksek eğitim düzeyine sahip seçmenlere kıyasla daha olumlu olduğu görülmektedir. Sistem değişikliğinin yürütme organına etkisi ile eğitim değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki vardır. 1001-2000 arası gelir düzeyine sahip seçmenler de diğer gelir düzeylerine sahip seçmenlere kıyasla hükümet sistemi değişikliği ile birlikte yürütme organının güçlendiği algısının en düşük olduğu görülmektedir.

Seçmenler hükümet sistemi değişikliği ile birlikte yargı organının güçlenmediğini ifade etmekle birlikte seçmenler nezdinde hükümet sistemi değişikliğinin en olumsuz etkisinin yargı alanında olduğu görülmektedir. Araştırma verileri incelendiğinde hükümet sistemi değişikliğinin yargı organını güçlendirdiği algısının erkek seçmenlerde, kadın seçmenlere oranla daha olumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca yargı organının sistem değişikliği ile birlikte güçlendiği algısı 4001-6000 ve 6001 ve üstü gelir düzeylerinde daha alt gelir düzeylerine mensup seçmenlere kıyasla daha olumludur.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin savunucuları tarafından en çok ön plana çıkarılan özelliklerinden biri Bakanlar Kurulu'nun kaldırılarak, yürütmenin tek makam

tarafından temsil edilmesinin kararların hızlı alınmasında etkili olacaktır. Araştırma verileri incelendiğinde seçmenlerin sistem değişikliğinin hızlı karar alma da etkili olduğunu düşündüğü görülmektedir. Veriler incelendiğinde sistemin hızlı karar alma da etkili olduğu algısı ile eğitim ve gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sistemin hızlı karar alma da etkili olduğu algısı ön lisans eğitim düzeyine sahip seçmenler de diğer eğitim düzeylerine sahip seçmenlere kıyasla en düşüktür.

Araştırma kapsamında seçmenlerin siyasi partiler arası ittifaklar nedeniyle oy verme davranışlarında değişiklik olup olmadığına ilişkin saha araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda veriler incelendiğinde seçmenlerin bir siyasi partiye oy verirken önem verdikleri en önemli unsurun partinin hizmetleri olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla Anayasa değişikliği referandumunda, sistem değişikliğinin seçmenler nezdinde olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilmesinde değişikliği yapan siyasi partinin hizmetlerinin baz alındığı düşünülmektedir. Ayrıca veriler incelendiğinde seçmenler 7102 sayılı Kanun değişikliği hakkında bilgi sahibi olmakla birlikte siyasi partilerin seçimlere ittifaklar kurarak katılmalarının seçmenlerin oy verme davranışlarında radikal değişikliklere neden olmadığı görülmektedir. İttifaklar karşısında seçmenler kendi partisinin adayını ve ittifak adayını desteklemekte veya oy verme davranışlarını değiştirmemektedir. Fakat bu durumun nedeninin ittifakların parti bağlılığını kuvvetlendirmesinden kaynaklanmadığı diğer ittifakların seçmenler açısından tercih edilebilir olmaması nedeniyle oy verme davranışına etki etmediği değerlendirilmektedir. Ayrıca ittifaklar ile birlikte partilerin iki ayrı ittifak içerisinde kümelenmesinin siyasal kutuplaşmaya neden olabileceği değerlendirilmiş fakat seçmenlerin nezdinde ittifakların siyasal kutuplaşmaya neden olmadığı görülmüştür.

Araştırma verileri incelendiğinde seçmenler açısından siyasi partiler arası ittifakların demokrasinin gelişmesi bakımından önemli görülmediği ve siyasi partiler arası ittifakların seçmenler tarafından benimsenmediğini görülmektedir. Bu durum siyasi partilerin ittifaklar yaparak seçimlere katılması durumunda seçmenlerin tercihlerinde radikal bir değişiklik olmamasının nedeni olarak değerlendirilen diğer ittifakın seçmenler açısından tercih edilebilir olmaması sonucunu desteklemektedir. Bununla birlikte seçmenler açısından, siyasi partilerin seçimlere ittifaklar kurarak katılmalarının ittifak içerisinde ki partilerin yararına olduğu ifade edilmektedir.

Araştırmanın pek çok sosyal bilimler araştırmasında olduğu gibi kısıtları bulunmaktadır. Öncelikle anket uygulamasının dünyayı ve Türkiye'yi etkisi altına alan Koronavirüs salgını döneminde uygulanması katılımcılara ulaşmayı zorlaştırmıştır. Bununla birlikte anket uygulamasında katılımcıların özellikle konunun siyaset olması nedeni ile ankete

katılmak istememesi, düşüncelerini paylaşmaktan çekinmesi de karşılaşılan güçlükler arasındadır. Bununla birlikte anket çalışması sürecinde katılımcıların değerlendirilmelerini genellikle ekonomi ve Koronavirüs salgınında sunulan sağlık hizmetler ile uygulanan politikalar bağlamında yaptığı gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte bu araştırma, literatür de seçmen davranışlarına etki eden faktörleri sıklıkla durumsal değişkenler üzerinden değerlendiren ve hükümet sistemlerinin karşılıklı analizini ortaya koyan çalışmaların aksine hükümet sistemi değişikliğini seçmen algısı bağlamında ele alması ve 7102 sayılı Kanun değişikliği ile birlikte Türk siyasal yaşamında yer eden ittifak olgusunun seçmen davranışlarına ne yönde etki ettiğinin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu araştırmanın daha sonra farklı boyutları ile ele alınacak, farklı ve daha büyük örneklerle gerçekleştirilecek araştırmalara katkısı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. ve Özdemir, A. (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar" *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3): 922-944.
- Akgül, M. E. (2010). "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Rejimlerindeki Anlamı" *Ankara Barosu Dergisi*, 2010(4): 79-101.
- Akgün, B. (2000). "Türkiye'de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4): 75-92.
- Akgün, B. (2007). *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Akşit, C. (2016). *Dinler Tarihi*. Kamer Yayınları, İstanbul.
- Allison, J.W.F. (2007). *The English Historical Constitution, Continuity, Change, and European Effects*. Cambridge University Press, UK.
- Aristoteles. (2018). *Politika*. (Çev. M. Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Arsel, S. (1965). *Türk Anayasa Hukuku'nun Umumi Esasları 1, Birinci Kitap Cumhuriyetin Temel Kuruluşu*. Mars Matbaası, Ankara.
- Ataay, F. (2017). "Türkiye'de Hükümet Sistemi Değişikliği: Parlamenter Sistemden Başkanlık Sistemine Geçiş" *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 77-98.
- Ataay, F. (2019). *Türkiye Demokrasi Tarihi 1789'dan Günümüze*. Nika Yayınevi, Ankara.
- Atar, Y. ve Çelik, Ö. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Aydın, K. ve Özbek, V. (2004). "Ailenin Seçmen Davranışları Üzerine Etkisi". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2): 144-167.
- Ayten, A., Göcen, G., Sevinç, K. ve Öztürk, E. E. (2012). "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma." *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2): 45-79.
- Banerjee, S. ve Chaudhuri, B. R. (2016). "Factors responsible behind political brand preference: an empirical study on Indian voters." *Marketing Intelligence & Planning*, 34(4): 559-582.
- Barnea, M.F. ve Schwartzs, S.H. (1998). "Values and Voting, Political Psychology". *Political Psychology*, 19(1): 17-40.

- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (1988). *Demokrasinin Temelleri*. (Çev. A. V. Bıçak), Liberte Yayınları, Ankara.
- Beren, F. (2013). “Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği.” *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1): 191-214.
- Berger, P. L. (2009). *Din ve Toplumsal Kurumların Değişimi*. (Çev. A. Çiftçi), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Berkday, F. (2015). “Liberalizm”, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. B. Örs (drl.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bone, A. H. ve Ronney, A. (1971). *Politics and Voters*. McGraw Hill, New York.
- Boyraz, E. ve Erdem, O. (2015). “Siyaset Pazarında Bölümlendirme Üzerine Keşifsel Bir Araştırma”. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(1): 61-81.
- Carroll, S.J. and Fox, R.L. (2004). *Gender and Elections – Shaping the Future of American Politics*. Cambridge University Press, New York.
- Cwalina, W., Falkowski, A. ve Newman, B. I. (2011). *Political Marketing: Theoretical and Strategic Foundations*. Armonk, New York.
- Çağlar, N. (2017). “Avantaj ve Dezavantajlarıyla Parlamenter Hükümet Sistemi” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4): 111-117.
- Çaha, Ö. (2008). *Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler*. Orion Kitabevi, Ankara.
- Çalışkur, A. ve Aslan, A. E. (2013).”Rokeach Değerler Envanteri Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(29): 81-105.
- Çınar, M. (2014). “Demokrasi”. *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*. Y. Taşkın (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çoşkun, V. (2017). “16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi” *DÜHFD*, 22(36): 3-30.
- Çukurçayır, M. A. (2002). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi: Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset*. Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Dacombe, R., Farndon, J., Meadway, J. ve Pusca, A. (2017). *The Politics Book*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Dahl, A. (2017). *Demokrasi Üzerine*. (Çev. B. Kadıoğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Demir, F. (1998). *Anayasa Hukukuna Giriş Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*. Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.

- Demirel, A. (2013). *Türk Siyasal Hayatı*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Demirtaş, M.C. (2015). *Seçmen Davranışlarına Etki Eden Faktörlerin Siyasal Pazarlama Açısından Analizi: İzmir İlinde Çok Değişkenli Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dökmen, G. ve Ova, C. (2016). “Vergilerin Seçmen Davranışları Üzerine Etkisi: Sakarya İli Örneği.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15): 20-37.
- Dunning, T. ve Harrison, L. (2010). “Cross-Cutting Cleavages and Ethnic Voting: An Experimental Study of Cousinage in Mali.” *American Political Science Review*, 104(1): 21-29.
- Elgie, R. (2007) “Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies,” *Taiwan Journal of Democracy*, 3(2): 53-71.
- Erdoğan, M. (2001). *Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset*. Liberte Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa Hukuku*. Orion Kitabevi, Ankara.
- Eroğlu, C. (1977). *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*. AÜSBF Yayınları, Ankara.
- Esen, S. (2016). “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi” *Ankara Barosu Dergisi*, (4): 45-73.
- Eser, H. B. ve Sarışahin, P. (2016). “Cinsiyet-Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı.” *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15): 38-58.
- Fendoğlu, H. T. (2017). *Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Goerres, A. (2007). “Why are Older People More Likely to Vote? The Impact of Ageing on Electoral Turnout in Europe?”. *The British Journal of Politics & International Relations*, (1): 90-121.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. Aşına Kitaplar, Ankara.
- Gören, Z. (2011). *Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Gözler, K. (1999). “Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(1): 51-62.
- Gözler, K. (2007). *Devletin Genel Teorisi*. Ekin Kitapevi, Bursa.
- Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Gözler, K. (2011). *Türk Anayasa Hukuku*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Gözler, K. (2015). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.

- Gözler, K. (2018). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Gözler, K. (2019). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Gözler, K., ‘‘Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi?’’ <https://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm> (erişim tarihi: 01.06.2020).
- Gözübüyük, A. Ş. (2000). *Anayasa Hukuku*. Turhan Kitapevi, Ankara.
- Güler Gönenç, E. (2009). ‘‘Otel İşletmelerinde Değer Yaratma ve Müşteri Değeri Algılaması Üzerine Bir Araştırma: Ederine’deki Oteller Örneği.’’ *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 20 (1): 61-76.
- Gülmen, Y. (1979). *Türk Seçmen Davranışı*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Günel, E. (2009). *Türkiye’de Demokrasinin Yüzyıllık Serüveni (1908-2008)*. Karakutu Yayınları, İstanbul.
- Hale, W. (1996). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset: 1789’dan Günümüze*, (Çev. A. Fethi), Hil Yayınları, İstanbul.
- Heywood, A. (1992). *Siyasi İdeolojiler*. (Çev. L. Köker), BB101 Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2015). *Siyaset*. (Çev. Şahin, B ve A. Yayla), Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2018). *Siyasi İdeolojiler*. BB101 Yayınları, Ankara.
- İnan, S. (2014). *Türkiye’de Demokrasinin Yapılanmasında Önemli Bir Unsur: Parti İçi Demokrasi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnce, M. ve Şahin, K. (2011). ‘‘Belediye Hizmetlerinde Vatandaş Memnuniyeti Ölçümü: Selçuklu Belediyesi Örneği’’. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(21): 1-22.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, E. (2005). *Başkanlık Rejimi Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidıyla Sınırı*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Kalaycıoğlu, E. ve Sarıbay, A. Y. (2000). *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kalender, A. (1998). *Seçmen Tercihini Etkileyen Propaganda ve İletişim Faktörleri: Türk Seçmen Davranışı Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kalender, A. (2014). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri*. Tablet Kitapevi Yayınları, Konya.
- Kapani, M. (2016). *Politika Bilimine Giriş*. BB101 Yayınları, Ankara.

- Karakoç, İ. (2000). *Türkiye’de Siyasal Parti Kimliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karatepe, Ş. (2009). *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Kaynar, M. K. (2014). ‘‘Anayasa, Yasama, Yürütme ve Yargı’’, *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*. (Der. Y. Taşkın), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Kemahlı, E.H. ve Kotan, M. L. (2015). ‘‘Türkiye’nin Parlamenter Sistem Deneyiminin Önemi’’ *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(11): 149-176.
- Kışlalı, A. (2003). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. İmge Kitabevi Yayınlar, Ankara.
- Kışlalı, A.T. (2008). *Siyaset Bilimi*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Korkmaz, A. (2020). *Hükümet Sistemleri ve Türkiye: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Korkmaz, T. (2016), ‘‘Hükümet Sistemleri ve Türkiye Üzerine Bir Analiz’’ *Akademik Hassasiyetler*, (6): 43-57.
- Köker, L. (2006). ‘‘Seçim Sistemleri ve Siyasal Çoğulculuk, Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme’’, *Anayasa Yargısı* (23): 199-210.
- Köse, A. (2016). ‘‘2007 Seçiminin Siyasal Değer Haritası: Siyasetçilerin Söylemleri Üzerine Bir Değer Analizi’’ *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2): 611-636.
- Kuzu, B. (1990). *1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler*. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Kuzu, B. (2016). *Her Yönü İle Başkanlık Sistemi*. Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Küçük, A. (2013). *Anayasa Hukuku*. Orion Kitabevi, Ankara.
- Lijphart, A. (2004). ‘‘Constitutional Design for Divided Societies’’ *Journal of Democracy*, 15(2): 96-109.
- Lipset, S.M. (1986). *Siyasal İnsan*. (Çev. M. Tunçay), Teori Yayınları, Ankara.
- Mayo, H. B. (1964). *Demokratik Teoriye Giriş*. (Çev. E. Kongar), Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Musil, P. (2018). ‘‘Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi ve Parlamenter Sistem’’, *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*. S. Sayarı ve H. Bilgin (drl.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Nie, H. N., Verba, S. ve Converse, P. (1989). *Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy verme Davranışı*. (Çev. İ. Turan ve T. Karamustafaoğlu), S Yayınları, Ankara.

Onar, E. (2005). ‘‘Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?’’ *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 71-104.

Önder, A. T. (2007). *Türkiye’nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*. Fark Yayınları, Ankara.

Özbudun, E. (1975). *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Özbudun, E. (1998). *Türk Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara.

Özbudun, E. (2010). *Türk Siyasal Hayatı*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Özbudun, E. (2013). ‘‘Hükümet Sistemi Tartışmaları’’ *Yeni Türkiye Dergisi*, (51): 205-213.

Özbudun, E. (2014). *Türk Anayasa Hukuku*. Yetkin Yayınları, Ankara.

Özer, S. (2013). ‘‘Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları.’’ *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29(85): 131-168.

Özhan, M. (2018). *Türkiye’de Seçmen Davranışları: Güneydoğu Anadolu İncelemesi*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkan, A. (2007). *Siyasal İletişim Stratejileri*. Tasarım Yayınları, İstanbul.

Özpolat, E. (2014). *Osmanlı-Türk Anayasaları’nda Hükümet Sistemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Platon. (2015). *Devlet*. Nilüfer Yayıncılık, Ankara.

Roskin, M., Cord, R., Medeiros, J. ve Jones, W. (2013). *Siyaset Bilimi*. (Çev. A. Yahya), Adres Yayınları, Ankara.

Rousseau, J. J. (2018). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Sartori, G. S. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan), Sentez Yayıncılık, Ankara.

Sezen, S. (2000). *Seçim ve Demokrasi*. Gündoğan Yayınları, İstanbul.

Sitembölükbaşı, Ş. (2001). *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Sitembölükbaşı, Ş. (2001). *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Sitembölükbaşı, Ş. (2007). *İdeolojik ve Sosyoekonomik Grupların Siyasal Düşünce Kalıpları*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Swinyard, W. R. ve Coney, K. A. (1978). "Promotional Effects on a High – Versus Low – Involvement Electorate." *Journal of Consumer Research*, 5(1): 41-48.

Şener, T. (2018). *Siyasal Pazarlama Açısından Aday Belirleme Süreci*. Literatürk Academia, Konya.

Tanör, B. (1986). *İki Anayasa 1961-1982*. On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Tanör, B. (2000). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Tanör, B. (2019). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Taşdelen, H. (2015). *Siyaset Sosyolojisi*. Kocav Yayınları, İstanbul.

Teziç, E. (2003). *Anayasa Hukuku*. Beta Basım Dağıtım, İstanbul.

Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da Demokrasi*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Topal, B., Şahin, H., ve Topal, B. (2019). "Belediye Hizmetlerinden Memnuniyetin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Simav Belediyesi Örneği." *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15): 5-13.

Tunç, H. ve Yavuz, B. (2009). "Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi" *TBB Dergisi*, 81: 1-39.

Tunç, H., Bilir, F. ve Yavuz, B. (2009). *Türk Anayasa Hukuku*. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Turan, E. ve Temizel, M. (2015). *Türkiye'de Seçmen Davranışları*. Kömen Yayınları, Konya.

Turan, M. (2018). "Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3): 42-91.

Uluğ, F. (1997). "Eğitim ve Demokrasi". *Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*. (5): 49-56.

Uysal, B. (1984). "Siyasal Katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailelerin Etkisi". *Amme İdaresi Dergisi*, 17(4): 109-110.

Uysal, B. (1984). *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailenin Etkisi*. TODAİE Yayınları, Ankara.

Üzümbüker, T. ve Dölarıslan E.Ş. (2013). "Parti Sadakatinin Oluşumunda Seçmenlerin Kişisel Özelliklerinin Düzenleyicilik Etkileri." *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 15-52.

Ventura, R. (2001). "Family Political Socialization in Multiparty Systems." *Comparative Political Studies* 34(6): 666–691.

Yakışan, M. (2014). *Siyasal Partiler ve Örgütlenmelerde Seçmen Davranışları*. Yüksek Lisans Tezi. Yeniüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yanık, C. (2013). ‘‘Etnisite, Kimlik ve Milletçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi’’. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. 20: 225-237.

Yazıcı, S. (1997). *Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*. Yetkin Yayınları, Ankara.

Yazıcı, S. (2002). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İBÜ Yayınları, İstanbul.

Yıldız, A. (2001). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Yücekök, A. N. (1987). *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Yücel, B. (2009). *Parlamentar Hükümet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*. Adalet Yayınları, Ankara.

Yücel, N., Yücel, A., Gülter, E. ve Merve, A. K. (2012). ‘‘Belediyelerin Sunduğu Hizmetlerde Vatandaş Memnuniyeti: Elazığ Belediyesi Örneği.’’ *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(2): 31-41.

Yüksel, C. (2013). ‘‘Türkiye’nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi: Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm, Yarı-Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri’’ *Yasama Dergisi*, 25(2): 38-70.

Yüksek Seçim Kurulu., <https://www.ysk.gov.tr/tr/istatistik/5644>, (erişim tarihi: 15.08.2021).

EK 1- Türkçe Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Bu anket, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Seçmen Davranışlarına Etkisi” isimli Yüksek Lisans tezine veri toplamayı amaçlamaktadır. Bilimsel nitelikteki araştırmanın amacına ulaşması özenle vereceğiniz cevaplarla sağlanacaktır. Araştırmaya yapacağınız katkılardan dolayı şimdiden teşekkür eder, çalışmalarınızda kolaylıklar dileriz.

Furkan KILINÇ

Akdeniz Üniversitesi

furkaankilinc@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER

Akdeniz Üniversitesi

turansener@akdeniz.edu.tr

A. Katılımcılara ait Sosyo Demografik Bilgiler

1. Cinsiyetiniz? Erkek Kadın
2. Yaşınız? 18-29 30-40 41-50 51-60 61 ve üstü
3. Medeni Durumunuz? Bekâr Evli Diğer (Lütfen belirtiniz) .....
4. Eğitim Durumunuz? İlkokul Ortaokul Lise Önlisans Lisans Lisansüstü
5. Aylık Geliriniz? 0-1000 1001-2000 2001-4000 4001-6000 6001 ve üstü

B. Lütfen aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi kutucuklara “X” işareti koyarak belirtiniz.

Türkiye için en uygun yönetim sistemi sizce hangisidir?	
1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi	
2. Parlamenter Hükümet Sistemi	
3. Başkanlık Hükümet Sistemi	
4. Yarı Başkanlık Sistemi	
5. Meclis Hükümet Sistemi	

Türkiye'nin en büyük sorunu sizce hangisidir?	
1. Terör	
2. Ekonomi	
3. Kutuplaşma	
4. Eğitim	
5. Sağlık	
6. Özgürlükler	
7. Göç	
8. Diğer	

Bir siyasi partiye oy verirken önem verdiğiniz en önemli unsur nedir?	
1. Partinin Lideri	
2. Partinin Adayları	
3. Partinin İdeolojisi	
4. Partinin Hizmetleri	
5. Partinin Programı ve Tüzüğü	
6. Partinin Kadrosu	
7. Diğer	

Siyasi partilerin seçimler de ittifak kurabilmeleri oy verme davranışınızda nasıl bir değişiklik yaratmıştır?	
1. Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları oy verme davranışımı etkilemedi.	
2. Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile ittifak yapan partilere oy vermedim.	
3. Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile kendi partimin adayını ve ittifak adayını destekledim.	
4. Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile kendi partimin adayını destekledim fakat ittifak adayını desteklemedim.	
5. Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile başka partilere/adaylara destek verdim.	
6. Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları nedeni ile oy kullanmadım.	

C. Lütfen aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi kutucuklara “X” işareti koyarak belirtiniz.

Lütfen aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi kutucuklara “X” işareti koyarak belirtiniz.	EVET	HAYIR
1. Siyasi parti, sivil toplum kuruluşu ve/veya sendikaya üyeliğiniz var mı?		
2. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oy kullandınız mı?		
3. Milletvekili genel seçimlerinde oy kullandınız mı?		
4. Yerel seçimlerde oy kullandınız mı?		
5. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Türkiye için uygun bir yönetim modeli midir?		
6. Olağanüstü dönemlerde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?		
7. Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmeli midir?		

D. Lütfen aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi kutucuklara “X” işareti koyarak belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi başarılı bir sistemdir.					
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi partileri seçim ittifakı kurmak zorunda bırakmaktadır.					
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yasamayı güçlendirmektedir.					
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yürütmeyi güçlendirmektedir.					
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yargıyı güçlendirmektedir.					
Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hızlı karar alma da etkilidir.					
Siyasi partilerin seçim ittifakı yapmaları ile ilgili kanun değişikliği hakkında bilgi sahibiyim.					
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları parti bağlılığımı güçlendirmektedir.					
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları siyasal kutuplaşmayı					

arttırmaktadır.					
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları demokrasinin gelişmesi bakımından önemlidir.					
Siyasi partiler arası ittifaklar devam etmelidir.					
Siyasi partilerin seçimlerde ittifak yapmaları, ittifak içindeki partilerin yararınadır.					

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı-Soyadı	Furkan KILINÇ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Süleyman Demirel Anadolu Lisesi 2009-2013
Lisans	Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 2013-2017
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Antalya 2019-2021
Tez Konusu	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Seçmen Davranışlarına Etkisi
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İl Göç Uzman Yardımcısı, 2020
	Adalet Bakanlığı, Antalya Adliyesi, 2019-2020
Akademik Yayımlar	Şener T., ve Kılınç F., "Değerlerin Genç Seçmenlerin Seçmen Davranışlarına Etkisi: Akdeniz Üniversitesi Örneği", 3RD INTERNATIONAL CONGRESS OF EURASIAN SOCIAL SCIENCES/3. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi, MUĞLA, TÜRKİYE, 18-21 Nisan 2019, pp. 1297-1310.
E-Posta	